

ნ ი ნ ო პ ა ვ ლ ი ა შ ვ ი ლ ი

მსოფლიო ტურიზმის გეოგრაფია

კონსპექტი

ნაწილი პირველი

შინაარსი

რეკრეაციული გეოგრაფია, როგორც მეცნიერება -----	3
სასწავლო კურსის „მსოფლიო ტურიზმის გეოგრაფია“ კვლევის ობიექტი, მეთოდები და ადგილი სხვა მეცნიერებებს შორის -----	4
საკვანძო ტერმინები -----	9
ტურიზმის სწარფი ზრდის ხელშემწყობი ფაქტორები -----	11
ტურიზმის განვითარების მოკლე ისტორია -----	15
ტურიზმის დინამიკა -----	18
ტურიზმისა და რეკრეაციის სოციალურ-ეკონომიკური არსი და ძირითადი ფუნქციები -----	24
ტურისტულ-რეკრეაციული მოთხოვნილებები და მოთხოვნები -----	30
ტურიზმის სახეობრივი კლასიფიკაცია -----	37
ტერიტორიულ-რეკრეაციული სისტემა -----	43
დამსვენებელთა ჯგუფი -----	44
ტურისტულ-რეკრეაციული რესურსები (ტრრ) -----	47
ტექნიკური ქვესისტემები -----	61
მომსახურე პერსონალი -----	68
მართვის ორგანო -----	69
ტურიზმის გეოგრაფიული კომპონენტები -----	69
ჰავა და ტურიზმი -----	76
ტურიზმი და ტრანსპორტი -----	81

რეკრეაციული გეოგრაფია, როგორც მეცნიერება

ადამიანი უძველესი დროიდან შრომობს, ამ დროს ის ხარჯავს ფიზიკურ თუ სულიერ ენერჯიას. შრომის პროცესში დახარჯულ ძალებს აღდგენა სჭირდება. ძალების აღდგენის პროცესს რეკრეაციას უწოდებენ (recreatio – ლათ. აღდგენა).

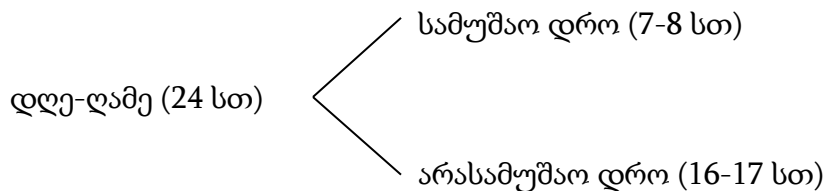
ტურისტული და რეკრეაციული საქმიანობა ადამიანების ნორმალური ცხოვრებისთვის ისევე აუცილებელ ფორმას წარმოადგენს, როგორც საწარმოო თუ საშინაო შრომა და ბიოლოგიური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება.

შრომისუნარიან ასაკში მყოფი ადამიანის დღე-ღამის დროის ბიუჯეტი იყოფა სამუშაო და არასამუშაო დროდ. სამუშაო დრო გამოიყენება საზოგადოებისთვის აუცილებელი მატერიალური და კულტურული დოვლათის შესაქმნელად. არასამუშაო დრო, თავის მხრივ, იყოფა რამდენიმე ფუნქციურ ჯგუფად: ბიოლოგიური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისთვის, საშინაო საქმიანობისთვის, სამუშაო ადგილამდე მისვლისთვის საჭირო და თავისუფალი დრო.

თავისუფალი დრო არის ის დრო, როდესაც ადამიანი ახორციელებს რეკრეაციულ ქმედებებს. ეს დრო იხარჯება ადამიანის ფიზიკური ძალების აღდგენასა და განვითარებაზე, მისი სულიერი შესაძლებლობების ყოველმხრივ განვითარებასა და სრულყოფაზე, ზოგიერთი სოციალური მოთხოვნილების დაკმაყოფილებაზე. ე.ი. თავისუფალი დრო ეძღვნება აქტიურ საქმიანობას. ამასთანავე, თავისუფალი დრო ის დროა, რომელიც დასვენებისთვისაა განკუთვნილი. აქ არ არის წინააღმდეგობა ცნებებს „აქტიური საქმიანობა“ და „დასვენება“ შორის, ვინაიდან ყველაზე კარგი დასვენება ერთი საქმიანობის სხვა საქმიანობით შეცვლაა.

ამგვარად, რეკრეაციული საქმიანობა არის ადამიანის ის საქმიანობა, რომელიც ხორციელდება თავისუფალი დროის მანძილზე ფიზიკური ძალების აღდგენისა და ყოველმხრივი განვითარებისთვის.

რეკრეაციულ საქმიანობად ითვლება ადამიანის მხოლოდ ის ქმედებები, რომლებიც თავისუფალი დროის მანძილზე ხორციელდება.

არასამუშაო დრო: ფიზიოლოგიური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისთვის საჭირო დრო (ძილი, კვება, პირადი ჰიგიენა – 8-9 სთ) + სამუშაომდე მისვლისთვის საჭირო დრო (1-1,5 სთ) + საშინაო საქმიანობაზე დახარჯული დრო (3-4 სთ) + თავისუფალი დრო.

თავისუფალი დრო სამუშაო (სადაც) დღეებში – **3 სთ 15 წთ**, დასვენების დღეებში – **6 სთ**, ხოლო კვირის მანძილზე სულ **28 სთ**-ზე მეტი გამოდის.

სასწავლო კურსის „მსოფლიო ტურიზმის გეოგრაფია“ კვლევის ობიექტი, მეთოდები და ადგილი სხვა მეცნიერებებს შორის

რეკრეაციისა და ტურიზმის გეოგრაფია შედარებით ახალგაზრდა მეცნიერებაა, კიდევ უფრო ახალგაზრდაა, როგორც სასწავლო დისციპლინა.

რეკრეაციული პრობლემატიკის გეოგრაფიული ასპექტების შესწავლა სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის გეოგრაფიის ინსტიტუტის ფიზიკური (განყოფილების ხელმძღვანელი – პრეობრაჟენსკი ვ.) და ეკონომიკური გეოგრაფიის (განყოფილების ხელმძღვანელი – მინცი ა.) განყოფილებებმა ერთდროულად დაიწყო. სასწავლო დისციპლინად რეკრეაციული გეოგრაფია ყოფილ სსრკ სივრცეში 1970-იანი წლებიდან მოსკოვის ლომონოსოვის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საზღვარგარეთის ქვეყნების ეკონომიკური გეოგრაფიის კათედრაზე და სიმფეროპოლის ფრუნზეს სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკური გეოგრაფიის კათედრაზე დამკვიდრდა.

საქართველოში აღნიშნული საკითხების კვლევა იმავე პერიოდში საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ვახუშტის სახელობის გეოგრაფიის ინსტიტუტის რეკრეაციული გეოგრაფიის ლაბორატორიაში (ლაბორატორიის ხელმძღვანელი, გეოგრაფიულ მეცნიერებათა დოქტორი ემოლ კობახიძე) დაიწყო. ხოლო ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკური გეოგრაფიის კათედრა იყო პირველი სასწავლო დაწესებულება, სადაც 1980-იანი წლების დასაწყისიდან ტურიზმისა და რეკრეაციის პრობლემების გეოგრაფიულ შესწავლას მიემდგვნა ახალი სასწავლო დისციპლინა – „ტურიზმის გეოგრაფიის საფუძვლები“.

რეკრეაციული საქმიანობის ორგანიზება კომპლექსურ ხასიათს ატარებს. პროცესში ერთვება ისეთი განსხვავებული სისტემები, როგორებიცაა დამსვენებელთა ჯგუფი (ტურისტები და რეკრეანტები), ტურისტულ-რეკრეაციული რესურსები, ტექნიკური ინფრასტრუქტურა, მომსახურების სფერო და შრომითი რესურსები, მმართველი ორგანო. ამ სისტემების ერთობლიობას **ტერიტორიულ-რეკრეაციული სისტემა** (ტრს) ეწოდა. სწორედ ეს სისტემა წარმოადგენს რეკრეაციული გეოგრაფიის კვლევის ობიექტი

ანუ იმის შესწავლა, თუ როგორია რეკრეაციული საქმიანობის პროცესში ადამიანთა ქცევისა და რეკრეაციული ობიექტების განლაგების სივრცითი კანონზომიერებები და თავისებურებები. სწორედ ტერიტორიულ-რეკრეაციული სისტემა არის რეკრეაციული გეოგრაფიის კვლევის ობიექტს.

ტრს-ის შემადგენელი ელემენტები წარმოადგენენ ბუნებრივ და საზოგადოებრივ ჯგუფებს, ამიტომ მათი შესწავლა საჭიროებს როგორც ბუნებრივი, ისე საზოგადოებრივი მეცნიერებების კვლევის მეთოდებს. თვით ტურისტულ-რეკრეაციული გეოგრაფია წარმოადგენს გეოგრაფიის, ეკონომიკისა და კულტუროლოგიის მიჯნაზე მდგომ დისციპლინათმორის საგანს.

რეკრეაციული გეოგრაფია ფართოდ იყენებს გეოგრაფიულ მეცნიერებათა სისტემაში გამოყენებულ საყოველთაოდ ცნობილ კვლევის მეთოდებს, როგორცაა ისტორიული, შედარების, კარტოგრაფიული, ანალიტიკურ-სტატისტიკური, საექსპედიციო, მათემატიკური მოდელირების. რეკრეაციული გეოგრაფიის საკვლევი საგნის სოციალური ხასიათი განაპირობებს სხვა საზოგადოებრივ და სამედიცინო-ბიოლოგიურ მეცნიერებებში ფართოდ დამკვიდრებული მიდგომებისა და მეთოდების (ბალანსური, სოციოლოგიური კვლევის და სხვ.) დანერგვას.

რეკრეაციული გეოგრაფია – საზოგადოებრივ-გეოგრაფიული დისციპლინების ბლოკის ნაწილია. ის მჭიდროდაა დაკავშირებული დანარჩენ საზოგადოებრივ-გეოგრაფიულ, ასევე ბუნებრივ-გეოგრაფიულ და თეორიულ-მეთოდოლოგიურ გეოგრაფიულ დისციპლინებთან. რეკრეაციული გეოგრაფია მრავალი დისციპლინის ინტერესს იწვევს. ამიტომ მას მჭიდრო კავშირი აქვს არაგეოგრაფიულ საგნებთანაც, როგორცაა სოციოლოგია, ეკოლოგია, ბუნებათსარგებლობა, პოლიტოლოგია, ეკონომიკა, ფსიქოლოგია, მედიცინა და ა.შ.

ტურიზმის გეოგრაფია ტურისტებისთვის საინტერესო ქვეყნებსა და რეგიონებს შეისწავლის. ის ფიზიკური და საზოგადოებრივი გეოგრაფიის სხვა დისციპლინებისგან იმით განსხვავდება, რომ მისი ინტერესის სფეროს წარმოადგენს არა რომელიმე ქვეყნის ბუნების, მოსახლეობისა და მეურნეობის კომპლექსური შესწავლა, არამედ ქვეყნის ბუნების, კლიმატის, ლანდშაფტების, ფლორისა და ფაუნის იმ თავისებურებების აღწერა, რომლებიც მათ ტურისტებისთვის მიმზიდველ ობიექტებად აქცევენ.

ტურიზმის გეოგრაფიაში მნიშვნელოვანია ასევე ისტორიულ-კულტურული კომპონენტი, ვინაიდან მრავალი ქვეყანა ტურისტებს იზიდავს არა იმდენად ხელსაყრელი კლიმატითა თუ ბუნებრივი ლანდშაფტების სილამაზით, არამედ ისტორიული და კულტურული ძეგლებით.

ბუნებრივ და ისტორიულ-კულტურულ ღირსშესანიშნაობათა გარდა ტურიზმის გეოგრაფიისთვის მნიშვნელოვანია მრავალფეროვანი ობიექტები და მოვლენები, რომელთაც შეუძლიათ სრულიად განსხვავებული ინტერესებისა და მოთხოვნილებების მქონე ადამიანთა მიზიდვა. მაგალითად, როგორცაა სამკურნალო, სასწავლო, სამეცნიერო დაწესებულებები, სავაჭრო ცენტრები, სასპორტო და სადღესასწაულო ღონისძიებები, საქონლის სეზონური ფასდაკლების ბაზრობები და ა.შ.

ტურიზმის წარმოშობა განპირობებულია მსოფლიო გეოგრაფიული რაიონების მრავალფეროვნებითა და ადამიანთა მხრიდან ამ მრავალფეროვნების გაცნობის სურვილით. მოგზაურობათა მიზნები, სახეობები და ფორმები მჭიდროდაა დაკავშირებული გარკვეულ გეოგრაფიულ რაიონებთან და ობიექტებთან. ამდენად, გეოგრაფიული ფაქტორი ტურიზმში საკვანძო როლს ასრულებს.

ტურიზმის გეოგრაფიის კვლევის ობიექტს წარმოადგენს ტურისტებისთვის საინტერესო რეგიონებისა და ქვეყნების, მათი ტურისტულ-რეკრეაციული რესურსების, ასევე იმ კანონზომიერებების შესწავლა, რომლებიც განაპირობებენ ტურისტული ნაკადების წარმოშობას, მათ მოცულობასა და მიმართულებას.

ტურიზმი მე-20 საუკუნის ფენომენად ითვლება, ვინაიდან სწორედ ამ პერიოდში მოხდა საზოგადოების ყველა სოციალური ფენის ჩაბმა ტურისტულ მოძრაობაში. მას შემდეგ ნებისმიერი შესაძლებლობის მქონე ადამიანს ხელეწიფება მისთვის სასურველი ქვეყნის დათვალიერება. შრომის დამაბული რიტმი აიძულებს ადამიანებს იზრუნონ ჯანმრთელობაზე, დაისვენონ და აღიდგინონ შრომის პროცესში დახარჯული ძალები.

დასვენება ადამიანის ნებისმიერი საქმიანობაა, რომელიც არ არის მიმართული მისი საარსებო მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისკენ. დასვენების დროს ადამიანთა საქმიანობა შემდეგ ჯგუფებად იყოფა:

1. გარკვეულ ფიზიკურ დატვირთვასთან დაკავშირებული საქმიანობა (სპორტით დაკავება, გასეირნება);
2. სამოყვარულო საქმიანობა (ნადირობა, თევზაობა, სოკოს, კენკრის და ბუნების სხვა ნობათის შეგროვება (არა შემდგომ სარეალიზაციოდ), სხვადასხვა ნივთების კოლექციონირება, ქარგვა, ქსოვა და ა.შ.);
3. ხელოვნების სამყაროს ზიარება (მუზეუმში, თეატრში, კინოში ვიზიტი, კონცერტზე დასწრება და სხვ.);

4. ინტელექტუალური საქმიანობა (თვითგანათლება, ლიტერატურის, ჟურნალ-გაზეთების კითხვა, ტელევიზიით საგანმანათლებლო სიუჟეტების ნახვა, კომპიუტერში სასურველი მასალის მოძიება);
5. ინტერესების შესაბამისი ურთიერთობები (კლუბების, საზოგადოებების, გაერთიანებების მონახულება);
6. გართობა, რომელიც ატარებს აქტიურ (სხვადასხვა თამაშები, ცეკვები) ან პასიურ (სანახაობებზე დასწრება) ხასიათს;
7. მოგზაურობა სიამოვნების მიზნით.

აუცილებლად უნდა აღინიშნოს, რომ ყველა მოგზაური ტურისტი არ არის. მსოფლიო ტურიზმის ორგანიზაციას (მტო) მიღებული აქვს მოგზაური ადამიანების დაჯგუფების სქემა, სადაც ნათლად არის განსაზღვრული ამ ერთობლიობიდან ვინ არის ტურისტი ან ექსკურსანტი და ვინ – უბრალოდ მოგზაური (იხ. სქემა 1).

სქემაზე ჩანს, რომ მტო მოგზაურთა მთელ სიმრავლეს ორ ჯგუფად ჰყოფს: პირველ ჯგუფში („ტურიზმის სტატისტიკაში გათვალისწინებული“) გაერთიანებული მოგზაურები კიდევ ორ სიმრავლედ ნაწილდებიან – დამისთევით ჩამომსვლელები ანუ *ტურისტები* და ერთდღიანი ჩამომსვლელები ანუ *ექსკურსანტები*. მეორე ჯგუფში გაერთიანებული არიან ის მოგზაურები, რომელთა გადაადგილება გართობა-დასვენებასთან არ არის დაკავშირებული, ესენია: ჩვეულ გარემოში მოგზაური ადამიანები, მუდმივი და დროებითი იმიგრანტები, მომთაბარეები, დევნილები, ტრანზიტული მგზავრები, სამხედრო მოსამსახურეები, დიპლომატები და ა.შ.

ტურიზმში გეოგრაფიული ფაქტორი ძალზე მნიშვნელოვანია – ფიზიკურ-გეოგრაფიული ფაქტორი (რელიეფი, გეოგრაფიული .თავისებურებანი, ადგილის კლიმატური და ლანდშაფტური თავისებურებები, ეგზოტიკური და უნიკალური ბუნებრივი ობიექტების არსებობა, ზღვის, ტყის, მცენარეული და ცხოველთა სამყაროს რესურსები, მინერალური წყლები და სამკურნალო ტალახები და ა.შ.), ეკონომიკურ-გეოგრაფიული (ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების დონე განსაზღვრავს ტურისტების ნაკადს როგორც ამ ქვეყნისკენ, ისე მის გარეთ, ხელსაყრელი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული მდებარეობა ტურისტული ბაზრების მიმართ, სატრანზიტო შესაძლებლობები, ტურისტების მიმღები და წარმომქმნელი ქვეყნების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონე, ტურისტების მომსახურებისთვის კვალიფიციური კადრების არსებობა, რესურსებზე ფასების დონე, ტრანსპორტის განვითარების დონე). **ეთნიკური ფაქტორები** (პლანეტაზე მცხოვრები ხალხების განსხვავებული ცხოვრების წესი, ისტორია, კულტურა, ტრადიცია, ჩვევები, რელიგია), **კულტურულ-ისტორიული ფაქტორები** (ისტორიული, არქიტექტურული ძეგლები, მუზეუმები, გალერეები, გამოფენები), **გეოპოლიტიკური ფაქტორები** (სტაბილურობა, ეროვნებათშორისი კონფლიქტების არარსებობა, ადგილობრივი მოსახლეობის დამოკიდებულება ჩამოსულებთან და სხვა).

საკვანძო ტერმინები:

ტურისტის პირველი განმარტება ერთა ლიგის სტატისტიკის კომიტეტმა მიიღო (1937), მოგვიანებით დააზუსტეს გაეროს საერთაშორისო ტურიზმისა და მოგზაურობების რომის კონფერენციაზე (1963), რაც აღიარა მტო-მ.

ტურისტების **აღრიცხვის მეთოდები**: საზღვარზე აღრიცხვა (დაახლოებით 60 ქვეყანაში – აშშ, კანადა, დიდი ბრიტანეთი, ბულგარეთი, ესპანეთი, იტალია და ა.შ.), სასტუმროში რეგისტრაცია (გერმანია, ავსტრია, ბელგია, ნიდერლანდი, შვეიცარია) და შერჩევითი გამოკითხვა (ძალიან ძვირი, მაგრამ შედეგიანია).

ძალიან რთულია **ადგილობრივი არაორგანიზებული ტურისტების** აღრიცხვა, რასაც არაპირდაპირი გზით ითვლიან – საქალაქთაშორისო ტრანსპორტის დატვირთვა სეზონზე ან პურის დანახარჯის მატება (სსრკ-ში 1 ადამიანზე პურის დღე-ღამურ ნორმად 450გრ ითვლებოდა).

არსებობს ტურიზმის სამი საბაზისო ფორმა – **შემოსვლითი** (inbound, incoming), **გასვლითი** (outbound, outgoing) და **ადგილობრივი** (domestic); ტურიზმის სამი საბაზისო ფორმა, თავის მხრივ, ემნის **შიდა** (internal), **ეროვნულ** (national) და **საერთაშორისო** (international) ტურიზმს.

შიდა ტურიზმი გულისხმობს ადგილობრივი და შემოსვლითი ტურიზმის ერთობლიობას, **ეროვნული** არის ადგილობრივი და გასვლითი ტურიზმის, ხოლო **საერთაშორისო** – შემოსვლითი და გასვლითი ტურიზმის ჯამი.

ადგილობრივ და საერთაშორისო ტურისტებს შორის თანაფარდობა, ტურიზმის ექსპერტების გათვლით, 2013 წელს 6:1 იყო. თუმცა ბოლო ხანებში ისინი თვლიან, რომ საუკეთესო იქნება თანაფარდობა 4:1.

ექსპორტი და იმპორტი ტურიზმში ამ ტერმინების ჩვენთვის ტრადიციული გაგების საპირისპიროა.

ტურისტული პროდუქტის ექსპორტი არის ქვეყნიდან ტურისტული შთაბეჭდილებების გატანა, რაც დაკავშირებულია ტურისტების მიერ მოცემულ ქვეყანაში ფულის (უცხოური ვალუტის) შემოდინებასთან. ამ შემთხვევაში ქვეყანაში შემოსულ უცხოელ ტურისტებს მოაქვთ შემოსავალი საერთაშორისო ტურიზმიდან;

ტურისტული პროდუქტის იმპორტი არის ქვეყანაში ტურისტული შთაბეჭდილებების შემოტანა, რაც დაკავშირებულია ტურისტების მიერ მოცემული ქვეყნიდან ფულის (უცხოური ვალუტის) გადინებასთან. ეს არის ტურისტული მიზნით ქვეყნის მოქალაქეთა გასვლა სახელმწიფოს გარეთ და თანხის დახარჯვა საერთაშორისო ტურიზმზე.

ტურისტული შთაბეჭდილებების ქვეშ იგულისხმება ტურისტის სულიერი მდგომარეობისა და დადებითი ემოციების კომპლექსი, რომელიც მიიღწევა ტურისტის მიერ ტურისტული პროდუქტის მოხმარების შედეგად. ტურისტი, როგორც წესი, გეგმავს შეძენილი ტურისტული საგზურიდან მიიღოს დადებითი ემოციები შემეცნების, გაჯანსაღების, თავგადასავლებისა და ა.შ. პროცესში.

ტურისტული ბალანსი არის სხვაობა საერთაშორისო ტურიზმიდან მიღებულ შემოსავალსა და ამავე მიზნით ქვეყნის მოქალაქეების მიერ დახარჯულ თანხას შორის. ტურისტული ბალანსი არის დადებითი და უარყოფითი. უარყოფითი ტურისტული ბალანსი, როგორც წესი, აქვთ ტურისტების გენერატორ (ანუ მათი დიდი რაოდენობით

წარმომქმნელ) ქვეყნებს. ასეთია ჩინეთი, გერმანია, გაერთიანებული სამეფო, კანადა, კორეის რესპუბლიკა და სხვ. (ცხრ. 1).

ზოგიერთი ქვეყნის ტურისტული ბალანსი, მლრდ \$ (2016)

ცხრილი 1

##	ქვეყანა	შემოსავალი	ხარჯი	ტურისტული ბალანსი
1.	ჩინეთი	44,4	261,1	-216,7
2.	აშშ	205,9	123,6	82,3
3.	გერმანია	37,4	79,8	-42,4
4.	გაერთიანებული სამეფო	39,6	63,6	-24,0
5.	საფრანგეთი	42,5	40,5	2,5
6.	კანადა	18,2	29,1	-10,9
7.	კორეის რესპუბლიკა	17,2	26,6	-9,4
8.	იტალია	40,2	25,0	15,2
9.	ავსტრალია	32,4	24,9	7,5
10.	ჰონგ კონგი (ჩინეთი)	32,9	24,2	8,7

წყარო: Tourism Highlights, 2017

აქტიური ტურიზმი ნიშნავს მოცემულ ქვეყანაში ტურისტების შემოსვლას საზღვარგარეთიდან, რაც აისახება ქვეყნის ბალანსის აქტივებში.

პასიური ტურიზმი კი – მოცემული ქვეყნის მოქალაქეების გასვლას საზღვარგარეთ, რაც ასახვას ქვეყნის ბალანსის პასივებში ჰპოვებს.

ტურიზმის სწარფი ზრდის ხელშემწყობი ფაქტორები

მე-20 საუკუნეში ტურიზმმა მასობრივი ხასიათი მიიღო, რასაც მთელმა რიგმა გარემოებებმა შეუწყო ხელი:

1. თავისუფალი დროის ზრდა

სამეცნიერო-ტექნიკურმა რევოლუციამ, რომლის შედეგად შეიქმნა საწარმოო ძალთა სრულიად ახალი დონე – გაიზარდა შრომის ნაყოფიერება, გამოიწვია ადამიანთა კეთილდღეობის ამაღლება და თავისუფალი დროის ბიუჯეტის ზრდა. წლის დროის ბიუჯეტი დაახლოებით 9 ათას სთ შეადგენს. მე-19 საუკუნის შუა წლებისათვის ეს დრო შემდეგნაირად ნაწილდებოდა: 5 ათასი სთ სამუშაო დრო იყო, 3 ათასი – ფიზიოლოგიური მოთხოვნილებების

დაკმაყოფილებისათვის საჭირო დრო, ხოლო 1 ათასი – არასამუშაო დრო. მე-20 საუკუნის ბოლო მეოთხედში თითოეულ აღნიშნულ ჯგუფზე დროის თანაბარი რაოდენობა – 3-3 ათასი საათი მოდიოდა. ე.ი. თავისუფალი დრო 3-ჯერ გაიზარდა.

2. პროგრესი ტრანსპორტის სფეროში

ტრანსპორტის განვითარებამ ხელი შეუწყო ადამიანის მობილურობის ზრდას და გადაადგილებისათვის საჭირო დროის დაზოგვას. საქმე ეხება არა მარტო ტურისტების მიერ გამოყენებული სატრანსპორტო საშუალებების სიჩქარის ზრდას, ასევე მათ სახეობრივ გამრავალფეროვნებას. ახლა ტურისტებს ემსახურება ტრანსპორტის ყველა ტრადიციული სახეობა და მათ დაემატა კოსმოსური რაკეტები. სისწრაფის მატება მკვეთრად ამცირებს გადაადგილებაზე დახარჯულ დროს და შედეგად იზრდება დესტინაციაში დარჩენის ხანგრძლივობა. აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ მნიშვნელოვნად გაიზარდა კერძო მფლობელობაში მყოფი ავტომობილების რაოდენობა. ათასწლეულების მიჯნაზე მსოფლიოში 600 მილიონზე მეტი კერძო ავტომობილი აღირიცხებოდა და მათი ყოველწლიური მატება 40 მილიონის ფარგლებში იყო. ავტომობილით მგზავრობა ძალზე აქტუალურია, განსაკუთრებით ოჯახისთვის, რომელსაც საშუალება ექნება, სურვილისამებრ ნებისმიერ ადგილზე გაჩერდეს. მაღალგანვითარებულ ქვეყნებში კერძო მფლობელობაში მყოფი ავტომობილების მაღალი მაჩვენებლები ფიქსირდება, რაც მოსახლეობის მობილურობას ზრდას იწვევს და, ბუნებრივია, დადებითად აისახება ტურისტულ-რეკრეაციული მოთხოვნილებების ჩამოყალიბებაზე. გასათვალისწინებელია ასევე სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის შესამჩნევი გაფართოება და მომსახურების ხარისხის გაუმჯობესება.

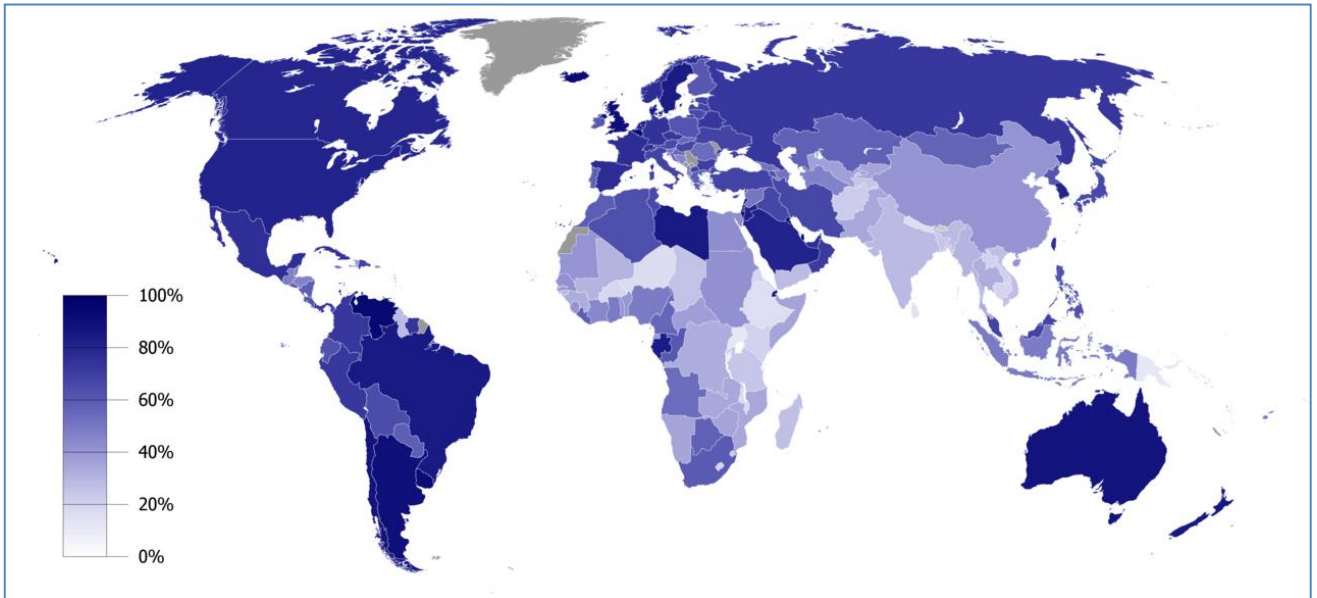
3. ურბანიზაციის ზრდის უარყოფითი შედეგები

მსხვილ სამრეწველო ცენტრებსა და ქალაქებში დიდი რაოდენობით მოსახლეობის თავმოყრას ურბანიზაციას უწოდებენ. დღეისათვის მსოფლიოში ქალაქად მცხოვრებთა რაოდენობამ 55% შეადგინა. ეკონომიკური განვითარების დონიდან გამომდინარე, ეს მაჩვენებელი მკვეთრად განსხვავებულია. მაღალგანვითარებულ ქვეყნებში ურბანიზაცია საშუალოდ 75%-ის ფარგლებშია (იხ. დანართი 1, რუკა 1). საქალაქო ტიპის დასახლებებში გაზრდილი მექანიზაცია და ავტომატიზაცია, ერთის მხრივ, მოსახლეობას კომფორტულ გარემოს უქმნის, რისკენაც ყველა მიისწრაფის, მაგრამ, მეორე მხრივ, ამცირებს ფიზიკურ დატვირთვებს ორგანიზმზე, რასაც მოსდევს

ჰიპოდინამია – თანამედროვეობის ერთ-ერთი მძიმე სენი, რომელიც მრავალი დაავადების წარმოქმნის წინაპირობაა.

მსოფლიოს ქვეყნები ურბანიზაციის მიხედვით, 2015

რუკა 1

ამავე დროს ქალაქებში გარემო დაბინძურებულია სამრეწველო საწარმოებისა და ავტოტრანსპორტის გამონაბოლქვით, მომატებულია ხმაურის დონე, ცხოვრების რიტმიდან გამომდინარე ხშირია სტრესული აშლილობები, ემოციური გადაღლა. ყოველივე ეს უბიძგებს ქალაქელებს, იზრუნონ ბუნებაში ან სხვა რაიონებსა თუ ქვეყნებში დასვენებაზე. აღნიშნულის გამო მაღალურბანიზებული ქვეყნები გამოირჩევიან ტურისტების მნიშვნელოვანი მოძრაობით.

4. სასაზღვრო პროცედურების შემსუბუქების ტენდენცია

მსოფლიოში შეინიშნება სასაზღვრო პროცედურების გამარტივების ტენდენცია. მაგალითად, აშშ 30-მდე ქვეყნის მოქალაქეს არ სთხოვს ვიზას; დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის წევრ ქვეყნებს შორის ძირითადად უვიზო მიმოსვლაა, თუმცა საქართველოს ცალმხრივი სავიზო რეჟიმი აქვს რუსეთთან (რუსეთის მოქალაქეები 2012 წლიდან უვიზოდ შემოდიან საქართველოში მაშინ, როდესაც საქართველოს მოქალაქეებს რუსეთში ჩასასვლელად 2000 წლის დეკემბრიდან ვიზები ესაჭიროებათ); ქვეყნებს შორის გაფორმებული ორმხრივი შეთანხმებები უვიზო მიმოსვლაზე

(მაგალითად, საქართველოსა და თურქეთს, საქართველოსა და გაერთიანებულ არაბულ საამიროებს შორის და ა.შ.);

შ ე ნ გ ე ნ ი ს ქ ვ ე ყ ნ ე ბ ი

რუკა 2

შენგენის ხელშეკრულების 26 წევრ ქვეყანას (ავსტრია, ბელგია, გერმანია, დანია, ესპანეთი, ესტონეთი, ისლანდია, იტალია, ლატვია, ლიტვა, ლიხტენშტაინი, ლუქსემბურგი, მალტა, ნიდერლანდი, ნორვეგია, პოლონეთი,

პორტუგალია, საბერძნეთი, საფრანგეთი, სლოვაკეთი, სლოვენია, უნგრეთი, ფინეთი, შვედეთი, შვეიცარია, ჩეხეთი) შორის უვიზო მიმოსვლა(იხ. რუკა 2).

5. კულტურის საერთო დონის ამაღლება

რაც მეტი ცოდნა და ინფორმაცია აქვს ადამიანს არსებული ტურისტული დესტინაციებისა და ატრაქციების შესახებ, მით მეტი არჩევანის გაკეთების საშუალება ეძლევა მას.

6. მსოფლიო კომპიუტერიზაციის დონის ამაღლება

ბოლო წლებში ფართოდ განვითარებული საინფორმაციო სისტემები ამარტივებენ მომსახურების მთელი რიგი სახეობების სახლიდან გაუსვლელად შეძენას. შესაძლებელია როგორც სამგზავრო ბილეთების დაჯავშნა, ისე სასტუმროს ნომრის, სხვადასხვა ღონისძიებების ბილეთების, ტურის, ექსკურსიის და სხვ. მომსახურებათა შეკვეთა. აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ ტურისტების გენერატორი ოთხი ძირითადი ქვეყანა (აშშ, გერმანია, იაპონია და გაერთიანებული სამეფო) ინტერნეტით მოსარგებლეთა რიცხვითაც გამოირჩევა. მათზე მოდის ტურისტული ბაზრის 2/5 და ინტერნეტით მოსარგებლეთა მთელი რაოდენობის დაახლოებით 80%. ეს მაჩვენებლები ადასტურებენ, თუ რაოდენ დიდი მნიშვნელობა აქვს ელექტრონული სისტემების მეშვეობით გაყიდვებს აღნიშნული ქვეყნების ტურიზმის განვითარება-გაფართოებაში.

ტურიზმის განვითარების მოკლე ისტორია

თანამედროვე ტურიზმი, ერთი მხრივ, ახალგაზრდა მოვლენაა (მასობრივი ხასიათი მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ მიიღო), მეორე მხრივ, მას ღრმა ისტორიული ფესვები აქვს.

პირველი ეტაპი – ტურიზმის წინაისტორია უძველესი დროიდან მე-19 საუკუნის დასაწყისამდე; პირველყოფილი ადამიანები მკვეთრ განსხვავებას შრომასა და მოცალეობას შორის არ აკეთებდნენ – ისინი საქმეს მაშინ აკეთებდნენ, როდესაც სამუშაო იყო ან აუცილებლობას წარმოადგენდა. ხშირად ამ საქმიანობაში რიტუალები ერთვებოდა. თანდათან ადამიანები მომთაბარეობიდან დაფუძნებულ ცხოვრების წესზე გადავოდნენ, დაიზარდა ადამიანთა ჯგუფების სიდიდე და სიმჭიდროვე. არსებული კლასობრივი სტრუქტურა ითვალისწინებდა ძლიერ დიდგვაროვანთა და

დაბალი კლასების არსებობას, რომლებიც განსხვავებულ რეკრეაციულ ქმედებებს ახორციელებდნენ.

ამ ეტაპის უმნიშვნელოვანეს მოვლენად ითვლება პირველი ოლიმპიური თამაშები საბერძნეთში, რომლის მთავარი დამსახურება იყო ის, რომ ოლიმპიადის დღეებში მის მიმდებარე ტერიტორიებზე წყდებოდა საომარი მოქმედებები, მის მიმდინარეობას კი ხმელთაშუა ზღვის ქვეყნების მოსახლეობის მნიშვნელოვანი რაოდენობა ადევნებდა თვალს; ამავე პერიოდში ჩაისახა რომის თერმები, რომლებიც ფიზიკურად და სულიერად სრულყოფილი ადამიანების ჩამოყალიბებას ისახავდა მიზნად; ევროპაში ფართოდ განვითარდა მომლოცველობა; ადგილი ჰქონდა კულტურის აღორძინებას (რენესანსი) და განათლების განვითარებას; პერიოდი მე-15 საუკუნის ბოლოდან მე-17 საუკუნის მეორე ნახევრამდე დიდი გეოგრაფიული აღმოჩენების ეპოქად ითვლება, რომლის შედეგადაც დედამიწაზე ძალზე ცოტა „თეთრი ლაქები“ დარჩა; ინგლისში კი შეძლებული იქნა ჩვერებისთვის ძალზე მოდური გახდა „გრანდ-ტურები“, რაც გულისხმობდა განათლებადამთავრებული ახალგაზრდების 2-3 წლით გაშვება სამოგზაუროდ ევროპის კონტინენტურ ნაწილში. ახალგაზრდები ლონდონიდან ჩადიოდნენ საფრანგეთში, დიდი ხანი ჩერდებოდნენ პარიზში, შემდეგ მოგზაურობას აგრძელებდნენ იტალიისკენ (გენუა, მილანი, ფლორენცია, რომი), უკან კი ბრუნდებოდნენ შვეიცარიის, გერმანიისა და ჰოლანდიის გავლით.

ამ პერიოდიდან იღებს სათავეს ასევე გართობის მიზნით მოგზაურობა, რისი საშუალებაც, ბუნებრივია, მხოლოდ მაღალი წრის წარმომადგენლებს ჰქონდათ. გაჩნდა თანამედროვე სასტუმროების წინამორბედი შენობები – ფუნდუკები განსხვავებული შეძლების (პატრიციები და პლებეები) მოგზაურებისთვის.

პირველი ეტაპის დამახასიათებელი ნიშნები იყო: 1. გადაადგილების საშუალებათა პრიმიტივიზმი; 2. მოგზაურობა თვითმიზანი კი არ იყო, არამედ მიზნის (განათლება, მკურნალობა, ვაჭრობა) მიღწევის პირობა; 3. მოგზაურობა „ელიტარული“ იყო, „პატარა ადამიანი“ განზე რჩებოდა.

მეორე ეტაპზე (მე-19 საუკუნის დასაწყისიდან მე-20 საუკუნის დასაწყისამდე) სამეცნიერო-ტექნიკური რევოლუციის შედეგად ძირეული ცვლილებები განხორციელდა ევროპის მთელ რიგ ქვეყნებში. წარმოების ფაბრიკული წესის განვითარების შედეგად მოხდა სამუშაო და თავისუფალი დროის მკვეთრი გამიჯვნა, გაჩნდა ორთქლის ენერჯიაზე მოძრავი გემები და მატარებლები, რამაც მკვეთრად გააფართოვა ადამიანების მოძრაობის გეოგრაფია. სწორედ ამ პერიოდში შემოიღეს გარანტირებული უხელფასო, მოგვიანებით კი – ანაზღაურებადი შვებულება. იქმნებოდა კეთილმოწყობილი სასტუმროები, ძვირფასი რესტორნები, გართობის

დაწესებულებები. მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში ინგლისში გამოჩნდა თომას კუკი – თანამედროვე გაგებით, პირველი ტუროპერატორი, რომლის მიერ ორგანიზებული პირველი ტურები იყო არა კომერციული და სოციალურ მიზნებს ემსახურებოდა. მან თავიდან ინგლისში ამოგზავრა კლიენტები, შემდეგ – კონტინენტზე (შვეიცარიაში), 1868 წელს – აშშ-ში და 1882 წელს მოაწყო მოგზაურობა დედამიწის გარშემო.

მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრიდან დასვენების ინდუსტრიაში გამოჩნდა მოგზაურობათა პირველი ბიუროები, რომელთა ამოცანაში შედიოდა მოგზაურობათა ორგანიზება და მომხმარებელზე რეალიზება.

კვლავ მაღალი წრის წარმომადგენლები (მონარქები და სამეფო ოჯახთან დაახლოებული პირები, მაღალი სასულიერო წოდების ადამიანები, მდიდარი ვაჭრები) მოგზაურობდნენ, რის გამოც მას „ელიტარული“ ტურიზმის პერიოდი ეწოდა. მისთვის დამახასიათებელია ტურისტულ მომსახურებათა მწარმოებელი სპეციალიზებული საწარმოების ჩასახვა.

მესამე ეტაპზე მოხდა მასობრივი ტურიზმის საწყისების ჩასახვა, რაც გაგრძელდა მე-20 საუკუნის დასაწყისიდან მე-2 მსოფლიო ომამდე. ამ დროს ემთხვევა ტრანსპორტის ახალი სახეობების (საავტომობილო და საჰაერო) ფართოდ განვითარება. ტურიზმზე ფიქრის საშუალება უკვე დაბალი კლასების წარმომადგენლებსაც შეძლოთ. მაგრამ ეს აღმოჩნდა მრავალი გლობალური მოვლენის ეპოქა (ოქტომბრის რევოლუცია, ორი მსოფლიო ომი, ეკონომიკური კრიზისი აშშ-ში, რეპრესიები სსრკ-ში), რამაც შეაფერხა ტურიზმის განვითარება.

თანამედროვე ანუ **მასობრივი ტურიზმის** ეტაპი მე-2 მსოფლიო ომის დასრულებიდან დაიწყო და დღემდე გრძელდება.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ მკვეთრად გაიზარდა ადამიანთა სხვა ქვეყნებში მოგზაურობის ინტენსივობა და 1950-70-იან წლებში საერთაშორისო ტურისტული ჩამოსვლების ზრდის მაჩვენებელი 10%-ს აღემატებოდა. თავდაპირველად, 50-იან წლებში ომგადატანილი ევროპული სახელმწიფოები ორიენტირებული იყვნენ ამერიკელების, იმ ქვეყნის მოსახლეობის მომსახურებაზე, რომლის ტერიტორია საომარი მოქმედებებისგან მნიშვნელოვნად იყო დაცვილებული. მასპინძელი ქვეყნები ტურისტების მომსახურებიდან საგრძნობ შემოსავალს იღებდნენ მყარი ვალუტით, რაც ამ ქვეყნებისთვის ეკონომიკური წინსვლის დამატებით წყაროდ იქცა. თანდათანობით მოხდა ომის სავალალო შედეგების აღმოფხვრა და 60-70-იან წლებში სწრაფი ზრდა დაიწყო როგორც შემოსვლითმა, ისე გასვლითმა ტურიზმმა. თავდაპირველად, მასობრივი ტურიზმი ხასიათდებოდა მოგზაურობის ერთგვაროვანი მოტივაციით – დასვენება დახარჯული ძალების აღსადგენად. მას შეესაბამებოდა ტურისტულ

მომსახურებათა ნაკრების სტანდარტული ფორმა (*მასობრივ-კონვეიერული ტურიზმი*). მოსახლეობის კეთილდღეობის ზრდასთან ერთად მცირდებოდა მოთხოვნა სტანდარტიზებულ საქონელსა და მომსახურებაზე, იზრდებოდა კონკრეტული ადამიანის მიერ შეკვეთილ მაღალხარისხოვან პროდუქციაზე. მიუხედავად იმისა, რომ ასეთი პროდუქტი ადამიანთა მცირე ჯგუფებს უფრო ძვირი უჯდებოდათ, მაინც იმპლავრა ამ ტენდენციამ და 1970-80-იანების ბოლოს მოხდა ე.წ. მასობრივ კონვეიერული ტურიზმიდან *მასობრივ-დიფერენცირებულ ტურიზმზე* გადასვლა. “მწარმოებელთა ბაზარი”, მისთვის დამახასიათებელი მწარმოებლის დიქტატით, თანდათანობით იქცა “მომხმარებელთა ბაზრად” – გამყიდველთან შედარებით მყიდველის პრიორიტეტული პოზიციით.

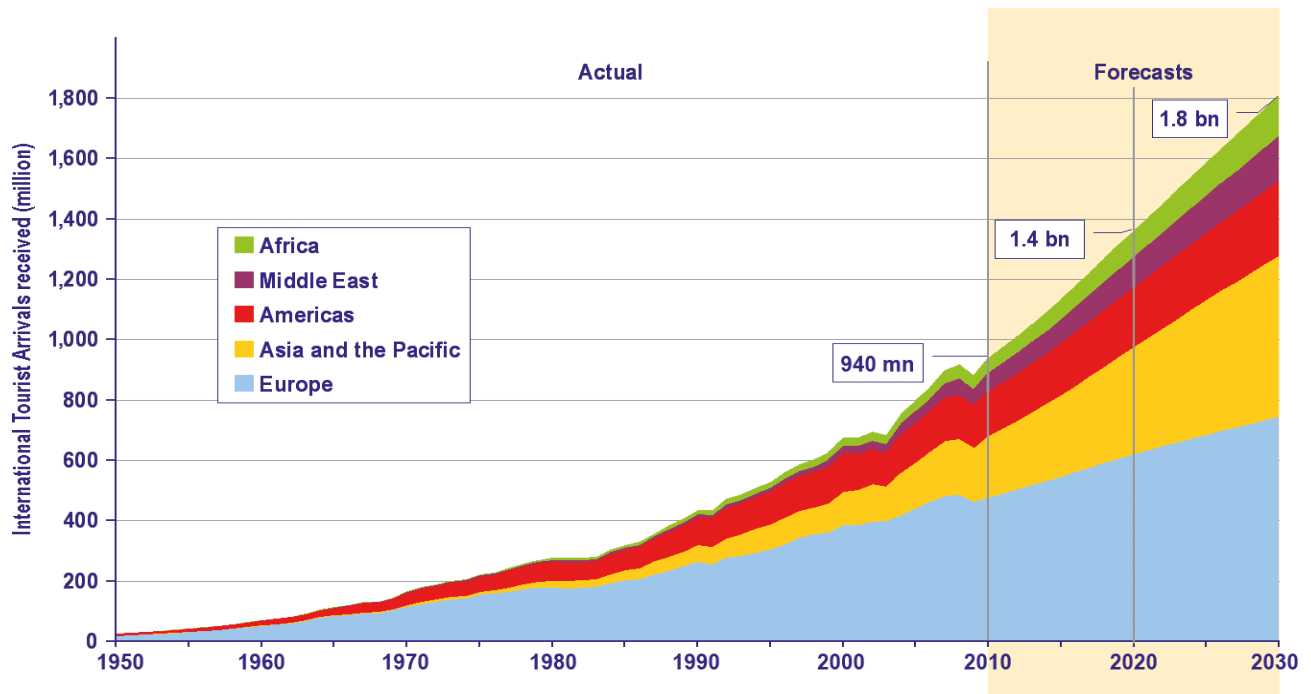
ზღვაზე პასიური დასვენება (მიუხედავად იმისა, რომ ის მოსახლეობის უდიდესი ნაწილისათვის დასვენების საყვარელ ფორმად რჩებოდა) ადგილს უთმობდა ტურისტული ქცევის ახალ ფორმას, რომელიც ძირითადად სინამდვილის შემეცნებაზე იყო ორიენტირებული. თანდათანობით “სამი შ“ ტიპის დასვენება – ზღვა-მზე-ქვიშა (Sea-Sun-Sand), იცვლება ფორმულით “სამი L”, რაშიც იგულისხმება ეროვნული ტრადიციები-პეიზაჟები-მოცალეობა (Lore-Landscape-Leisure). ადამიანები მოგზაურობენ არა მარტო ძალების აღდგენის მიზნით, არამედ ინტერესით ეცნობიან უცხო ხალხების ადგილობრივი ყოფისა და კულტურის თავისებურებებს. ამასთანავე იზრდება იმის შეგნება, რომ ძალების სრულფასოვანი აღდგენა და განვითარება აქტიური დასვენებით სჯობს.

ტურიზმის დინამიკა

მას შემდეგ, რაც ტურიზმმა მასობრივი ხასიათი მიიღო, საერთაშორისო ტურისტების რაოდენობა განუხრელად იზრდებოდა. ჩავარდნები დაფიქსირდა 1992, 2003, 2009 წლებში, როდესაც ამას სხვადასხვა მიზეზები განაპირობებდა. ეს იყო პოლიტიკური (მაგალითად, სპარსეთის ყურის ომი) და ეკონომიკური არასტაბილურობა (მ.შ. ნავთობის ფასის ზრდა), ტერაქტების შიში (11 სექტემბერი და სხვა ტერორისტული აქტები), ჯანმრთელობის საფრთხე (ატიპიური პნევმონია, ქათმისა და ღორის გრიპის

საერთაშორისო ტურიზმის დინამიკა, 1950-2030

სქემა 2

წყარო: Tourism Highlights, 2017

შემთხვევები უპირატესად სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნებში), ბუნებრივი კატაკლიზმები (მიწისძვრა, ცუნამი და ა.შ.), ბოლო პერიოდის გლობალური ეკონომიკური კრიზისი და სხვა. თუმცა ტურისტულ მოგზაურობას აქვს თვისება, რომ გარკვეული მიზეზის გამო მისი შეფერხების შემდეგ, გამომწვევი ფაქტორის აღმოფხვრისთანავე, ის აღდგენას იწყებს. მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ საერთაშორისო ტურიზმიდან მიღებული შემოსავალი გაცილებით სწრაფი ტემპით იზრდება, ვიდრე ტურისტების რაოდენობა. ცნობილია, რომ 1950 წელს 25 მილიონმა საერთაშორისო ტურისტმა 2 მილიარდი დოლარი დახარჯა. 66 წლის შემდეგ, 2016-ში ტურისტების რაოდენობა 49-ჯერ იყო გაზრდილი და მილიარდს გადააჭარბა (1235,0 მლნ), შემოსავალმა კი 610-ჯერ მოიმატა და 1220 მლრდ დოლარი შეადგინა. აქედან გამომდინარე, ეკონომიკის განვითარების ნებისმიერ საფეხურზე მყოფი ქვეყანა, სავალუტო შემოსავლის მიღების მიზნით, ცდილობს საერთაშორისო ტურიზმის განვითარებას.

21-ე საუკუნის დასაწყისამდე ყველაზე მონახულებადი ტურისტული რაიონები ევროპა და ამერიკა იყო. 1950 წელს მათი წილი საერთაშორისო ტურისტულ მოძრაობაში ერთად 96,4% შეადგენდა (ევროპა 69%, ამერიკა 27,4%). დროთა ვითარებაში ორივეს წილმა კლება განიცადა. ევროპა მაინც სულ პირველ ადგილზე რჩება, თუმცა მისი

წილი ახლა 49,9%-ია. ამერიკა კი 16,1%-ით მე-3 ადგილზე აღმოჩნდა წელს ჩასული ტურისტების რაოდენობა 1%-საც კი არ შეადგენდა (0,18%), ახლა კი ის 25%-ით მყარად იკავებს მე-2 ადგილს. 1950-იან წლებში ტურისტულ რაიონებს შორის მე-3 პოზიციაზე მყოფი აფრიკა ტურისტების მხოლოდ 0,5% იღებდა, შუა აღმოსავლეთი კი 0,18%. ამ ორივე ტურისტულ რაიონშიც ზრდის ტენდენცია იყო და 2016-ში ისინი დაახლოებით თანაბარი რაოდენობის ტურისტებს მოემსახურნენ – 4,7% და 4,3% შესაბამისად (იხ. ცხრ. 2 და 3).

ტურიზმიდან მიღებული შემოსავალი მსოფლიო საქონლისა და მომსახურების ექსპორტით მიღებული შემოსავლის დაახლოებით 7%-ია, ხოლო მსოფლიო მომსახურების ექსპორტისა – 30%-ის ფარგლებში. საერთაშორისო ტურიზმიდან მიღებული შემოსავლები მრავალი ქვეყნისათვის მათი მთლიანი შიდა პროდუქტის მნიშვნელოვან ნაწილს შეადგენს. მაგალითად, ესპანეთში ეს მაჩვენებელი 10,7%-ია, საფრანგეთის შემთხვევაში 7%-ს აღემატება, იტალიაში – 5,9%, აშშ-სთვის კი 5%-ის ფარგლებშია.

საერთაშორისო ტურისტების დინამიკა, 1950–2016

ცხრილი 2

წლები	საერთაშორისო ტურისტების რაოდენობა, მლნ	შემოსავალი საერთაშორისო ტურიზმიდან, მლრდ დოლარი	საშუალო დანახარჯი ერთ ტურისტზე, დოლარი
1950	25,3	2,1	83,0
1960	71,2	6,8	95,5
1970	165,8	17,9	108,0
1980	285,0	102,0	357,9
1990	458,2	264,7	577,7
2000	698,8	475,8	978,0
2010	940,0	919,0	680,9
2016	1235,0	1220,0	987,8

წყარო: მტო მასალების მიხედვით

ზრდა: 1950-2016

49-ჯერ

610-ჯერ

11,9-ჯერ

საერთაშორისო ტურისტების დინამიკა
ტურისტული რაიონების მიხედვით (1950-2016)

ცხრილი 3

ტურისტული რაიონები	1950		1970		2000		2016	
	ტურისტების რაოდენობა, მლნ	%	ტურისტების რაოდენობა, მლნ	%	ტურისტების რაოდენობა, მლნ	%	ტურისტების რაოდენობა, მლნ	%
ევროპა	17,5	69,0	403	57,7	476	50,7	616,2	49,9
ამერიკა	6,9	27,4	129,0	18,5	149,8	15,9	199,3	16,1
აფრიკა	0,5	2,0	27,6	4,0	49,4	5,2	57,8	4,7
აღმ. აზია/ოკეანეთი	0,18	0,7	111,9	16,0	203,8	21,7	308,4	25,0
შუა აღმოსავლეთი	0,18	0,7	20,6	2,9	60,3	6,4	53,6	4,3
სამხრეთ აზია ¹	0,05	0,2	6,4	0,9				
სულ, მსოფლიო	25,3	100	698,9	100	940,0	100	1235	100

წყარო: მტო მასალების მიხედვით

ტურიზმის განვითარების მასშტაბურობას ადასტურებს ის ფაქტიც, რომ მნიშვნელოვნად გაფარდოვდა მისი გეოგრაფია – ტურისტები ახალ-ახალ დესტინაციებს ითვისებენ. 1950 წელს მოწინავე ტურისტული ქვეყნების პირველ ათეულში ჩადიოდა საერთაშორისო ტურისტების 91%, 1970-ში – 65%, კიდევ 20 წლის შემდეგ – 57%, 2016-ში კი – მხოლოდ 42%. თავდაპირველად ათეულში შედიოდნენ ტრადიციული

¹ 1990-იანი წლებიდან ეს ტურისტული რაიონი აღმ. აზია/ოკეანეთის შემადგენლობაში ქვეყნდება.

ტურიზმის სახელმწიფოები – აშშ, იტალია, საფრანგეთი, ესპანეთი, შვეიცარია. 21-ე საუკუნეში აღნიშნულ ქვეყნებს დაემატა ტურიზმის კუთხით ნაკლებად ცნობილი დესტინაციები – ჩინეთი, ტაილანდი (ცხრ. 4).

მოწინავე ქვეყნების წილი გლობალურ ტურისტულ ნაკადებში

ცხრილი 4

	1950		1970		1990		2000		2016	
	ქვეყანა	წილი, %	ქვეყანა	წილი, %	ქვეყანა	წილი, %	ქვეყანა	წილი, %	ქვეყანა	წილი, %
1.	აშშ		იტალია		საფრანგეთი		საფრანგეთი		საფრანგეთი	
2.	კანადა		კანადა		აშშ		აშშ		აშშ	
3.	იტალია	74	საფრანგეთი	43	ესპანეთი	38	ესპანეთი	36	ესპანეთი	28
4.	საფრანგეთი		ესპანეთი		იტალია		იტალია		ჩინეთი	
5.	შვეიცარია		აშშ		უნგრეთი		ჩინეთი		იტალია	
6.	ირლანდია		ავსტრია		ავსტრია		დ.ბრიტანეთი		დ.ბრიტანეთი	
7.	ავსტრია		გფრ		დ.ბრიტანეთი		რფ		გერმანია	
8.	ესპანეთი	17	შვეიცარია	32	მექსიკა	19	მექსიკა	15	მექსიკა	14
9.	გფრ		იუგოსლავია		გერმანია		გერმანია		ტაილანდი	
10.	დ.ბრიტანეთი		დ.ბრიტანეთი		კანადა		კანადა		თურქეთი	
	ათეულის ჯამი, %	91		65		57		51		42
	დანარჩენი ქვეყნები, %	9		35		43		49		58

წყარო: მტო მასალების მიხედვით

დღესდღეობით საერთაშორისო ტურიზმის განვითარებაში შემდეგი ტენდენციები შეინიშნება:

- მსოფლიო მასშტაბით საერთაშორისო ტურისტული ნაკადები გადაადგილდებიან მერიდიანული მიმართულებით, ჩრდილო ნახევარსფეროში ჩრდილოეთიდან – სამხრეთისკენ;
- ტურისტული მოგზაურობის ძირითად მიზანს დასვენება და გართობა წარმოადგენს, რეკრეაციული ტურისტების ხვედრითი წილი ტურისტების საერთო რაოდენობაში 52%-ია;
- გააქტიურდა პილიგრიმული ტურიზმი, რომელიც პოპულარული იყო შუა საუკუნეებში; მისი ხვედრითი წილი (სამკურნალო და ნათესავ-მეგობრების მონახულების ტურიზმთან ერთად) 27%-ს შეადგენს;
- ტურისტების საერთო რაოდენობაში ბიზნეს ტურისტების რაოდენობა 14%-ის ფარგლებშია;
- ტურისტული ნაკადების „საზღვაო ორიენტაცია“ – ტურისტების 2/3 ზღვისკენ მიილტვის;
- ერთი ტურის მანძილზე რამდენიმე ქვეყნის მონახულება;
- ტურისტების სხვა ქვეყნებში დარჩენის საშუალო ხანგრძლივობის შემცირება და ა.შ.

საერთაშორისო ტურიზმის აღმავლობა დიდად არის დამოკიდებული მსოფლიოში ეკონომიკურ, სოციალურ, პოლიტიკურ და ეკოლოგიურ სტაბილურობაზე. ათასწლეულების მიჯნაზე ტურიზმის განვითარებამ უმაღლეს მაჩვენებლებს მიაღწია. მტო-ს ექსპერტების ვარაუდით, ტურისტების რაოდენობის ზრდის ტენდენცია მესამე ათასწლეულშიც გაგრძელდება და 2030 წლისათვის 1,8 მლრდ-ს მიაღწევს.

ტურიზმისა და რეკრეაციის სოციალურ-ეკონომიკური არსი და ძირითადი ფუნქციები

ტურიზმი და რეკრეაცია ამჟამად ადამიანის ნორმალური ცხოვრებისა და საქმიანობის აუცილებელი პირობაა. იგი წარმოადგენს განტვირთვის, ძალებისა და შრომის უნარის აღდგენის პირობას. ამასთან ტურიზმის სხვადასხვა ფორმები ხელს უწყობენ ადამიანთა თვალსაწიერის გაფართოებას, სულიერ და ინტელექტუალურ ზრდას. უცხოური ტურიზმის შემთხვევაში ძირითად ამოცანას ხალხების დაახლოება წარმოადგენს. საინტერესოა, რა როლს თამაშობს იგი საზოგადოების ცხოვრებაში და რა ძირითად ფუნქციებს ასრულებს.

დღეისათვის ტურიზმისა და რეკრეაციის საზოგადოებრივი ფუნქციები ოთხ ძირითად ჯგუფში ერთიანდება: სამედიცინო-ბიოლოგიური, სოციალურ-კულტურული, ეკონომიკური და პოლიტიკური.

თითოეული ეს ჯგუფი ადამიანთა საქმიანობის გარკვეულ სფეროსთანაა დაკავშირებული, თუმცა მკვეთრი საზღვარი მათ შორის არ არსებობს, ვინაიდან ბევრი საზოგადოებრივი მოთხოვნილება ურთიერთთან მჭიდრო კავშირშია და განაპირობებს კიდევ ერთმანეთს. ნათელია, რომ ადამიანის ჯანმრთელობის შენარჩუნება და აღდგენა რეკრეაციული საქმიანობის სამედიცინო-ბიოლოგიური ფუნქციის ფარგლებში განიხილება; ჰარმონიულად განვითარებული პიროვნების ჩამოყალიბებაზე პასუხისმგებელია რეკრეაციის სოციალურ-კულტურული ფუნქცია; პოლიტიკური ფუნქციის ძირითადი ამოცანა კი ხალხებს შორის ურთიერთობის გამყარება, ქვეყნის შიგნით კი – პატრიოტიზმის გრძნობის განმტკიცებაა; ეკონომიკური ფუნქციას განეკუთვნება შრომითი რესურსების კვლავწარმოება, მოსახლეობის დასაქმების ზრდა, შემოსავლის მიღება და სხვა.

განიხილავენ რეკრეაციული საქმიანობის სამედიცინო-ბიოლოგიური ფუნქციის ორ მხარეს – მკურნალობას და გაჯანსაღებას. სანატორულ-საკურორტო მკურნალობა აუცილებელია იმ ადამიანთა ჯანმრთელობის აღდგენისთვის, რომლებმაც გადაიტანეს დაავადება და ესაჭიროებათ მკურნალობის გაგრძელება. გაჯანსაღების აუცილებლობას განაპირობებს ის ფაქტი, რომ შრომითი და საყოფაცხოვრებო საქმიანობის პროცესში პრაქტიკულად ჯანმრთელი ადამიანიც კი გრძნობს დაღლილობას, რაც შრომისუნარიანობის დროებით დაქვეითებაში გამოიხატება. აღნიშნულის აღსაკვეთად შრომა დასვენებით უნდა შეიცვალოს, რათა მოხდეს ავადობის თავიდან აცილება. უკანასკნელ პერიოდამდე ეს ფუნქცია მხოლოდ ავადმყოფობის პროფილაქტიკურ და სარეაბილიტაციო პროცედურებს გულისხმობდა. თუმცა ამჟამად ძალზე აქტუალური გახდა უშუალოდ ავადობის დროს შესაფერისი მკურნალობის შემთავაზებელი დაწესებულებების მოძიება და მკურნალობის პროცესის იქ წარმართვა. ამ შემთხვევაში ტუროპერატორებმა თანმხლები პირების მოგზაურობაც უნდა დაგეგმონ.

სოციალურ-კულტურული ფუნქციები განისაზღვრება საზოგადოების მოთხოვნით – ჩამოყალიბდეს ყოველმხრივ და ჰარმონიულად განვითარებული პიროვნება. თუმცა თავისუფალი დროის მანძილზე განხორციელებული ყველა საქმიანობა არ ემსახურება ადამიანის, როგორც პიროვნების, განვითარებას. ზოგიერთ შემთხვევაში თავისუფალი დრო უქმად იფლანგება, ხანდახან კი უარყოფითად აისახება არა მარტო ადამიანსა და მის გარემოცვაზე, არამედ, საბოლოო ჯამში – საზოგადოების ინტერესებზეც. რეკრეაციული საქმიანობის ერთ-ერთ ფუნქციად გამოიყოფა გართობა, შეხამებული

ისეთ ქმედებებთან, რომლებიც საზოგადოებრივად სასარგებლო ფუნქციებს ასრულებენ. ამ შემთხვევაში საზოგადოების მოთხოვნა (პიროვნების შრომისუნარიანობის აღდგენასა და განვითარებაზე) და ადამიანის პირადი მოთხოვნა დასვენებაზე თანხვედრაშია. თუკი შრომისუნარიანობის აღდგენა და პიროვნების ყოველმხრივი განვითარება რეკრეაციული საქმიანობის მიზანია, გართობა ამ მიზნის მიღწევის ერთ-ერთი საშუალებაა. ზოგიერთ შემთხვევაში რეკრეაციული მომსახურება ხორციელდება გართობის ინდუსტრიის განვითარების გზით (ლას-ვეგასი, მონტე-კარლო). მაგრამ გართობის როლის ზრდა ხშირად ამცირებს შემეცნებისა და განვითარების ფუნქციას, ბუნებასთან კონტაქტი კი მხოლოდ გართობაში გადაიზრდება. ტურიზმი იძლევა საკუთარი ქვეყნისა და მთელი სამყაროს ბუნებრივი და კულტურულ-ისტორიული საგანძურის შემეცნების უდიდეს შესაძლებლობებს. ამ თვალსაზრისით იზრდება ეროვნული პარკების, როგორც ცოცხალი ბუნების საუკეთესო და გამორჩეული ნიმუშების, შემეცნების დატვირთვა.

ტურიზმი და რეკრეაცია ასრულებენ **პოლიტიკურ ფუნქციასაც**. ადგილობრივ ტურისტებს საკუთარი ქვეყნის ბუნებრივ და ისტორიულ სიმდიდრეთა შემეცნების დროს მეტი წარმოდგენა ექმნებათ სამშობლოზე, წინაპრებსა და მათ დამსახურებებზე, უძლიერდებათ პატრიოტული გრძნობები. საერთაშორისო მასშტაბით კი ტურისტები სხვა ხალხების ისტორიის გაცნობით მეტი პატივისცემით იმსჯელებიან მათ მიმართ, ხდება ხალხთა დაახლოება, ჩნდება ურთიერთგაცნობისა და თანამშრომლობის სურვილი, რაც მშვიდობის განმტკიცებასა და ხალხთა დაახლოებას ემსახურება.

ეკონომიკური ფუნქცია დაკავშირებულია ადამიანთან, როგორც საზოგადოების ძირითად მწარმოებლურ ძალასთან. მნიშვნელოვანია მოსახლეობის დასაქმების დონის ზრდა, მომსახურების სფეროს განვითარება და ადგილობრივი მოსახლეობის ყოფის კეთილმოწყობა, მისი ფულადი შემოსავლებისა და დანახარჯების უფრო მაღალ დონეზე დაბალანსება და ა.შ.

ტურიზმისა და რეკრეაციის ეკონომიკური ფუნქციებიდან მთავარია *სამუშაო ძალის უზრუნველყოფა და გაფართოებული აღწარმოება* – რეკრეაცია აუმჯობესებს ჯანმრთელობას, რაც ამცირებს ავადობას; ტურიზმისა და რეკრეაციის განვითარების პირობებში *დაჩქარებულად ვითარდება* ქვეყნის გარკვეული ტერიტორიის სამეურნეო სტრუქტურა, *იზრდება მოსახლეობის დასაქმება* უშუალოდ რეკრეაციულ მომსახურებაში და მასთან არაპირდაპირ (ირიბად) დაკავშირებულ დარგებში; იცვლება ქვეყნის ტერიტორიაზე *მოსახლეობის ფულადი შემოსავლებისა და გასავლების ბალანსის სტრუქტურა* რეკრეაციული რაიონების სასარგებლოდ; *ტურიზმს მოაქვს სწრაფი მოგება* – დაბანდებული კაპიტალის ანაზღაურება ხშირად 5-

10 წელიწადში ხდება (მძიმე მრეწველობაში ამას ათეულობით წელი სჭირდება); ხელს უწყობს მომსახურების დარგების განვითარება-გაფართოებას;

საერთაშორისო ტურიზმის შემთხვევაში ყიდვა-გაყიდვის საგანი ხდება ისეთი საქონელი, რომლის პირდაპირი საგარეო გაცვლა სხვა დროს ვერ ხერხდება. იყიდება არა მარტო მომსახურება, არამედ ბუნებრივი და კულტურულ-ისტორიული ძეგლებიც; ამასთან ისინი არ სწყდებიან ტერიტორიას, როგორც ეს ხდება ტრადიციული ექსპორტის შემთხვევაში; მომსახურებაზე გაწეული შრომა ადგილზევე რეალიზდება. ადგილი აქვს არა საქონლის გადაადგილებას მომხმარებლისაკენ, არამედ მომხმარებელი (ამ შემთხვევაში – ტურისტი) თვითონ მიდის საქონელთან, რაც ამცირებს კაპიტალის ბრუნვის ხანგრძლივობას, ასევე გამოირიცხება დანახარჯები შეფუთვაზე, ტრანსპორტირებაზე, შენახვაზე; ტურისტების მიმღები ქვეყანა მნიშვნელოვან მოგებას ნახულობს საცალო და საბითუმო ფასებს შორის შესამჩნევი სხვაობის გამო – ადგილზე საქონლის საცალო ფასი უფრო მაღალია, ვიდრე იგივე საქონლის საბითუმო ფასი მისი ექსპორტირების შემთხვევაში; სწრაფად ხდება ვალუტის მიღება;

ტურიზმი და რეკრეაცია შრომატევადი დარგია. მასში დასაქმებულია 200 მლნ-ზე მეტი ადამიანი (მსოფლიოში დასაქმებულთა დაახლოებით 8%). ევროკავშირში სამუშაო ადგილების 4% ტურისტულ ინდუსტრიაშია შექმნილი. თუ მომიჯნავე დარგებსაც (ვაჭრობა, მშენებლობა, სოფლის მეურნეობა) დავამატებთ, 3-ჯერ მეტი (12%) იქნება; რეკრეაცია და ტურიზმი მოქმედებს რეგიონის კულტურულ-ისტორიულ და ეთნოგრაფიულ თავისებურებებზე, ე.ი. ტურიზმი ხელს უწყობს ადგილობრივი კულტურული ტრადიციების შენარჩუნებასა და აღორძინებას;

ეკოლოგიური თვალსაზრისით საყურადღებოა ის გარემოება, რომ ტურიზმს უწოდებენ „ინდუსტრიას საკვამურების გარეშე“ ან „მწვანე ინდუსტრიას“, ვინაიდან მის ძირითად ამოცანას წარმოადგენს ადამიანთა სუფთა ბუნებრივ გარემოში დასვენების ორგანიზება. თუმცა რიგ შემთხვევებში ტურიზმის განვითარებას უარყოფითი ეკოლოგიური შედეგები მოსდევს. მაგალითად, ტურიზმის განვითარება ბრაზილიაში უნიკალური მცენარეების 20%-ის განადგურების ერთ-ერთ მიზეზად იქცა.

ტურიზმიდან მიღებული შემოსავალი შეადგენს მსოფლიო საქონლისა და მომსახურების ექსპორტის 7% და მომსახურების ექსპორტის 30% (2016);

საერთაშორისო ტურიზმიდან მიღებული შემოსავლების წილი მთლიან შიდა
პროდუქტში ქვეყნების მიხედვით (2011 წ.)

ცხრილი 5

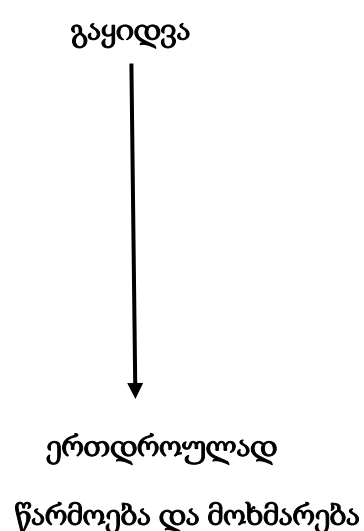
#	ქვეყანა	შემოსავლები საერთაშორისო ტურიზმიდან (მლნ)	წილი მშპ-ში (%)	წილი მშპ-ში 2012 წლის პროგნოზით (%)	ტურიზმის სექტორში დასაქ. წილი 2012 წ. პროგნოზი (%)
1	სეიშელის კ-ები	291,1	28,7	23,5	25,0
2	ბარბადოსი	973,6	22,6	12,6	12,8
3	კაბო-ვერდე	368,6	19,5	16,6	14,7
4	ლიბანი	6,821,0	17,5	9,9	9,5
5	მონტენეგრო	777,3	17,1	8,6	7,6
6	ხორვატია	9,185,0	15,0	11,5	12,7
7	მალტა	1,265,9	14,2	13,8	14,9
8	იამაიკა	2,012,5	13,6	7,7	7,1
9	მავრიკი	1,493,0	13,1	13,2	12,6
10	კამბოჯა	1,683,0	12,6	9,6	8,1
11	ალბანეთი	1,627,8	12,5	6,3	5,6
12	ჰონგ კონგი	27,685,9	11,4	6,6	6,9
13	ყირგიზეთი	640,4	10,8	1,1	0,9
14	იორდანია	2,999,7	10,4	8,0	7,0
15	კვიპროსი	2,520,0	10,2	5,6	6,4
16	დომინიკის რესპ.	4,352,8	7,8	4,5	4,2
17	გამბია	96,0	7,8	4,6	3,8
18	ლუქსემბურგი	4,535,0	7,6	2,0	2,6
19	ზიმბაბვე	664,0	7,5	5,7	4,0
20	ბულგარეთი	3,966,6	7,4	3,5	3,2
21	მაროკო	7,307,2	7,3	9,3	8,2
22	ტაილანდი	26,256,0	7,1	7,0	5,0
23	სინგაპური	17,989,9	6,9	4,8	4,4
24	საქართველო	936,0	6,6	–	–
25	პანამა	1,925,6	6,3	4,1	4,0
26	ტანზანია	1,456,9	6,2	4,9	4,2
27	ესტონეთი	1,248,0	5,6	3,2	3,3
28	სლოვენია	2,708,0	5,4	3,5	3,9
29	ისლანდია	707,0	5,3	5,1	5,0
30	კოსტა რიკა	2,156,0	5,2	4,9	4,6

საქონლისა და მომსახურების წარმოებისა და მოხმარების ურთიერთკავშირი

საქონელი

მომსახურება

მომსახურების ხარისხი მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული იმაზე, თუ სად, ვინ და როდის წარმოადგენს მას: ერთნაირი კლასის ერთ სასტუმროში უმაღლესი მომსახურებაა, მეორეში (მეზობლად) – უფრო დაბალი; სასტუმროს ერთი მუშაკი ზრდილი და გულისხმიერია, მეორე – უხეში და უკარება; თვით ერთი და იგივე თანამშრომელი დღის სხვადასხვა მომენტში სხვადასხვა დონეზე ემსახურება კლიენტს.

ტურისტულ-რეკრეაციული მოთხოვნილებები და მოთხოვნები

დასვენების ფორმისა და გეოგრაფიული რაიონის შერჩევის დროს ადამიანთა ჯგუფი ან პიროვნება გარკვეული მიზნებითა და მისწრაფებებით ხელმძღვანელობს. ამ დროს გაკეთებული არჩევანი საკმაოდ დიდ ფარგლებში მერყეობს.

მოთხოვნილება არის რაიმე ქმედებისა თუ ობიექტის საჭიროება ან სურვილი, რომელიც უნდა დაკმაყოფილდეს. მოთხოვნილება შეიძლება იყოს ფიზიოლოგიური, მატერიალური, სოციალური, სულიერი, ბიოლოგიური, თვითგამოხატვის, შემეცნების, მოთხოვნილება საქმიანობის, შემეცნებისა და სხვა ადამიანებთან ურთიერთობისადმი. ტურისტულ-რეკრეაციული მოთხოვნილება არის ადამიანის საჭიროება, მისთვის სასურველი რეკრეაციული ქმედებით აღიდგინოს შრომის პროცესში დახარჯული ენერჯია. **მოთხოვნა** კი არის პიროვნების მსყიდველობითი უნარით, თავისუფალი დროის ფაქტორით და სხვა შემზღვევადი გარემოებებით დაკონკრეტებული მოთხოვნილება.

ტურისტულ-რეკრეაციული მოთხოვნილებების ფორმირება ხდება მთელი რიგი ფაქტორების კომპლექსური ზემოქმედებით. მტო-ს ექსპერტებმა 130-ზე მეტი ფაქტორი გამოყვეს, რომლებიც გავლენას ახდენენ ამ მოთხოვნილებების ჩამოყალიბებაზე. ფაქტორების აღნიშნულ სიმრავლეს მკვლევარები რამდენიმე ჯგუფში აერთიანებენ. ნიმუშად შესაძლებელია შემდეგი დაჯგუფების განხილვა: სოციალურ-ეკონომიკური, დემოგრაფიული და ბუნებრივ-გეოგრაფიული.

ტურისტულ-რეკრეაციულ მოთხოვნილებათა ჩამოყალიბების ფაქტორები

ეკონომიკური:

- ✓ ქვეყნის ან რაიონის ეკონომიკური განვითარების დონე – რაც უფრო მაღალია ეს მაჩვენებელი, მით მეტი შემოსავალი და თავისუფალი დრო აქვს მის მოსახლეობას, ამიტომ დასვენებისა და მოგზაურობისათვის მეტი ყურადღების დათმობა შეუძლია;
- ✓ სავალუტო კურსის მდგომარეობა – საერთაშორისო მოძრაობაში გამოკვეთილია ტურისტული ნაკადების ჩასახვა მძლავრი სავალუტო კურსის მქონე ქვეყნებში, რომლებიც მიმართულია უფრო დაბალი სავალუტო კურსის მქონე სახელმწიფოებისაკენ. იგივე ხდება იმ შემთხვევაში, როდესაც ტურისტული პროდუქტის ფასი განსხვავებულია – ტურისტი ძირითადად ირჩევს “იაფი” ტურიზმის ქვეყნებს. ამიტომ არის, რომ ჩრდილო ევროპის ტურისტულ ქვერაიონში, სადაც მაღალგანვითარებული ქვეყნებია თავმოყრილი, ფასები ყველა პროდუქტზე, მათ შორის ტურისტულზე, საკმაოდ მაღალია, ამიტომ ჭარბობს

- გასვლითი ტურიზმი და ამ ქვეყნებს ძირითადად უარყოფითი ტურისტული ბალანსი აქვთ;
- ✓ მოხმარების საგნებით მოსახლეობის დაკმაყოფილების დონე – როდესაც მოსახლეობა კარგადაა უზრუნველყოფილი ყოველდღიური მოხმარების საგნებით, მას მეტი ყურადღების დათმობა შეუძლია ტურიზმისა და რეკრეაციისათვის;
 - ✓ ქვეყნებს შორის სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის განვითარების დონე – ცნობილია, რომ ტრანსპორტის მდგომარეობა ტურიზმის განვითარების განმსაზღვრელი ფაქტორია და რაც უფრო ხშირი და მრავალფეროვანია ქვეყნებს შორის სატრანსპორტო ქსელი, მით მეტი ტურისტი გადაადგილდება;
 - ✓ მოსახლეობის შრომითი საქმიანობის ხასიათი – იმისდა მიხედვით, რა ტიპის საქმიანობით არის დაკავებული ადამიანი, განსხვავებულია მისი ტურისტულ-რეკრეაციული მოთხოვნილებები. ფიზიკური შრომით დაკავებულ პირებს უფრო მშვიდი დასვენება იზიდავთ მაშინ, როდესაც გონებრივი შრომის მიმდევრებს ესაჭიროებათ აქტიური დასვენების ფორმები;
 - ✓ ქვეყნის ან რეგიონის ეკონომიკის სამეცნიერო-ტექნიკური განვითარების დონე – ერთის მხრივ, რაც უფრო განვითარებულია ეკონომიკა, მით მეტი ბიზნესმენი და მეცნიერი ჩადის ასეთ დესტინაციაში საქმიანი კონტაქტების დასამყარებლად, გამოცდილების გასაზიარებლად (ე.ი. ამაზეა დამოკიდებული MICE ტურიზმზე მოთხოვნილება) და მეორეს მხრივ, ასეთი განვითარებული ადგილები მეტ ტურისტს წარმოშობენ;
 - ✓ ქვეყნებს შორის ეკონომიკური, კულტურული, პოლიტიკური კავშირები – რაც მეტია ამ სახის ურთიერთობები, მით უფრო ინტენსიურია ტურისტების გაცვლა ქვეყნებს შორის;
 - ✓ პოლიტიკური მდგომარეობა ტურისტულ ქვეყნებში – ცნობილი ფაქტია, რომ ტურიზმი მყისიერად რეაგირებს ნებისმიერ არასტაბილურობაზე (ეკონომიკურ, პოლიტიკურ, სამხედრო, ეკოლოგიურ და ა.შ.), მით უმეტეს ქვეყნის პოლიტიკური მდგომარეობა გადამწყვეტია დესტინაციის შერჩევის დროს;

სოციალური და დემოგრაფიული:

- ✓ თავისუფალი დრო – თვით ამ დროის არსებობამ განაპირობა რეკრეაციისა და ტურიზმის წარმოქმნა. დაფიქსირებულია თავისუფალი დროის სხვადასხვა ციკლები: ყოველდღიური (საშუალოდ 3-დან 4 საათამდე), ყოველკვირეული (ძირითადად 2 დღე, თუმცა ზოგიერთი დარგის თანამშრომელებისათვის შესაძლოა 1 ან 3 დღე) და ყოველწლიური (შვებულება, რომელიც ცვალებადია ქვეყნებისა და შრომითი საქმიანობის სახეობების მიხედვით და საშუალოდ 20-დან 30 დღემდე გრძელდება). აქვე უნდა დაემატოს სხვადასხვა საერო და სასულიერო

დღესასწაულები, მოსწავლეებისა და სტუდენტების არდადეგები. თავისუფალი დროის ხანგრძლივობა პირდაპირპროპორციულად აისახება ტურისტულ-რეკრეაციულ მოთხოვნილებებზე;

- ✓ სოციალური ხასიათის პრობლემების არსებობა რეგიონში – რომელიმე ტურისტულ დესტინაციაში ნებისმიერი სახის (რელიგიური, ეთნიკური, პოლიტიკური თუ ისტორიული) უთანხმოება უარყოფითად მოქმედებს ტურისტულ მოძრაობაზე;
- ✓ მოდის გავლენა – ბოლო ხანებში იგი მნიშვნელოვნად განაპირობებს ტურისტულ-რეკრეაციული მოთხოვნილებების ჩამოყალიბებას, მაგალითად, ამჟამად იკვეთება ეგზოტიკურ ქვეყნებში მოგზაურობისა და დაივინგის სწრაფი განვითარების ტენდენცია;
- ✓ კულტურული განათლებულობისა და ინტელექტის დონე, მოგზაურობის პრაქტიკა – განათლებულ ადამიანს მეტი ინფორმაცია აქვს მაღალი ღირებულების მქონე ატრაქციების შესახებ და ამიტომ მისი არჩევანიც უფრო ფართოა. მოგზაურობის პრაქტიკა კი ეხმარება მისი გემოვნებისა და შესაძლებლობებისათვის უფრო მისაღები გადაწყვეტილების მიღებაში;
- ✓ დასვენების სფეროს განვითარების დონე – რაც უფრო განვითარებულია ადგილის ტურისტულ-რეკრეაციული ინფრასტრუქტურა, არსებობს შესაფერისი კვალიფიკაციის მომსახურე პერსონალი, მით მეტი შანსია, რომ ზოგიერთ შემთხვევაში მოსახლეობამ ადგილზე დასვენება არჩიოს;
- ✓ მოსახლეობის რეალური ფულადი შემოსავალი გადამწყვეტია ტურისტულ-რეკრეაციული მოთხოვნილებების ჩამოყალიბებაში – მეტი შემოსავლის მქონე ადამიანები შევებულებას ორ ან რამდენიმე ნაწილადაც ყოფენ, რომ ისარგებლონ როგორც საზაფხულო, ისე ზამთრის კურორტებზე დასვენებით;
- ✓ შევებულებათა ხანგრძლივობაც პირდაპირ კავშირშია ტურისტულ-რეკრეაციულ მოთხოვნილებათა მასის ფორმირებაში;
- ✓ ტურისტული რაიონებისა და მარშრუტების რეკლამირებისა და მათზე ინფორმირებულობის დონე – თუ არ არსებობს შესატყვისი ინფორმაცია ამა თუ იმ ტურპროდუქტისა ან დესტინაციის შესახებ, ასეთი ტურისტული პროდუქტის რეალიზაცია პრაქტიკულად წარმოუდგენელია.
- ✓ მოსახლეობის რაოდენობა და სიმჭიდროვე, რომელიც მაღალგანვითარებულ ქვეყნებში პირდაპირპროპორციულად აისახება ტურისტულ-რეკრეაციული მოთხოვნილებების მოცულობაზე. რაც შეეხება ეკონომიკურად ნაკლებად განვითარებულ სახელმწიფოებს, მათი მოსახლეობა საერთოდ ძალზე სუსტადაა ჩაბმული ტურისტულ-რეკრეაციულ მოძრაობაში;
- ✓ სოფლისა და ქალაქის მოსახლეობის თანაფარდობა (ურბანიზაციის ხარისხი) – ამ შემთხვევაში გადამწყვეტ როლს ასრულებს ის გარემოება, რომ სხვადასხვა ტიპის დასახლებაში მცხოვრები ადამიანები განსხვავებულ გარემოში საქმიანობენ:

სოფლის მკვიდრნი სამუშაო საქმიანობას ძირითადად ღია ცის ქვეშ, სუფთა ჰაერზე აწარმოებენ, ხოლო ქალაქელები – დახურულ სივრცეში. აქედან გამომდინარე, ქალაქელებისათვის გადამწყვეტია სუფთა გარემოში, ბუნებასთან სიახლოვე მაშინ, როდესაც სოფლის მცხოვრები, მისი ყოველდღიური ყოფიდან გამომდინარე, სულ ბუნებასთან შეხებაშია;

- ✓ მოსახლეობის ასაკი და სქესი – ახალგაზრდა ტურისტებს უფრო გამოკვეთილი მოთხოვნები აქვთ აქტიური ტურიზმისადმი, ამასთან მათ ნაკლები პრეტენზია აქვთ შეთავაზებული მომსახურების ხარისხისა და კომფორტისადმი. ასაკოვანი ადამიანები კი არჩევენ მშვიდ დასვენებას და აფასებენ კომფორტის ელემენტებს. ამასთან განსხვავებულია ქალებისა და მამაკაცების ტურისტულ-რეკრეაციული მოთხოვნილებებიც. მაგალითად, მამაკაცების საყვარელი საქმიანობა – თევზაობა და ნადირობა ქალების ინტერესის სფეროს არ განეკუთვნება, ან ქალებისათვის ყველაზე მიმზიდველი “საყიდლებზე სიარული” (შოფინგი) მამაკაცების უმეტესობას აღიზიანებს;
- ✓ საყოფაცხოვრებო პირობები, მაგალითად, აგარაკითა და კერძო ავტომობილით უზრუნველყოფა – სხვადასხვა შედეგით აისახება ტურისტულ-რეკრეაციული მოთხოვნილებების ჩამოყალიბებაზე: აგარაკის ქონის შემთხვევაში, ადამიანები ხშირად დამატებით ხარჯებს არიდებენ თავს და შემოიფარგლებიან იქ დასვენებით. თუმცა ბოლო ხანებში აგარაკის მფლობელები ამჯობინებენ მის გაქირავებას და დასასვენებლად სხვაგან გამგზავრებას; კერძო ავტომობილის არსებობის დროს კი იზრდება ტურისტულ-რეკრეაციული მოთხოვნილებები, ოჯახი უფრო მობილური ხდება და მეტ დესტინაციას სტუმრობს;
- ✓ ტრადიციები და ხალხთა შორის ისტორიული კავშირები – ამის ნათელი მაგალითია ყოფილ მეტროპოლიებსა და კოლონიებს შორის არსებული აქტიური ტურისტული მიმოსვლა;
- ✓ პოტენციური ტურისტის ოჯახური მდგომარეობა, ოჯახის შემადგენლობა და სიდიდე – მარტოხელა ადამიანი სრულიად თავისუფალია არჩევანში მაშინ, როდესაც დაოჯახებულს ზოგიერთ შემთხვევაში უწევს ოჯახში მცხოვრები სხვადასხვა თაობის წევრების სურვილებისა და საჭიროების გათვალისწინება და კონსესუსის მიღწევა;
- ✓ ადამიანის ჯანმრთელობის მდგომარეობა – თავისთავად ცხადია, რომ ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანის ტურისტულ-რეკრეაციული მოთხოვნილება კონცენტრირებულია მკურნალობაზე, ჯანმრთელ ადამიანს კი რეკრეაციული ქმედებების ძალიან ფართო არჩევანი აქვს.

ბუნებრივ-გეოგრაფიული:

- ✓ ადამიანის საცხოვრებლის ბუნებრივი ზონა მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს იმ მიმართულებას, საითაც გაემგზავრება ტურისტი, რადგან ჩრდილოეთ განედებში ცივი ჰავის პირობებში მცხოვრები ადამიანები დასვენებას თბილი სამხრეთის დესტინაციებში ამჯობინებენ. ამას ადასტურებს ჩრდილო ნახევარსფეროში გაბატონებული ტურისტული ნაკადების უპირატესი მიმართულება ჩრდილოეთიდან სამხრეთისაკენ;
- ✓ საცხოვრებელი ადგილის გეოგრაფიული მდებარეობის თავისებურებები ზღვის, მთებისა და ა.შ. მიმართ – ზღვისპირეთში მცხოვრები ადამიანისათვის ზღვა მისი ყოველდღიურობის ნაწილია, ამიტომ დასვენება მისთვის უჩვეულო გარემოში (მთაში, დიდ ქალაქში და ა.შ.) ურჩევნია, მაღალ მთაში მაცხოვრებელს კი სითბოსა და ზღვის სანაპიროზე დასვენება ხიბლავს;
- ✓ რეგიონში მნიშვნელოვანი ბუნებრივი ტურისტულ-რეკრეაციული რესურსების არსებობა განაპირობებს ამ ადგილისადმი ტურისტულ-რეკრეაციული მოთხოვნილებების წარმოქმნას და მისკენ ტურისტების მოდინებას;
- ✓ ტერიტორიის ბუნებრივი სტიქიური მოვლენებისაგან დაცულობა განსაზღვრავს მის ტურისტულ-რეკრეაციულ სანდოობას და მასში გამაჯანსაღებელი ან სპორტული კომპლექსის აგების შესაძლებლობას;
- ✓ გარემოს ეკოლოგიური მდგომარეობა წარმოადგენს ადგილის ტურისტული ათვისების მნიშვნელოვან მაჩვენებელს, ვინაიდან უსუფთაო გარემოში დასვენებას არავინ ისურვებს, გარდა მოხალისე ეკოტურისტებისა, ვინც თავისი ინიციატივით ეხმარება ადგილობრივ მოსახლეობას გარემოს დასუფთავებაში.

ზოგიერთი მკვლევარი ცალკე გამოყოფს *პოლიტიკურ ფაქტორთა ჯგუფს*, რომელშიც იგულისხმება პოლიტიკური მდგომარეობა ტურისტულ რაიონებში, ქვეყნებს შორის პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული კავშირები.

ტურისტულ-რეკრეაციული მოთხოვნილებები იკვეთება ადამიანთა ორგანიზების სამ დონეზე: საზოგადოება – ჯგუფი – ინდივიდი.

წამყვანია საზოგადოებრივი ტურისტულ-რეკრეაციული მოთხოვნილებები. ეს არის მთელი საზოგადოების საერთო მოთხოვნილება, რომ აღდგეს მის მიერ დახარჯული ენერჯია და ასევე ყოველმხრივ განვითარდეს მისი თითოეული წევრი.

საზოგადოებრივი ტურისტულ-რეკრეაციული მოთხოვნილების ძირითადი ამოცანაა ადამიანთა ჯანმრთელობის შენარჩუნება, საზოგადოების ყველა წევრის ცხოვრების დონის ამაღლება, პიროვნების ფორმირება, სახალხო მეურნეობის განვითარება. სხვადასხვაგვარი რეკრეაციული ქმედებები ფიზიკური და გონებრივი შრომით

დაკავებულთათვის. საზოგადოებრივი რეკრეაციული მოთხოვნილება არის საზოგადოების მოთხოვნილება, მოხდეს ფიზიკური და ფსიქიკური ძალების აღდგენა, მისი წევრების ყოველმხრივ განვითარება, შრომითი რესურსების უბრალო და გაფართოებული აღწარმოება.

ჯგუფური ტურისტულ-რეკრეაციული მოთხოვნილება შუალედურია საზოგადოებრივ და ინდივიდუალურ მოთხოვნილებებს შორის. ისინი ასახავენ მოსახლეობის გარკვეული ასაკობრივი თუ სოციალური ჯგუფის მოთხოვნილებებს. ეს შეიძლება იყოს სოფლისა თუ ქალაქის მოსახლეობის, ქარხნისა თუ უმაღლესი სასწავლებლის თანამშრომლების მოთხოვნილებები. ქალაქის ან სოფლის მოსახლეობის, ქარხნის ან უმაღლესი სასწავლებლის კოლექტივის მოთხოვნილებები. ძალზე მნიშვნელოვანია ოჯახის სპეციფიური ტურისტულ-რეკრეაციული მოთხოვნილებები: ბავშვთა აღზრდა და გაკაჟება, მოსწავლეთა დასვენების ორგანიზება არდადეგების დროს, ოჯახის ერთ-ერთი წევრის ჯანმრთელობის აღდგენა, მომუშავე წევრების დასვენების ორგანიზება შვებულების პერიოდში. ოჯახურ მოთხოვნილებათა თავისებურებაა პირადი ინტერესების შეხამება ოჯახის სხვა წევრების ინტერესებთან, ხშირად მათდამი დაქვემდებარებაც. განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, როდესაც ოჯახში განსხვავებული ასაკის ადამიანები ცხოვრობენ. ასეთ ოჯახებში ძირითადია ბავშვთა გაჯანსაღება და ასაკოვანი წევრების ჯანმრთელობის შენარჩუნება.

ინდივიდუალურ (პირად) ტურისტულ-რეკრეაციულ მოთხოვნილებათა დიაპაზონი ძალიან ფართოა – ბუნებასთან კავშირი, გაჯანსაღება, დაღლილობის მოხსნა, შემოქმედებითი საქმიანობა, სამყაროს შემეცნება და სხვა. ამასთან თითქმის წარმოუდგენელია მსოფლიოს 7 მილიარდზე მეტ მოსახლეში ერთნაირი მოთხოვნილებების მქონე ადამიანების მონახვა. მათი გათვალისწინება მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც ინდივიდების განწყობა გავლენას ახდენს ჯგუფურ ტურისტულ-რეკრეაციული მოთხოვნილებების, ეს უკანასკნელი კი, თავის მხრივ, მთლიანობაში განსაზღვრავს საზოგადოებრივს.

ტურისტულ-რეკრეაციულ მოთხოვნილებათა ამგვარი დაყოფა (საზოგადოებრივ, ჯგუფურ და ინდივიდუალურად) მკაცრი არ შეიძლება იყოს, ვინაიდან პირადი მოთხოვნილება მჭიდროდაა დაკავშირებული ჯგუფურთან და საზოგადოებრივთან. პირადი თუ ჯგუფური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების რაოდენობის გაზრდით ხდება საზოგადოებრივ მოთხოვნილებათა უფრო ეფექტური დაკმაყოფილება.

თავისუფალ დროს აქვს 2 ძირითადი ფუნქცია: 1. შრომითი და სხვა საქმიანობის დროს დახარჯული ძალების აღდგენის ფუნქცია და 2. სულიერი და ფიზიკური განვითარების ფუნქცია.

რეკრეაციული ქმედებების (ცურვა, ფეხით გასეირნება, სოკოს ან კენკრის კრეფა, მუზეუმის ან ძეგლის დათვალიერება, კინოსეანსზე ან სპექტაკლზე დასწრება და სხვ.) ტიპოლოგიაში გამოიყოფა 2 ჯგუფი, რომლებიც თავის მხრივ 2-2 ტიპს მოიცავენ:

რეკრეაციული ქმედებების დაჯგუფება

ცხრილი 6

აღდგენის ჯგუფი	განვითარების ჯგუფი
რეკრეაციულ-სამკურნალო	რეკრეაციულ-სპორტული
რეკრეაციულ-გამაჯანსაღებელი	რეკრეაციულ-შემეცნებითი

ტურიზმის სახეობრივი კლასიფიკაცია

ტურიზმის სახეობების გამოყოფა სხვადასხვა ნიშნით ხდება. შესაძლოა დაჯგუფება **ტერიტორიის მიხედვით** (დასახლებული პუნქტის შიგნით, საგარეუბნო, შიდარაიონული, სახელმწიფოს შიგნით, საერთაშორისო), **ძირითადი რესურსის მიხედვით** (სამთო, საზღვაო, სამდინარო, სატყეო, ქალაქის), **ტურისტული ნაკადის რიტმულობის მიხედვით** (წლიური, სეზონური – ზამთრის, საზაფხულო, სეზონებსშორისი), **გადაადგილების ნიშნით** (სტაციონარული, მომთაბარე), **ტრანსპორტის სახეობის მიხედვით** (საავტომობილო, სარკინიგზო, საჰაერო – განრიგით და ჩარტერული, ქვეითი, საცხენოსნო, ველოტური, არატრადიციული – აქლემი, სპილო, დირიჟაბლი, ძაღლების მარხილი), **მოგზაურობის სიშორის მიხედვით** (შორეული – 3 ათას კმ-ზე მეტი ახლო – 3ათ კმ-ზე ნაკლები), **ხანგრძლივობის მიხედვით** (ხანმოკლე – 7 დღემდე, საშუალო ხანგრძლივობის – 7-დან 15 დღემდე, ხანგრძლივი – 15 დღიდან), **სამართლებრივი სტატუსით** (ეროვნული და საერთაშორისო), **როლით სავალუტო ტრანსფერებში** (შემოსვლითი და გასვლითი), **დაფინანსების წყაროს მიხედვით** (კომერციული და სოციალური), **ქმედების სუბიექტის მიხედვით** (ინდივიდუალური, საოჯახო და ჯგუფური), **ასაკის მიხედვით** (საბავშვო 14 წლამდე, ახალგაზრდული – 15-24წ, შედარებით ახალგაზრდები – ეკონომიკურად აქტიურები 25-44წ, საშუალო ასაკის – ეკონომიკურად აქტიურები 45-64, ე.წ. მესამე ასაკის 64 წელზე მეტი, შერეული ასაკის), **ორგანიზების ფორმის მიხედვით** (თვითმოქმედი ანუ არაორგანიზებული და ორგანიზებული) და ბოლოს ძალზე დიდი სეგმენტი – **მიზნის (მოტივაციის) მიხედვით**. ამ შემთხვევაში გამოიყოფა ტურიზმის უამრავი სახეობა და მათი რაოდენობა სულ უფრო და უფრო იზრდება. ესენია:

დასვენების ტურიზმი (holiday tourism) გულისხმობს მოგზაურობას არდადეგებზე ან დასვენების დღეებში და შედგება შემეცნებითი (ისტორიული ან ბუნებრივი ღირსშესანიშნაობები) და გამაჯანსაღებელი ტურებისგან. **შემეცნებითი ტურიზმი** არის მოგზაურობა კულტურული მემკვიდრეობის, მუზეუმების, თეატრების, გამოფენების, ხუროთმოძღვრული ძეგლების, სხვადასხვა ფოლკლორული ღონისძიებებისა და დღესასწაულების, ასევე ბუნებრივი ძეგლებისა და ღირსშესანიშნაობების მოსანახულებლად. **გამაჯანსაღებელი ტურიზმის** დროს კი ბუნებრივი საკურორტო ფაქტორების გავლენით ხდება ტურისტების გაკაჟება, გაჯანსაღება, შრომის პროცესში დახარჯული ფიზიკური და სულიერი ძალების აღდგენა.

საქმიანი ტურიზმი (business tourism) მოიცავს ბიზნეს_, კონგრეს_, საგამოფენო და ინსენტტივტურებს. ის ტურიზმის ერთ-ერთი ძვირადღირებული სახეობაა. გარდა იმისა, რომ მაღალ შემოსავლებს იძლევა, სეზონზეც არ არის დამოკიდებული და მისი

განვითარება ხელსაყრელია ტურიზმში სეზონურობის არასასურველი შედეგების დასაძლევად. იგი ტურიზმის ერთ-ერთი სწრაფად განვითარებადი დარგია და 2012 წ. მისი წილი მსოფლიო საერთაშორისო ჩამოსვლებში 14% შეადგენდა და მასზე მოდიოდა შემოსავლების დაახლოებით 60%. 2001 წლის 11 სექტემბრის ტერაქტმაც კი უმნიშვნელოდ შეამცირა ტურიზმის ეს სექტორი; მსოფლიოში ყველაზე მეტი საქმიანი ტურისტის აშშ-დან, ესპანეთიდან და იტალიიდანაა.

საქმიანი ტურიზმის სეგმენტს ბოლო ხანებში აღნიშნავენ აბრევიატურით **MICE**, სადაც **M (Meetings)** არის შეხვედრები, **I (Incentives)** – წამახალისებელი ღონისძიებები, **C (Conventions)** – კონფერენციები და **E (Exhibitions)** – გამოფენები, სავაჭრო ბაზრობები. საბოლოო ჯამში, იგულისხმება ადამიანთა მოგზაურობები სხვადასხვა ხასიათის შეხვედრებში, კონფერენციებში, კონგრესებში, სიმპოზიუმებში, სამიტებში, სხდომებში, ყრილობებში, წამახალისებელ ღონისძიებებში მონაწილეობის მისაღებად, გამოფენებისა და სავაჭრო ბაზრობების მოსაწყობად და მათზე დასასწრებად. ინსენტივტურიზმი არის წამახალისებელი ტურიზმი, როდესაც საწარმო წლის მანძილზე კარგად მომუშავე თანამშრომლებს წახალისების მიზნით სთავაზობს ტურისტულ მოგზაურობას ნაწილობრივი ან სრული დაფინანსებით.

ეკოლოგიური ტურიზმი (ecological tourism) არის ტურიზმის სახეობა, რომელიც დაკავშირებულია ბუნების შეცნობასთან, იგი ეფუძნება მდგრადი განვითარების პრინციპებს და წვლილი შეაქვს ეკოსისტემების შენარჩუნებაში ადგილობრივი მოსახლეობის ინტერესების აუცილებელი გათვალისწინებით. უზრუნველყოფს ადამიანის მინიმალურ გავლენას ბუნებაზე. ეკოტურისტები რაოდენობრივად ტურისტების საერთო მასაში ბევრნი არ არიან, მაგრამ მათი ზრდის ტემპი საკმაოდ მაღალია (30%-ის ფარგლებში). მასში გამოიყოფა ტურები ბუნებრივ რეზერვაციებში ხელშეუხებელი გარემოს აღსაქმელად, **ფრინველებზე დაკვირვება (bird watching)**, მოხალისეთა მოგზაურობა გაჭუჭყიანებული გარემოს დასასუფთავებლად. ტურიზმის ეს სახეობა ინტენსიურად 1980 წლიდან ვითარდება.

რელიგიური (religious tourism) არის მოგზაურობა რელიგიური მიზნებით, წმინდა ადგილების მოლოცვა (მომლოცველობა) და შემეცნების მიზნით ამა თუ იმ რელიგიური ნაგებობებისა და სიწმინდეების მონახულება. მასში გამოიყოფა პილიგრიმული, შემეცნებითი, სამეცნიერო-კვლევითი, მისიონერული ქვესახეობები. ყოველ ძვიერ რელიგიას წმინდა ადგილები აქვს. მაგალითად, *ქრისტიანებისთვის* ესენია ვატიკანი (ვატიკანი), იერუსალიმი (ისრაელი), ლურდი (საფრანგეთი), სანტიაგო დე კომპოსტელა (ესპანეთი), *მუსლიმებისთვის* – მექა და მედინა (საუდის არაბეთი), იერუსალიმი, *ბუდისტებისთვის* – მოგზაურობა ბუდას ნაკვალევზე, *ინდუისტები* – შივას ტაძრები, მდ.განგში განბანა და ა.შ.

სათავგადასავლო ტურიზმი (adventure tourism) გულისხმობს ეგზოტიკურ ადგილებში (ვულკანი, უდაბნო, ჯუნგლი, ტუნდრა და ა.შ.) მოგზაურობას. ჩვეულებრივ, ეს არის არასტანდარტული ტურები ეგზოტიკურ და ეკოლოგიურად სუფთა ბუნებრივ გარემოში, დაკავშირებულია უჩვეულო მოგზაურობებთან და ტრანსპორტის არატრადიციულ სახეობებთან. მაგალითად, ჩქარ მდინარეზე ტივებით დაშვება (რაფტინგი – rafting), საჰაერო ბურთებით მოგზაურობა, მანქანებით გაუკვალავ გზებზე მგზავრობა, წყალში ყვინთვა (დაივინგი – diving), შვეულმფრენით გასეირნება, კლდეებზე ცოცვა, მყინვარებზე ასვლა, ალპინიზმი, ჰელისკი, განძის ძიება, სამთო ველოტურიზმი, პარაპლანერიზმი, კანიონინგი, საცხენოსნო ტურიზმი, სპელეომოგზაურობა, კოსმოტურიზმი და ა.შ. ცალკეულ შემთხვევებში ასეთი ტური დაკავშირებულია გარკვეულ რისკთან და სერიოზულ ფიზიკურ დატვირთვებთან, რომლებიც გამბედაობასა და ცოდნას მოითხოვენ.

დაუდგენელია, თუ სად გადის ზღვარი სათავგადასავლო და **ექსტრემალურ ტურიზმს (extreme tourism)** შორის. არადა ტურიზმის აღნიშნულ სახეობებს ხან სათავგადასავლოს უწოდებენ, ხან – ექსტრემალურს. გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ ექსტრემალური ტურიზმის სახეობათა რიგი დღითიდღე იზრდება და ფართოვდება. უკანასკნელ პერიოდში გამოჩნდა შემდეგი ახალი სახეობები: სკაისერფინგი (skyserfing), ფრირაიდი (freeride), ბანგი-ჯამფინგი (bungy jumping), ზორბი (zorb), ტორნადოზე “ნადირობა” (tornado hunting) და სხვა.

სკაისერფინგი არის პარაშუტით გადმოხტომა სერფინგისტის დაფით; ფრირაიდის დროს ხდება თხილამურებით ან სნოუბორდით თავისუფალი დაშვება მთის ფერდობზე მოუმზადებელ ტრასაზე; ბანგი-ჯამფინგი გულისხმობს ხიდიდან თავქვე გადმოხტომას, როდესაც მიწამდე მხოლოდ 10-დან 20 მ-მდე მანძილი რჩება. ბოლო ხანებში ტურისტებს სთავაზობენ ხტომებს კანიონებში ან დაბალ სიმაღლეზე მიმავალი ვერტმფრენიდან; ზორბის დროს ორ დიდ ერთმანეთში ჩამჯდარ სფეროში თავსდება ადამიანი, რომლის ხელ-ფეხი და წელი მაგრდება სფეროს შიდა კედელზე. შემდეგ ხდება სფეროს დაგორება მთიდან, იგი დიდი სიჩქარით მიჰქრის და ხტუნავს ფერდობის კოლბოხებსა და უსწორმასწორობებზე; ტორნადოზე “ნადირობა” – აშშ-ში არსებობს რამდენიმე სპეცსამსახური, რომლებიც ადრენალინის მოყვარულ ტურისტებს აძლევენ “ცოცხალ” ტორნადოსთან შეხვედრის გარანტიას.

ექსტრემალური ტურისტების მსოფლიოში ცნობილი ატრაქციებია ჩერნობილი (უკრაინა), ე.წ. „ემმაკის მორევი“ ჩანჩქერ ვიქტორიაზე (ზამბიასა და ზიმბაბვეში), ტური „სიკვდილის გზაზე“ (ბოლივია) და სხვ.

სასოფლო ტურიზმი (agritourism, rural tourism) არის დასვენება სოფლად, სოფლის ცხოვრებასთან ზიარება – ადგილობრივი ტრადიციებით აგებულ სახლებში ცხოვრება, ადგილობრივი წარმოების ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქტებით კვება, სოფლის ცხოვრებაში და სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობაში მონაწილეობა.

საქალაქო ტურიზმი (urban tourism) საექსკურსიო ტურები ქალაქის კულტურული ღირსშესანიშნაობებისა და ატრაქციების დასათვალიერებლად. ცნობილია, რომ დიდ ქალაქებში ტურისტებისთვის უამრავი მიმზიდველი ობიექტი არსებობს.

კულტურული (cultural tourism) – მოგზაურობები კულტურული ღირსშესანიშნაობების, მუზეუმების, თეატრების, ხუროთმოძღვრული ძეგლებისა და ა.შ. მოსანახულებლად.

სამკურნალო ტურიზმი (health tourism) გულისხმობს მოგზაურობას სამკურნალო მიზნებით. SPA არის კურორტი სამკურნალო მინერალური წყლებით. ამ სიტყვით აღნიშნავენ არა მარტო თავად კურორტს, არამედ სპეციალურ გამაჯანსაღებელ ცენტრებში მინერალური წყლების სმისა და პროცედურების, აბაზანების მიღების შესაძლებლობას.

ეთნიკური ტურიზმი (ethnic tourism) არის ადამიანთა გარკვეული ჯგუფის ცხოვრების სტილით, მათი ადათებითა და ტრადიციებით, ეროვნული კულტურით, რელიგიით, ფოლკლორით, განსხვავებული არქიტექტურით დაინტერესებული ტურისტების მოგზაურობა. ტურისტებისათვის მიმზიდველია ამ ადამიანებთან სტუმრობა და მათი ყოველდღიური ცხოვრების გაცნობა. რამდენიმე წლის წინ მტო ეთნიკურ ტურიზმში გულისხმობდა ადამიანთა გამგზავრებას ყოფილი სამშობლოს ან მათი წინაპრების სამშობლოსაკენ. ამჟამად ტურიზმის ამ სახეობას უწოდებენ **ნოსტალგიურს (nostalgic tourism)**, ხოლო მეგობრებისა და ნათესავების მოსანახულებლად მგზავრობას სავიზიტო ტურიზმი ეწოდება, რაც აღინიშნება აბრევიატურით **VFR (visit friends and relatives)**.

შოფტურიზმი (shoptourism) არის მოგზაურობა სხვადასხვა სახეობის საქონლის შესაძენად მისი შემდგომი რეალიზაციის მიზნით. იგი ტურიზმის ცალკე სახეობად მოიაზრება, მაგრამ მისი შინაარსიდან გამომდინარე, ჩვენი აზრით, იგი შეიძლება საქმიანი ტურიზმის ერთ-ერთ სახეობად განვიხილოთ. ბოლო წლებში გამოიკვეთა ასევე ე.წ. **მსუბუქი შოფტურიზმი**, რომლის დროსაც ტურისტები სხვადასხვა პროდუქციას იძენენ საკუთარი და/ან საოჯახო მოხმარებისათვის.

სპორტული ტურიზმი (sport tourism) არის ტურისტული მოგზაურობა, რომლის დროსაც ტურისტები ძირითადად დაკავებული არიან მათი საყვარელი სპორტის სახეობით (მაგალითად, გოლფი, ჩოგბურთი, ბეისბოლი, სათხილამურო სპორტი, წყალქვეშა ცურვა და სხვ.). ზოგიერთ ლიტერატურაში ამ სახეობას მიაკუთვნებენ ასევე იმ მოგზაურებს, ვისაც მნიშვნელოვან სპორტულ ღონისძიებებზე (მსოფლიო თუ კონტინენტის ჩემპიონატებზე, ოლიმპიადებზე და მისთ.) დასწრება სურთ. თუმცა უფრო სწორი იქნება **საქომაგო ტურიზმის (fan tourism)** ცალკე სახეობად გამოყოფა. ეს გულისხმობს მსხვილ სპორტულ ღონისძიებებზე (მსოფლიო თუ კონტინენტის

ჩემპიონატებზე, ოლიმპიადებზე და მისთ.), ასევე სხვადასხვა სახის ფესტივალებზე დასწრებას. ხოლო **საფესტივალო ტურების (festival tourism)** მონაწილეთა მთავარ მოტივაციას განსხვავებულ ფესტივალებში მონაწილეობა წარმოადგენს.

საგანმანათლებლო (educational tourism) ეფუძნება კვალიფიკაციის ასამაღლებელ, უცხო ენების, კულინარიის, ხელოსნობის, საქმიანობის სხვადასხვა სახეობათა შესწავლის მიზნით მოგზაურობებს.

ზარტული თამაშების ტურიზმი (gambling tourism) – მოგზაურობა სამორინეებითა და სათამაშო ბიზნესით სახელგანთქმულ ქალაქებში. მაგალითად, ლას ვეგასი, ატლანტიკ სიტი, მონტე კარლო, მაკაო და ა.შ.

ტურიზმი ნარკოტიკების მიღების მიზნით (drug tourism) – ზოგიერთ ქვეყანაში (მაგალითად, ნიდერლანდი), სადაც ზოგიერთი ნარკოტიკის ლეგალურად მიღება დასაშვებია. ამიტომ ზოგიერთი ტურისტი ასეთ ქვეყნებს მიზანმიმართულად ნარკოტიკების მოხმარების მიზნით სტუმრობს.

კატასტროფების ტურიზმი (disaster tourism) არის მოგზაურობა უბედურების – ბუნებრივი სტიქიების (მიწისძვრა, წყალდიდობა, ვულკანის ამოფრქვევა), ეკოლოგიური თუ ტექნოგენური კატასტროფების ადგილებში (მაგ., ჩერნობილის აეს-ის ტერიტორიის შვეულმფრენით შემოფრენა). ამ დროს ტურისტების პირველადი მიზანია გაჭირვებაში მყოფი ადგილობრივი მოსახლეობის დახმარება. თუმცა არიან ისეთი ადამიანებიც, რომლებსაც უბრალოდ ასეთი ადგილების მონახულება ხიბლავთ;

გასტრონომიული ტურიზმი (gastronomic tourism) ადგილობრივი სამზარეულოს დასაგემოვნებლად, გასტრონომიულ ფესტივალებზე დასასწრებად (მაგ., ოქტობერფესტი მიუნჰენში), საინტერესო ტრადიციული კერძის დამზადების ტექნოლოგიის გასაცნობად მოგზაურობაა. აქვე იგულისხმება **ღვინის ტურები (wine tourism)**, რომლებშიც იგულისხმება მეღვინეობის ტრადიციულ რეგიონებში მოგზაურობა, ღვინის დამზადების წესებში და მასთან დაკავშირებულ ადგილობრივ ტრადიციებში გარკვევა, საბოლოო პროდუქციის დეგუსტაცია.

სექსტურიზმი (sex tourism) – ტური განსაკუთრებული გართობის მიზნით: ა) ტური მამაკაცებისათვის ადგილობრივ ქალებთან გასართობად, საროსკიპოების მოსანახულებლად. მიღებულია სამხედრო მოსამსახურეთა და სავახტო მუშაკების პრაქტიკაში, იშვიათად ცხადდება ღიად; ბ) ტური, ორგანიზებული ახალგაზრდა ქალებისათვის, როდესაც ისინი გარკვეული დროით მიემგზავრებიან საზღვარგარეთ უძველესი პროფესიით ფულის საშოვნელად. გ) ე.წ. **“გეიტურიზმი” (gaytourism)** იგივე **LGBT ტურიზმი (LGBT – Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender)** – არატრადიციული

სექსუალური ორიენტაციის ადამიანებისათვის ორგანიზებული ტურები, რომელთა მიზანია გასართობი ადგილების (რესტორნების, სასტუმროების, ღამის ბარების და სხვ.) მონახულება, სადაც მათ შეუძლიათ მსგავსი შეხედულებების ადამიანებთან შეხვედრა და მათ გარემოცვაში დასვენება, ასევე გეი ალუმებზე დასწრება და მათში მონაწილეობა.

სამხედრო ტურიზმი (military tourism) ისტორიული ბრძოლების ადგილების, სამხედრო ობიექტებისა და პოლიგონების, სამხედრო და წყალქვეშა გემების დათვალიერება, სამხედრო ტექნიკით გასეირნება, იარაღიდან სროლა, წვრთნებში მონაწილეობა. იშვიათია, მაგრამ შესაძლოა ცოცხალ ადამიანებზე ნადირობა სამხედრო მოქმედებების ზონაში. ბუნებრივია, ეს უკანასკნელი ღიად არ ცხადდება.

საფარი ტურიზმი (safari tourism) არის მოგზაურობა ბუნებაში, დაცულ ტერიტორიებზე ნადირობის (ამისათვის საჭირო ლიცენზიის შეძენის შემთხვევაში), თევზაობის, ფოტონადირობის ან ცხოველებზე დაკვირვებისთვის.

ჰობიტურიზმი (hobby tourism) – ერთნაირი ინტერესების მქონე ადამიანთა მოგზაურობა საყვარელი საქმიანობის ადგილებში. მაგალითად, ცეკვის–, მცენარეთა–, ავტომოყვარულების, ფილატელისტების, და ა.შ. გადაადგილება ამ საქმიანობით ცნობილი დესტინაციებისკენ.

ბნელი ტურიზმი (dark tourism) აღმოცენდა, როგორც სპეციალური ინტერესის ტურიზმი, რაშიც იგულისხმება ისეთი ე.წ. „ბნელი“ ადგილების დათვალიერება, როგორებიცაა საშინელ დანაშაულობებთან ან გენოციდთან დაკავშირებული ადგილები, მაგალითად, საკონცენტრაციო ბანაკები, ცნობილი ციხეები (მაგალითად, ალკატრასი).

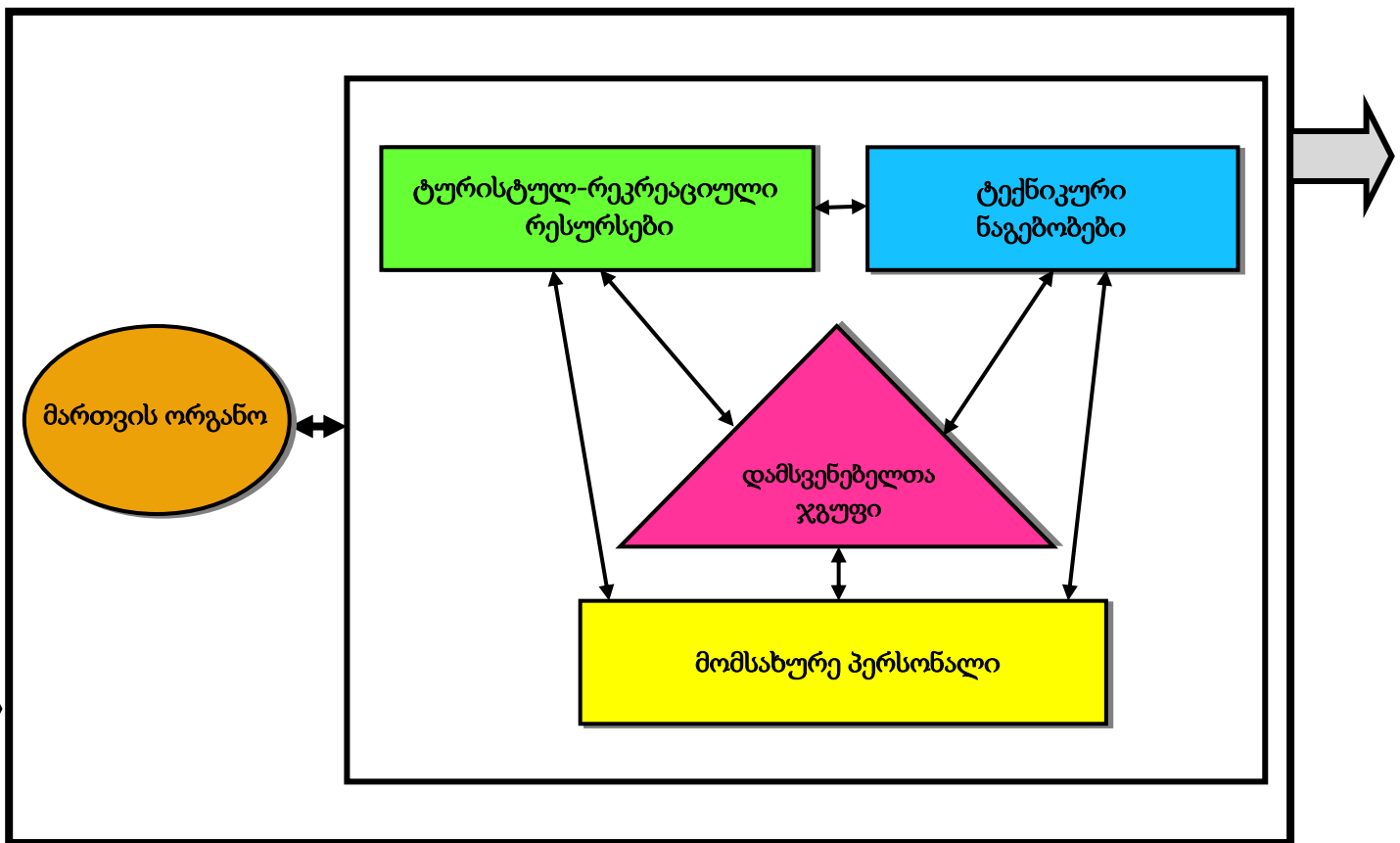
უკანასკნელი შანსის ტურიზმი (doomsday tourism) ეს არის ტურიზმის ახალაღმოცენებული სახეობა, რომელიც უკავშირდება იმ დესტინაციების მონახულებას, რომლებსაც გარკვეული საფრთხე ან გაქრობის საშიშროება ემუქრებათ, ვიდრე გვიანი არ არის. ასეთებია, მაგალითად, პატაგონიის მყინვარები, რომლებიც დნება ან დიდი ბარიერული რიფის მარჯნები, რომლებსაც განადგურება ემუქრება, რაც გლობალური დათბობის, ატმოსფეროს დაბინძურების, კლიმატის ცვლილების შედეგია. სამწუხაროდ, ასეთი ადგილების რაოდენობა სწრაფი ტემპით იზრდება.

ტერიტორიულ-რეკრეაციული სისტემა

რეკრეაციული გეოგრაფიის კვლევის ობიექტს წარმოადგენს რეკრეაციული სისტემა. ცნება ამ სისტემის შესახებ რუსმა გეოგრაფმა ვ.პროხოვრაჟენსკიმ შემოგვთავაზა, რაც ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ნაბიჯად იქცა რეკრეაციული გეოგრაფიის მეცნიერებად ჩამოყალიბების გზაზე. ტერიტორიულ-რეკრეაციული სისტემა (ტრს) წარმოადგენს სოციალურ-გეოგრაფიულ სისტემას, რომელიც მოიცავს ურთიერთდაკავშირებულ ქვესისტემებს: დამსვენებელთა ჯგუფი, ბუნებრივი და კულტურული კომპლექსები (ტურისტულ-რეკრეაციული რესურსები), საინჟინრო ნაგებობები, მომსახურე პერსონალი და მართვის ორგანო, რომელთაც ახასიათებთ ფუნქციონალური და ტერიტორიული მთლიანობა.

ტერიტორიულ-რეკრეაციული სისტემა

სქემა 3

➡ - სისტემის გარე კავშირები, ↔ - ქვესისტემებს შორის კავშირები.

ტრს-ის შემადგენელ სისტემებს შორის ორმხრივი კავშირები არსებობს, ხოლო მართვის ორგანოს, მთელი სისტემის ეფექტიანი ფუნქციონირების უზრუნველყოფის მიზნით, კავშირი აქვს ყველა დანარჩენ ქვესისტემასთან.

დამსვენებელთა ჯგუფი

ამ ჯგუფის არსებობა განაპირობებს საერთოდ ტრს-ის არსებობას.

ტურისტის არ შეიძლება დისკრიმინირებულ იქნეს ეროვნული, რასობრივი, რელიგიური ან სქესის ნიშნით (გაეროს ტურიზმის კონფერენცია, 1954).

ამ ჯგუფს ჯერ დაუნაწევრებლად განიხილავდნენ, ჩაღრმავების შედეგად კი ყურადღება მიაქციეს სქესს, ასაკს, პროფესიას, ცოტა მოგვიანებით – სოციალურ და ეროვნულ-ეთნიკურ ჯგუფებს.

ტურისტების გენერალური ერთობლიობის დაყოფა ანუ სეგმენტაცია სხვადასხვა ნიშნით ხდება:

მათი წარმომავლობის რეგიონის ან ქვეყნის მიხედვით. ამ შემთხვევაში ერთ ჯგუფში გაერთიანებულ ტურისტებს ქვეყნის გარკვეული სტერეოტიპი ახასიათებთ. თითოეულ გამოყოფილ ჯგუფს განასხვავებს ქვეყნის მოდელი და ესაჭიროება განსაკუთრებული მიდგომა.

რეგიონალურ დაყოფას ხშირად ემატება სეგმენტირება ნიშნით „ქალაქი – სოფელი“ ან ურბანიზაციის დონის მიხედვით. თუმცა ბოლო ხანებში შეიმჩნევა საქალაქო და სასოფლო მოსახლეობის მოთხოვნებს შორის ზღვარის წაშლა, დიდი თუ მცირე ქალაქების მცხოვრებნი ყველა აქტიურად ებმება ტურისტული გაცვლის სფეროში. თანამედროვე დიდი ქალაქი ორგვარად მოქმედებს ადამიანების საყოფაცხოვრებო და ადაპტაციურ შესაძლებლობებზე: 1. ადამიანი ღებულობს ეკონომიკურ, საყოფაცხოვრებო და კულტურულ უპირატესობებს, 2. სწყდება რა ბუნებას, ადამიანი ხვდება უცხო გარემოში მოსახლეობის დიდი სიმჭიდროვით, ცხოვრების დაჩქარებული რიტმით, ჰაერის დაბინძურებით და ა.შ. ურბანიზაცია ადამიანთა ჯანმრთელი ცხოვრებისთვის მომატებული რისკით ხასიათდება, ამდენად მნიშვნელოვან როლს ასრულებს რეკრეაციული მოთხოვნილებების ფორმირებაში. რაც დიდია ქალაქი, მით მეტია ეკოლოგიური გარემოსგან გაქცევის სურვილი. დამოკიდებულება დასახლებული პუნქტის სიდიდესა და ქალაქგარეთ დასვენებაზე მოთხოვნილებას შორის მთელს ცივილიზებულ მსოფლიოში შეინიშნება.

ტურისტების დემოგრაფიული ნიშნით დაყოფის დროს ხდება მათი გაერთიანება ასაკობრივ, სქესობრივ ჯგუფებად, მათი ოჯახური მდგომარეობის, ოჯახის შემადგენლობის მიხედვით. ეს სეგმენტირების ყველაზე გავრცელებული ფაქტორებია.

მტო-ს რეკომენდაციით გამოიყოფა 5 ასაკობრივი ჯგუფი:

0-14 წელი. ამ ჯგუფის წარმომადგენლები, ჩვეულებრივ, მოგზაურობენ მშობლებთან ერთად, რომლებიც იღებენ გადაწყვეტილებას მათი დასვენების შესახებ. ბევრ ტურისტულ მომსახურებას ისინი შეღავათიან ფასად ღებულობენ;

15-24წ – ახალგაზრდები. პირველი ჯგუფისგან განსხვავებით, მშობლების გარეშე მოგზაურობენ. მათ აქვთ საკუთარი, ჩვეულებრივ, ძალზე შეზღუდული სამოგზაურო თანხა;

25-44წ – შედარებით ახალგაზრდა, ეკონომიკურად აქტიური ადამიანები. აქვთ ოჯახები და მასთან ატარებენ თავისუფალ დროს. მათი ქცევები ყალიბდება ბავშვების ინტერესების გავლენით;

45-64წ – საშუალო ასაკის, ჯერ კიდევ ეკონომიკურად აქტიური ადამიანები, მაგრამ, წინა ჯგუფისგან განსხვავებით, აღარ ზრუნავენ შვილებზე, რომლებიც გაიზარდნენ და უკვე დატოვეს მშობლების სახლი. დასავლეთში ასეთ ოჯახებს ხშირად „დაცარიელებულ ბუდეებს“ უწოდებენ. აქვთ მაღალი შემოსავლები, ახასიათებთ სწრაფვა კომფორტისადმი, ნაკლები აქტივობა;

65 წელზე მეტი – უფროსი ასაკის ადამიანთა ჯგუფი, ძირითადად პენსიონერები. მათი რიცხვი ბოლო წლებში იზრდება, რადგან მათ აქვთ ბევრი თავისუფალი დრო, სახსრები, კარგი ჯანმრთელობა და სურვილი, მიიღონ მეტი შთაბეჭდილებები.

თითოეულ ასაკობრივ ჯგუფს მკვეთრად გამოხატული ქცევის სტერეოტიპი ახასიათებს და სხვადასხვა ტურისტული პრიორიტეტები აქვს.

სქესი. ტურიზმის თვალსაზრისით ქალი და კაცი თანაბარია. მაგრამ ზოგიერთ ქვეყანაში მკვეთრად ზღუდავენ მარტოხელა ქალების ჩასვლას. სქესი, პირველ რიგში, გასათვალისწინებელია განთავსების საშუალებებში (რ/გ ტრანსპორტშიც), თუ არა ოჯახური წყვილი, ადამიანებს სქესის მიხედვით ანაწილებენ ღამით.

სექსუალური უმცირესობათათვის ეწყობა სპეციალური ტურები ფლორიდაში, ავსტრალიაში, ამსტერდამში, პარიზში და ა.შ.

რელიგიური ნიშნით – ქალთა მონასტრებში იზღუდება მამაკაცების შესვლა და პირიქით.

ამ ნიშნით ყურადღება ექცევა ჩაცმულობას, ტურისტების ქცევას, კვებას, საკულტო ღონისძიებებში მონაწილეობას, მარხვას. მაგ., ირანში ქალთა ჩაცმულობისადმი პრეტენზიები უკან სწევს ტურიზმს.

წმინდა ადგილების მონახულებისას გასათვალისწინებელია ჩაცმულობა – ზოგან მამაკაცებს არ უშვებენ შორტებში, ქალებს კი – შარვლებში (მსგავსი შეზღუდვა აუცილებლად უნდა იყოს მოხსენიებული ტურისტულ ბუკლეტში). ზაფხულში ვატიკანში ქალებს შიშველი მხრებით არ უშვებენ. ბევრგან კრძალავენ გადაღებას.

ტურისტების ქცევა არ უნდა ბღალავდეს რელიგიურ ტრადიციებს და მორწმუნეთა გრძნობებს (განსაკუთრებით ეხება ისლამურ ქვეყნებს).

კვება – მუსლიმები, ებრაელები ღორის ხორცს არ მიირთმევენ. ებრაელებს აინტერესებთ ასევე ქოშერული საკვები, რისთვისაც მათ დამატებითი ფასის გადახდა უწევთ.

მარხვისას საჭიროა საკვებისა და გართობის შეზღუდვა. ტურის შედგენისას ეს უნდა იცოდეს ტურისტმაც და ტურაგენტმაც.

ზოგიერთ შემთხვევებში გასათვალისწინებელია ვეგეტარიანული კვება.

დაყოფა **სოციალურ-ეკონომიკური** ნიშნით. ამ შემთხვევაში მთავარია პოტენციური ტურისტების შემოსავლის დონე, სოციალური სტატუსი, საქმიანობის ხასიათი, პროფესია, განათლების დონე. ტურისტული პროდუქტის შექმნისას პასუხი უნდა გაეცეს კითხვას „ვის დააინტერესებს მოცემული ტურისტული პროდუქტი“, „ვის შეეძლება მისი შეძენა“ თუ მოცემულ კითხვებს ისტორიულ ჭრილში შევხედავთ, საზოგადოების განვითარების ყოველ ეტაპზე არსებობდა ერთი ან რამდენიმე სოციალური ფენა, რომელიც განსაზღვრავდა მოგზაურობათა სურათს.

მე-20 საუკუნის დასაწყისამდე ტურიზმი არისტოკრატულ (ელიტარულ) ხასიათს ატარებდა. ტურიზმის სხვადასხვა ფორმის ჩანასახები არსებობდა ანტიკურ ეპოქაში. ძველი ბერძნები და რომაელები (უმადლესი სახელმწიფო პირები, დიდგვაროვანნი, მსხვილი მიწათმფლობელები, მდიდარი ვაჭრები) პირველები ახორციელებდნენ შორეულ საზღვაო და სახმელეთო მოგზაურობებს.

გვიანი შუასაუკუნეების ეპოქა – ინგლისის არისტოკრატულ წრეებში ახალი მოვლენა ჩაისახა – გრანდ-ტურები: შეძლებული ახალგაზრდა ინგლისელების მოგზაურობა კონტინენტზე განათლების დასასრულებლად (საფრანგეთისა და იტალიის მონახულება, ხელოვნების ქმნილებათა ზიარება). ეს მოგზაურობა გათვლილი იყო 2-3 წელიწადზე და საკმაოდ ძვირადღირებული სიამოვნება იყო.

მე-20 საუკუნის დასაწყისში საზოგადოების სოციალური სტრუქტურა რთულდება. მის საყრდენსა და სტაბილურობის გარანტს უკვე საშუალო კლასი წარმოადგენს. ამ კლასს ახასიათებს ცხოვრების გარკვეული სტანდარტი, რომელშიც მოგზაურობას ბოლო ადგილი არ უკავია. მოსახლეობის ეს ყველაზე ფართო ფენა ცივილიზებულ სამყაროში გახდა ტურისტული პროდუქტის ძირითადი მომხმარებელი, რამაც კარდინალურად შეცვალა ტურიზმის ხასიათი. ის არისტოკრატიულიდან თანამედროვეობის მასობრივ, დემოკრატიულ მოვლენად იქცა.

ადამიანის სოციალური სტატუსი დამოკიდებულია მის მატერიალურ მდგომარეობაზე. შემოსავლის დონე განსაზღვრავს კუთვნილებას საზოგადოების მაღალი, საშუალო თუ დაბალი ფენისადმი. მე-20 საუკუნის შუა წლებიდან ტურიზმმა მასობრივი ხასიათი მიიღო.

ტურისტულ-რეკრეაციული რესურსები (ტრრ)

ტურიზმი და რეკრეაცია განეკუთვნება მეურნეობისა და ადამიანის საქმიანობათა იმ ჯგუფს, რომელიც მკვეთრად გამოხატული რესურსული ორიენტაციით ხასიათდება, რითიც გავს მომპოვებელ, ტყისა და სოფლის მეურნეობას, მეთევზეობას. ამდენად ტერიტორიულ-რეკრეაციული სისტემის ძალზე მნიშვნელოვან შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენენ ტურისტულ-რეკრეაციული რესურსები.

ბუნებრივი რესურსები არის ბუნების კომპონენტები, რომლებიც გამოიყენება ან შეიძლება გამოიყენებულ იქნეს წარმოების საშუალებებად, მოთხოვნილების საგნებად ადამიანთა კულტურული და მატერიალური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების მიზნით.

ბუნებრივი რესურსები არის ამოწურვადი და ამოუწურავი. ამოწურვადი რესურსები იყოფა ორად – აღდგენადი და არააღდგენადი. აღდგენადია მცენარეთა და ცხოველთა სამყარო, თუმცა ამ პროცესს საკმაოდ დიდი დრო (ათწლეულები) სჭირდება. არააღდგენადი კი – სასარგებლო წიაღისეულია.

ამოუწურავია მზის, ატმოსფეროს, წყლის რესურსები. თუმცა უკანასკნელ პერიოდში საუბარია ატმოსფერული და წყლის რესურსების „პირობითად ამოუწურაობაზე“, რადგან სახეზეა მათი გლობალური დაბინძურება, რაც ცვლის იმ თვისებებს, რის გამოც ისინი ინტენსიურად გამოიყენება.

ტრრ არის ბუნებრივი, ბუნებრივ-ტექნიკური და სოციალურ-ეკონომიკური გეოსისტემები და მათი ელემენტები, რომლებიც არსებული ტექნიკური და მატერიალური შესაძლებლობების პირობებში შეიძლება გამოვიყენოთ ტურისტულ-რეკრეაციული მეურნეობის ორგანიზებისთვის (პრეობრაჟენსკი ვ.ს.).

ტრრ შეიძლება სრულიად განსხვავებული იყოს: კლიმატი, მინერალური წყალი, სპელეოგამოქვაბული, ეკლესია, ღვინო, მუმიები, ბერლინის კედლის ნარჩენები, კენედის მკვლელობის ადგილი დალასში და სხვა.

წარმოშობის მიხედვით ტრრ იყოფა ბუნებრივ (თავისთავად არსებული) და ანთროპოგენურ (ადამიანის მიერ შექმნილი) რესურსებად (ტრრ გენეტიკური კლასიფიკაცია).

ბუნებრივი ტრრ ისტორიული კატეგორიაა. ბუნებრივი ელემენტები და კომპლექსები თავდაპირველად რეკრეაციული საქმიანობის პირობებად გვევლინებიან. როგორც ბუნებრივი წარმონაქმნები, ისინი ტურისტულ-რეკრეაციული მეურნეობის განვითარებამდეც არსებობდნენ. მოგვიანებით, საზოგადოებრივი მოთხოვნილებების სტრუქტურის განვითარებასა და შეცვლასთან, ასევე ტურისტულ-რეკრეაციული მოთხოვნილებების ჩამოყალიბებასთან ერთად გაჩნდა მათი შესწავლის, შეფასებისა და საექსპლოატაციოდ გამოყენების აუცილებლობა. შედეგად, ბუნებრივი პირობები გადავიდნენ ტურისტულ-რეკრეაციული რესურსის კატეგორიაში. ბუნებრივი პირობების ტურისტულ-რეკრეაციულ რესურსებად გარდაქმნაში გადამწყვეტია საზოგადოებრივი შრომის დანახარჯი მათ შესწავლაზე და იმ დონის უზრუნველყოფაზე, რომ მოხერხდეს მათი პირდაპირი გამოყენება ტურისტულ-რეკრეაციულ მეურნეობაში.

ბუნებრივი ტრრ-ებია ჰავა, მინერალური წყალები, სამკურნალო ტალახები, სპელეოგამოქვაბულები, თოვლი, მთა, ტყე, ზღვა და ა.შ.

რესურსების დასახასიათებლად ხშირად ხმარობენ ტერმინებს – ეგზოტიკური ან უნიკალური. **ეგზოტიკურობა** ნიშნავს დასვენების ადგილის კონტრასტულობას მუდმივ საცხოვრებელ ადგილთან, **უნიკალურობა** კი ობიექტისა თუ მოვლენის შეხვედრადობის ან განუმეორებლობის ხარისხს.

ტრრ ფუნქციური ტიპოლოგია – სამკურნალო (კლიმატი, მინერალური წყალი, სამკურნალო ტალახი, ტყე, სპელეოგამოქვაბული), სპორტულ-გამაჯანსაღებელი (კლიმატი, ზღვა, რელიეფის ფორმები, მდინარეები, სპელეოგამოქვაბული) და

კულტურულ-შემეცნებითი (ლამაზი ლანდშაფტი, ისტორიული ძეგლი, ჩანჩქერი, სპელეოგამოქვაბული). ასეთი ტიპოლოგია პირობითია.

ბუნებრივი ტრრ

ბუნებრივი ტრრ არის ბუნებრივი მოვლენები და ობიექტები, რომლებსაც ახასიათებთ რეკრეაციული საქმიანობისათვის კომფორტული თვისებები და მათი გამოყენება შეიძლება ადამიანთა გარკვეული კონტინგენტის დასვენებისა და გაჯანსაღების ორგანიზებისთვის გარკვეული დროის მანძილზე.

ჰავა

ჰავა არის ამა თუ იმ ტერიტორიისთვის დამახასიათებელი ამინდების მრავალწლიანი რეჟიმი. მისი გავლენა ადამიანზე კონკრეტული ამინდით განისაზღვრება. **ამინდი** არის განსაზღვრული ადგილის მეტეოროლოგიური ელემენტების ერთობლიობა მომეცულ მომენტში. ადამიანის ორგანიზმის მდგომარეობა წარმოადგენს ამინდის კომპლექსური ზემოქმედების საპასუხო რეაქციას. ამიტომ ჰავის რეკრეაციული შეფასების დროს მთავარია განისაზღვროს, თუ როგორ გავლენას ახდენენ მეტეოროლოგიური ფაქტორები ადამიანის მდგომარეობაზე. დიდი ხნის მანძილზე მეცნიერები ცდილობდნენ ადამიანის ორგანიზმის მდგომარეობაზე მოქმედი ჰავის ცალკეული ელემენტების გაზომვას. მაგრამ ეს მცდელობები ნაკლებეფექტური გამოდგა, რადგანაც ორგანიზმზე ერთდროულად ზემოქმედებს მეტეოროლოგიური ფაქტორების გარკვეული რაოდენობა. ძიების პროცესში შემუშავდა პირობითი (ეფექტური) ტემპერატურების სისტემა, რომლებიც ახასიათებენ მეტეოროლოგიური ელემენტების (ჰაერის ტემპერატურა, შეფარდებითი ტენიანობა, ქარის სიჩქარე, მზის რადიაცია და გრძელტალღოვანი გამოსხივება) კომპლექსურ ზემოქმედებას.

ეფექტური ტემპერატურა (ЭТ) არის ჰაერის ტემპერატურისა და ტენიანობის ზემოქმედების კომპლექსური მაჩვენებელი;

ეკვივალენტურ-ეფექტური ტემპერატურა (ЭЭТ) – ჰაერის ტემპერატურის, ტენიანობისა და ქარის სიჩქარის კომპლექსური მაჩვენებელი;

რადიაციულ-ეკვივალენტური ტემპერატურა (РЭТ) კი – ჰაერის ტემპერატურის, ტენიანობის, ქარის სიჩქარისა და რადიაციის კომპლექსური მაჩვენებელი.

ადამიანის ორგანიზმის **კომფორტის მდგომარეობა** (ფიზიოლოგიური ოპტიმუმი) არის ყველაზე სასიამოვნო სითბური შეგრძნება, როდესაც მას არც სცხელა და არც სცივა. ამ დროს კანის საშუალოშეწონილი ტემპერატურა 31–33⁰-ია. თუკი აღნიშნული

ტემპერატურა მეტია ან ნაკლები, ეს ნიშნავს, რომ ამინდი უფრო თბილი ან ცივია და, შესაბამისად, იზრდება თურმორეგულატორული დატვირთვა ორგანიზმზე.

„კომფორტის ზონა“ ადამიანთა უმეტესობისთვის 17–23°C ფარგლებშია, თუმცა ის მნიშვნელოვნად იცვლება მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობის, მუდმივი საცხოვრებელი ადგილიდან დაშორების, წლის სეზონისა და სხვათა მიხედვით. „კომფორტის ზონის“ მიღმა ადამიანს სცივა ან სცხელა. აქტიური რეკრეანტებისთვის ის მერყეობს 12–16°C-ის ფარგლებში.

დადგენილია, რომ ადამიანს სასიამოვნო შეგრძნება (სამოჩუსტვიე) ტემპერატურისა და შეფარდებითი ტენიანობის სხვადასხვა მაჩვენებლების დროს აქვს. ცხრ. 7 გვიჩვენებს, რომ მაღალი ტემპერატურები უფრო ადვილი გადასატანია უფრო მშრალი ამინდის პირობებში.

ჰაერის ტემპერატურისა და ტენიანობის შეხამება
კარგი მდგომარეობის შენარჩუნებისათვის

ცხრილი 7

ჰაერის ტემპერატურა, °C	შეფარდებითი ტენიანობა, %
20	85
25	60
30	44
35	33

ბუნებრივია, ზამთრისა და ზაფხულის რეკრეაციული ქმედებებისთვის ხელსაყრელია სრულიად განსხვავებული ტემპერატურული მაჩვენებლები.

საქართველოში ი.კონიაშვილის სახელობის კურორტოლოგიისა და ფიზიოთერაპიის სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტის მიერ ჰაერის საკურორტო-ტურისტული დარაიონებისთვის გამოიყენეს ისეთი მაჩვენებლები, როგორცაა კანის საშუალო ტემპერატურა, ტანსაცმლის თბოდაცვის უნარი და ა.შ., რომლებიც უზრუნველყოფენ ადამიანის სითბური კომფორტის პირობებს. შედეგად დადგინდა შემდეგი საკურორტო-ტურისტული ზონები:

დაბლობის ზონა (სიმაღლე ზღვის დონიდან 500 მ-მდე) – ძირითადად ბალნეოლოგიური და ზღვისპირა კლიმატური კურორტებია თავმოყრილი (წყალტუბო, ტყვარჩელი, ნაბეღლავი);

დაბალმთიანი ზონა (500-1000მ ზ.დ.) – უპირატესად შერეული (ბალნეოკლიმატური) კურორტები (ზვარე, სურამი, ბორჯომი, საირმე);

საშუალომთიანი ზონის ქვედა სარტყელი (1000-1500მ ზ.დ.) – სამთოკლიმატური (წალვერი, აბასთუმანი, კიკეთი, ცემი, მანგლისი, კოჯორი) და

საშუალომთიანი ზონის ზედა სარტყელი (1500-2000მ ზ.დ.) – სამთოკლიმატური (შოვი, ლებარდე, ავადჰარა, ბაკურიანი, ბახმარო);

მაღალმთიანი ზონა (2000მ ზემოთ) კი – არასაკურორტო, მაგრამ სამთო-სათხილამურო სპორტითა და ალპინიზმით გატაცებული ტურისტებისთვისაა მიზანშეწონილი.

სამთო-სათხილამურო ტურიზმის ეფექტიანი განვითარებისთვის ხელსაყრელ პირობებად ითვლება მთის კალთის დახრილობა 5-25⁰, ფერდობის სიგრძე – 1კმ-ზე მეტი, მყარი თოვლის საფარი (30სმ და მეტი) 3 თვეზე მეტ ხანს, წიწვიანი ტყის საფარი (მას აქვს როგორც ესთეტური დატვირთვა, ასევე ახდენს ქარის სიჩქარის შესუსტებას, რაც მნიშვნელოვანია მოთხილამურებისთვის). ნაკლებ შეფასებას იმსახურებს შერეული ტყე, ყველაზე დაბალია ფართოფოთლოვანი ტყის როლი. გეოფიზიკური პროცესების უსაფრთხოება (ბორჯომი-800მ, მესტია-1500მ, ბაკურიანი-1650მ, ბახმარო-1913მ, გუდაური-2000მ).

წყლის რეკრეაციული რესურსები

თანამედროვე ტურისტების ძირითადი რაოდენობა ზღვის (დიდი ტბის, მდინარის ან წყალსაცავის) სანაპიროზე დასვენებაზეა ორიენტირებული, ვინაიდან ამ ზონაში შესაძლებელია მრავალი რეკრეაციული ქმედების განხორციელება: ჰაერის, მზისა და წყლის აბაზანების მიღება, სხვადასხვა საწყლოსნო საშუალებებით გადაადგილება, ყვინთვა, წყალქვეშა სამყაროს ფოტოგრაფირება, თევზაობა, ლამაზი კენჭებისა თუ ნიჟარების შეგროვება, მომხიბლავი პეიზაჟების ხატვა, სანაპიროზე გასეირნება და სხვ.

დასვენების ამ სახეობას ხშირად 3S (sea, sun, sand) ტიპსაც უწოდებენ, რაც გულისხმობს ისეთი მნიშვნელოვანი ბუნებრივი რესურსების ტრიადის აუცილებელ არსებობას, როგორებიცაა ზღვა, მზე და ქვიშა.

ფიზიოლოგები თვლიან, რომ პრაქტიკულად ჯანმრთელი ადამიანების ბანაობა შეიძლება იმ შემთხვევაში, როდესაც წყლის ტემპერატურა არის 17⁰C და მეტი. უფრო ცივ წყალში შეიძლება მხოლოდ გაკაჟებული ან ნავარჯიშევი ადამიანების შესვლა.

იმის მიხედვით, თუ როგორ მოქმედებს წყლის ღელვა ადამიანის ორგანიზმზე, ბანაობა იყოფა ჰიდროსტატიკურად (ღელვა 0-1 ბალი), სუსტად დინამიურად (2-3 ბალი) და დინამიურად (3 ბალი და მეტი). ამ უკანასკნელის პირობებში გაუვარჯიშებელი ტურისტებისა და დამსვენებლების ბანაობა არ არის მიზანშეწონილი.

მასობრივი ბანაობისთვის წყლის ტემპერატურა უნდა აღემატებოდეს 17°C, ჰაერის საშუალო დღე-ღამური ტემპერატურა – 15°C, დღევა 3 ბაღზე მაკლები უნდა იყოს, აუცილებელია უსაფრთხო იხტიოფაუნისა და ნაკლები მცენარეულობის არსებობა სანაპიროს სიახლოვეს, ასევე საჭიროა მოხერხებული პლაჟები, წყლისაკენ უსაფრთხო დახრილობა.

სავარგულების შეფასება ბანაობისთვის

ცხრილი 8

წყალმარჩხი ზონის სიგანე, მ		წყალმარჩხი ზონის ფსკერის გრუნტის ლითოლოგია		ზაფხულის დღეების საშუალო რაოდენობა წყლის დღე-ღამური ტემპერატურით 18-20°C		დინების სიჩქარე, მ/წმ		სანაპირო წყალმცენარეების ფართობი, % წყლის პერიმეტრის 100 მ-ზე	
დახასია-თება	შეფასება, ქულა	დახასიათება	შეფასება, ქულა	დახასია-თება	შეფასება, ქულა	დახასია-თება	შეფასება, ქულა	დახასია-თება	შეფასება, ქულა
5-10	4	ქვიშის	4	80	4	0	4	0	4
10-20	3	წვრ.ხრეშოანი	3	60-80	3	0-1	3	0-10	3
20-40	2	კაჭირიანი	2	50-60	2	1-2	1-2	10-50	2
40-100	1	თიხიანი	1	30-50	1	2-3	1	50-80	1
>100	0	შლამიანი	0	30	0	3	0	>80	0

რუსმა მეცნიერმა ნ.კორნილოვამ აღნიშნული მაჩვენებლების ანალიზის შედეგად დათვალა მასობრივი ბანაობისთვის ხელსაყრელ დღეთა რაოდენობა დსთ ტერიტორიაზე: ბალტიის სანაპიროზე 60-90 დღე, ყირიმის სანაპირო 120, კასპიის ზღვის სანაპიროზე - 139-150 დღე წელიწადში.

საქართველოს შავიზღვისპირეთში საბანაო სეზონი მაისიდან ოქტომბრამდე გრძელდება და 130-134 დღეს შეადგენს.

შიდა წყლებიდან რეკრეაციისათვის ინტენსიურად გამოიყენება მდინარეები, ტბები და წყალსაცავები, რომლებზეც შესაძლებელია ასევე უამრავი რეკრეაციული ქმედების განხორციელება.

საქართველოში არსებული 25 ათასზე მეტი მდინარიდან სათევზაოდ მხოლოდ 120-მდე გამოიყენება. დაახლოებით 860 ტბიდან კი რეკრეაციისათვის აქტიურად გამოიყენება რიწა, პალიასტომი, ბაზალეთი, ფარავანი. წყალსაცავებიდან დამსვენებლებს შორის ყველაზე დიდი პოპულარობით სარგებლობს თბილისის ზღვა, სიონისა და შაორის წყალსაცავები.

მინერალური წყლები.

მსოფლიოში სხვადასხვა შემადგენლობისა და დანიშნულების ბალნეორესურსები არსებობს. მათ თვისებებს შეისწავლის მეცნიერება – ბალნეოლოგია (ლათ. balneum – აბანო, ბერძნ. logos – მოძღვრება). მინერალური წყლები ერთმანეთისგან განსხვავდებიან *იონური შემადგენლობით* (ქლორფიდული, ჰიდროკარბონატული, სულფატური, ნატრიუმისანი, კალციუმისანი, მაგნიუმისანი და ა.შ.), *გაზებისა და სპეციფიური ელემენტების შემცველობით* (ნახშირმჟავა, რკინიანი, დარიშხანიანი, აზოტოვანი, მეთანური, რადონული და სხვ.), *მჟავიანობით* (ნეიტრალური, მჟავე და ტუტე), *მინერალიზაციითა და ტემპერატურით*.

ჩვენ მინერალურ წყლებს განვიხილავთ მხოლოდ მინერალიზაციისა და ტემპერატურის მიხედვით. პირველი აღნიშნავს ერთ ლიტრ წყალში გახსნილი მინერალების რაოდენობას (გ/ლ), მეორე კი – ტემპერატურას ($^{\circ}\text{C}$).

მინერალიზაციის მიხედვით მინერალური წყლები შემდეგნაირად ჯგუფდება:

სუსტადმინერალიზებული 1–5გ/ლ,

საშუალოდმინერალიზებული 5–15გ/ლ,

მაღალმინერალიზებული 15–30გ/ლ,

ნაჯერი 30–150გ/ლ და

ზენაჯერი ანუ მლაშე >150 გ/ლ.

სასმელად გამოიყენება 10–20 გ/ლ მინერალიზაციის მქონე წყლები.

ტემპერატურის მაჩვენებლით კი არსებობს მინერალური წყლები:

ძალიან ცივი $<4^{\circ}\text{C}$,

ცივი 4– 20°C ,

თბილი (სუბთერმული) 20– 36°C ,

ცხელი (თერმული) 37– 42°C ,

ძალიან ცხელი (ჰიპერთერმული) $>42^{\circ}\text{C}$.

სამკურნალო ტალახები, იგივე პელოიდები (ბერძნ. – თიხა, ტალახი) – წარმოადგენენ სხვადასხვა წყალსატევებისა თუ ჭაობების ნალექს, ან ტალახის ვულკანებიდან ამოფრქვეულ ბუნებრივ მასას, რომელიც შედგება წყლის, მინერალებისა და ორგანული ნივთიერებებისგან და შემთბარი სახით ტალახსამკურნალოდ გამოიყენება.

წარმოშობის მიხედვით სამკურნალო ტალახები შეიძლება იყოს დანალექი, ვულკანური და ტორფის.

დანალექი ტალახი ტბებსა და ლიმანებში წარმოიქმნება და ორგანული ნივთიერებების რთულ ნარევეს წარმოადგენს.

ვულკანური (ფსევდოვულკანური) ტალახი გამოიყოფა სოპკებში ტალახის ვულკანების ამოფრქვევის შედეგად. მისი მყარი ნაწილი შეიცავს ბიოლოგიურად აქტიურ მიკროელემენტებს (ბრომს, ლითიუმს, იოდსა და სხვ.), ხოლო თხიერი ნაწილი – წყალში გახსნილ მარილებსა და ორგანულ ნივთიერებებს.

ტორფის ტალახი წარმოიქმნება ჭაობიან ადგილებში მცენარეული ორგანული ნივთიერებების ხანგრძლივი ლპობისა და ნიადაგთან შერევის შედეგად.

საქართველოში სამკურნალო ტალახების შემდეგი ტიპებია გავრცელებული (ს.ჩიხელიძე): ვულკანური (ახტალა), ტბის დანალექი (კუმისი) და მინერალური წყლების გამოსასვლელთან არსებული ტალახები.

ტყის რესურსები.

ტყეს უხსოვარი დროიდან იყენებდნენ ადამიანები რეკრეაციისთვის. იგი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს სამხრეთ რეგიონებში. 13ა ტყე ზაფხულის თბილი დღის მანძილზე გამოყოფს 40-50 ადამიანის სუნთქვისთვის სამყოფ ჟანგბადს. ის ხელს უწყობს ჰაერის იონური შემადგენლობის შენარჩუნებას. იონიზებული ჰაერი დადებითად მოქმედებს ადამიანზე (ჰიპერტონია, ათეროსკლეროზი, ბრონქიალური ასთმა, ფილტვების ტუბერკულოზი, ნერვული სისტემის დაავადებები). ბულგარელი მეცნიერების (ფილიზოვი, პეევი, მინჩევი) მონაცემებით ინდუსტრიული ცენტრის 1მ³ ჰაერი 1000-ჯერ მეტ მტვერსა და ჭვარტლს შეიცავს, ვიდრე ტყეში. მცირე ნარგაობათა ფართობიც კი ქალაქის ცენტრის გაჭუჭყიანებას 30-40%-ით ამცირებს. ამცირებს ხმაურს, არეგულირებს ჰაერის ტემპერატურას, ტენიანობას, ქარის სიჩქარესა და მზის რადიაციას. ხშირფოთლოვანი ტყეები შთანთქავენ ბგერითი ენერჯის 30%-ს, დანარჩენს კი აირეკლავენ და განაბნევენ.

13ა ტყე წელიწადში შთანთქავს 5-10ტ ნახშირორჟანგს და გამოიმუშავებს 10-20ტ ჟანგბადს.

ფიტონციდები (ბერძნ. მცენარე და ლათ. ვკლავ) – აქროლადი ნივთიერებები, რომლებიც თრგუნავენ ბაქტერიების, სოკოებისა და უმარტივესთა ზრდას. მას შეიცავს ხახვი, ნიორი, პირშუშხა და ა.შ. ისინი ასუფთავებენ ჰაერს მტვრისა და სხვა დამაჭუჭყიანებელი ნივთიერებებისგან, ხოცავენ ავადმყოფობათა გამომწვევ მიკროორგანიზმებს. წიწვიანების 13ა გამოიმუშავებს 2,5-ჯერ მეტ ფიტონციდებს,

ვიდრე ფოთლოვანები. ყირიმში ჩატარებული ცდებით დადგინდა, რომ 13ა ფოთლოვანი ტყე გამოყოფს 2 კგ-მდე ფიტონციდებს, წიწვოვანი კი – 5 კგ.

ფოთლოვანებიდან ფიტონციდების გამოყოფით გამოირჩევა მუხა, არყის ხე, შოთხვი.

ფიჭვის ტყის განსაკუთრებულობა იმაში მდგომარეობს, რომ მისი ფისოვანი გამონაყოფის დაჟანგვა ხელს უწყობს ჰაერის მაღალ იონიზაციას.

საქართველოში დაცული ტერიტორიების 5 ძირითადი კატეგორიაა: სახელმწიფო ნაკრძალი, ეროვნული პარკი, ბუნების ძეგლი, აღკვეთილი, დაცული ლანდშაფტი.

საქართველოს დაცული ტერიტორიები კატეგორიის მიხედვით

ცხრილი 9

დაცული არეალი	დაცვის მიზანი
ნაკრძალი	მკაცრი დაცვა, საგანმანათლებლო და არამანიპულაციური კვლევები სპეციალური ნებართვით
ეროვნული პარკი	ეკოსისტემის კონსერვაცია, განათლება, ტურიზმის განვითარებას
ბუნების ძეგლი	ბუნების თავისებურებების კონსერვაცია (მცირე ზომის განსაკუთრებული ტერიტორიის დაცვა)
აღკვეთილი	ბუნების დაცვა და შენარჩუნება აქტიური მართვის გზით; აღკვეთილში მკაცრი კონტროლის პირობებში დაშვებულია ცალკეული განახლებადი რესურსის მოხმარება.
დაცული ლანდშაფტი	ლანდშაფტის და/ან ზღვის აკვატორიის კონსერვაცია და ტურიზმის განვითარება

ნაკრძალი არის ბუნებრივი ტერიტორია ან აკვატორია, რომელიც სრულიად გამორიცხულია სამეურნეო მოხმარებიდან ბუნებრივი კომპლექსის დაცვისა და შესწავლის მიზნით. ერთ-ერთი მთავარი ამოცანაა მოცემული ტერიტორიისთვის ეტალონური, ტიპური ან უნიკალური ბუნებრივი ლანდშაფტების დაცვა. ნაკრძალი მასობრივი ტურიზმისთვის არ გამოიყენება. აქვს დაცვის, საინფორმაციო-სამეცნიერო ფუნქცია. დადებითია მოსახლეობის ბუნებისდაცვითი აღზრდისათვის.

ეროვნული პარკი არის ბუნებრივი, განსაკუთრებულად დაცული ტერიტორიებისა და აკვატორიების კატეგორია ნაკლებად დარღვეული ბუნებრივი კომპლექსებით და უნიკალური ბუნებრივი და სხვა ობიექტებით. აქ შეხამებულია ბუნებრივი დაცვის ამოცანები და მკაცრად კონტროლირებადი რეკრეაციული გამოყენება. ის განკუთვნილია ძირითადად ხანმოკლე დასვენებისა და შემეცნებითი ტურიზმისათვის.

სპელეოლოგიური რესურსები

სპელეოლოგიური სიღრუეების გამომუშავება ხდება წყალში ხსნად (მარილი, კირქვა, ცარცი, დოლომიტი და სხვა) ქანებში.

მღვიმეებს გამოყენების დიდი ხნის ისტორია აქვთ. ადრე საცხოვრებლად იყენებდნენ, ახლა – სხვადასხვა მიზნებით: დასათვალიერებლად, საკონცერტო დარბაზებად, ეგზოტიკურ რესტორნებად, სამკურნალოდ (ბრონქიალური ასთმა, ლიმფური ჯირკვლების ზოგიერთი დაავადება, რევმატიზმი, ნეფრიტი, ნევრალგია).

მკურნალობისთვის მნიშვნელოვანია ძირითადი თერმოტენიანობის პარამეტრების სტაბილურობა, მუდმივი ბარომეტრული ველი, იონიზაციის ცოტა მომატებული ფონი, ჰაერის ბუნებრივი რადიოაქტიურობა, ჰაერის სისუფთავე, სიჩუმე, პათოგენური მიკრობებისა და ალერგენების არარსებობა, ეგზოტიკური პეიზაჟების სიუხვე. ტურიზმისთვის ისინი ყველა კონტინენტზე გამოიყენება ანტარქტიდის გარდა.

ახალი ათონის მღვიმე, მასში კვლევების ჩასატარებლად დახურვამდე, წლიურად საშუალოდ 635 ათას ტურისტს ემსახურებოდა. მაგრამ მღვიმეებში ტურისტების გადაჭარბებული რაოდენობით სტუმრობა იწვევს ჰაერის აირადი შემადგენლობის შეცვლას, ტემპერატურისა და ტენიანობის მატებას, რასაც მოსდევს ხავსების გაჩენა, ნაღვენთი ფორმების დაზიანება-განადგურება, ქვათაცვენის პროცესების განვითარება.

ანთროპოგენური ტრრ

ტურისტულ-რეკრეაციული რესურსების კომპლექსში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავიათ ანთროპოგენურ ტრრ-ს, რომლებიც საზოგადოების განვითარების პროცესში განვლილი ეპოქების მემკვიდრეობას წარმოადგენს. ზოგი მკვლევარი მათ კულტურულ-ისტორიულ რესურსებს ან კულტურულ მემკვიდრეობას უწოდებს. ამ ტიპის რესურსებს განსაკუთრებული შემეცნებითი და აღმზრდელობითი ფუნქციის შესრულება შეუძლიათ.

ანთროპოგენური ტრრ იყოფა *მატერიალურ* და *სულიერ რესურსებად*.

მატერიალური ტრრ მოიცავს წარმოების ყველა საშუალებასა და საზოგადოების სხვა მატერიალურ ფასეულობებს მისი განვითარების ყოველ ისტორიულ სტადიაზე, რომლებსაც შეუძლიათ ადამიანების შემეცნებითი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება. *სულიერ* ტურისტულ-რეკრეაციულ რესურსებს კი განეკუთვნება საზოგადოების ნებისმიერი მიღწევა განათლებაში, მეცნიერებაში, ხელოვნებაში, სახელმწიფოებრივ და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, შრომასა და ყოფაში.

ანთროპოგენურ ტრრ-ს განეკუთვნება მხოლოდ ის კულტურულ-ისტორიული ობიექტები, რომლებიც შესწავლილი და შეფასებულია, როგორც საზოგადოებრივი მნიშვნელობის მქონე და რომელიც არსებული ტექნიკური და მატერიალური შესაძლებლობების პირობებში შესაძლოა გამოყენებულ იქნეს გარკვეული რაოდენობის ადამიანების ტურისტულ-რეკრეაციული მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად გარკვეული დროის მანძილზე.

ძირითადი მახასიათებლებიდან გამომდინარე ანთროპოგენური ტრრ ხუთ მნიშვნელოვან ჯგუფად იყოფა: ისტორიის, არქეოლოგიის, ქალაქმშენებლობისა და არქიტექტურის, ხელოვნების, დოკუმენტურ ძეგლებად.

ისტორიის ძეგლები. მათ განეკუთვნება შენობები, ნაგებობები, სამახსოვრო ადგილები და ნივთები, რომლებიც დაკავშირებულია ხალხის ცხოვრების უმნიშვნელოვანეს ისტორიულ მოვლენებთან, ასევე მეცნიერებისა და ტექნიკის, კულტურისა და ხალხთა ყოფის განვითარებასთან, ქვეყნის ცნობილი ადამიანების ცხოვრებასთან (მაგალითად, ილია ჭავჭავაძის სახლ-მუზეუმები თბილისში, ყვარელში, საგურამოში, მისი მკვლელობის ადგილი წიწამურში, დიდგორის ველი, პარლამენტის შენობის წინამდებარე ტერიტორია, კენედის მკვლელობის ადგილი – სავაჭრო მოედანი დალასში და სხვა).

არქეოლოგიის ძეგლები. ეს არის ნასახლარები, ყორღანები, სიმაგრეების, არხების, გზების ნარჩენები, ძველი სამარხები და ნასახლარები, ქვაზე კვეთილობანი, კედლის მხატვრობა, ძველებური ნივთები. არქეოლოგიური ძეგლები განსაკუთრებით საინტერესოა ისტორიკოსებისა და არქეოლოგებისთვის, ტურისტებს კი ძირითადად იზიდავს კედლის მხატვრობა, გახსნილი არქეოლოგიური ფენების დათვალიერება, ასევე არქეოლოგიური ექსპოზიციები.

ქალაქმშენებლობისა და არქიტექტურის ძეგლები. მათთვის განსაკუთრებით დამახასიათებელია შემდეგი ობიექტები: არქიტექტორული ანსამბლები და კომპლექსები, დასახლებათა ისტორიული ცენტრები, კვარტლები, მოედნები, ქუჩები, საბაღე-საპარკე ხელოვნების ნიმუშები და საგარეუბნო ლანდშაფტები, საზოგადოებრივი, სამრეწველო, სამხედრო თუ კულტურული ნაგებობები, ხალხური ხუროთმოძღვრების ძეგლები. მაგალითად, წმ.პეტრეს ტაძარი ვატიკანში, გაუდის „საგრადა ფამილია“, „პარკ გუელი“ და საცხოვრებელი სახლები ბარსელონაში, ვერსალის პარკი საფრანგეთში; ყინწვისი, სიონი, სამება, დადიანების პარკი ზუგდიდში, ჭავჭავაძეების პარკი და ძველი ენოთეკა წინანდალში, ძველი თბილისი, სიღნაღი, ახალციხე, გზათა მშენებლობის სამინისტროს ორიგინალური შენობა მტკვრის მარჯვენა სანაპიროზე (ამჟამად – საქართველოს ბანკის ოფისი).

ხელოვნების ძეგლებს მიეკუთვნება სახვითი, დეკორატიულ-გამოყენებითი და ხელოვნების სხვა დარგების ნაწარმოებები (ცნობილ მხატვართა ტილოები – პრიმიტივისტი ნიკალა თუ იმპრესიონისტი ვინსენტ ვან გოგი; ფაბერჟეს შედევრები – *საადდგომო კვერცხები* და საიუველირო ნაწარმი; ნაქარგები; ჭედურობის ნიმუშები; ნეცკე და ა.შ.).

დოკუმენტური ძეგლები მოიცავენ სახელმწიფო მართვის ორგანოების აქტებს, წერილობით და გრაფიკულ დოკუმენტებს, კინოფოტოდოკუმენტებს, ხმის ჩანაწერებს, ძველ ხელნაწერებს, არქივებს, ფოლკლორულ და მუსიკალურ ჩანაწერებს, იშვიათ ბეჭდვით გამოცემებს. მაგალითად, ვასილ ამაშუკელის პირველი დოკუმენტური ფილმი „აკაკი წერეთლის მოგზაურობა რაჭა-ლეჩხუმში“ (1912), გალაკტიონი კითხულობს „მთაწმინდის მთვარეს“, ბულატ ოკუჯავას ან ვლადიმირ ვისოცკის მიერ შესრულებული საავტორო სიმღერები, ვერსალის ისტორიული ხელშეკრულება და სხვა.

ტურიზმისა და რეკრეაციის კულტურულ-ისტორიულ წანამძღვრებად ითვლება ასევე ობიექტები, რომლებიც დაკავშირებულია ისტორიასთან, კულტურასთან, საზოგადოების თანამედროვე ცხოვრებასთან: წარმოების, სოფლის მეურნეობის, ტრანსპორტის ორიგინალური ობიექტები, სამეცნიერო დაწესებულებები და სასწავლო დაწესებულებები, თეატრები, სპორტული ნაგებობები, ბოტანიკური ბაღები, ზოოპარკები, ოკეანარიუმები, ეთნოგრაფიული და ფოლკლორული ობიექტები, კუსტარული სარეწები, სადღესასწაულო წეს-ჩვეულებანი, შემორჩენილი ხალხური ტრადიციები. რესურსების ამავე ჯგუფს მიეკუთვნება ბოლო პერიოდის ძალზე პოპულარული ატრაქცია – თემატური პარკი, რომელიც წარმოადგენს გარკვეული რაოდენობის ატრაქციონებისა და სხვა გასართობების თავმოყრას ერთ ტერიტორიაზე და განკუთვნილია სხვადასხვა ასაკის ადამიანებისთვის. ამავე დროს, თემატური პარკის კონცეფცია უკავშირდება გარკვეულ თემას, მაგალითად, დისნეის პარკები – უოლტ დისნეის ანიმაციური ფილმების გმირებს, იუნივერსალ სტუდიო – ჰოლივუდის ფილმების სიუჟეტებს, მუმი ტროლების სამყარო ფინელი მწერლის ტუვი იანსენის ზღაპრების პერსონაჟებს, სანტა პარკი – თოვლის პაპას ერთადერთი პარკია ლაპლანდიაში, (ფინეთში, ქ.როვანიემთან), ლეგოლენდი ბილუნდში (დანია) – ცნობილი სათამაშოს კონსტრუქტორ „ლეგოთი“ აგებული ატრაქციებს და ა.შ. აღნიშვნას იმსახურებს ასევე ძალზე ცნობილი ტურისტული ატრაქციების მინიატურული ასლების შექმნა მასშტაბით 1:25, მაგალითად, მინი-ისრაელი ლატრუნში, მინი-იტალია რიმინიში, მადუროდამი ჰააგაში, მინიათურქი სტამბოლში და სხვ.

უდიდესი პოპულარობით სარგებლობენ კინოფესტივალებისა (ლოს-ანჯელესი, კანი, ბერლინი, ვენეცია, სან-სებასტიანი, ტორონტო, სანდენსი, ლოკარნო) და საკარნავალო (რიო-დე-ჟანეირო, ვენეცია, ნოთინგ-ჰილი, კიოლნი) ქალაქები.

რეკრეაციული ბუნებათსარგებლობა და ბუნების დაცვა

ბუნებრივ კომპლექსებზე რეკრეაციული დატვირთვა. ბუნებრივ კომპლექსებზე რეკრეაციული დატვირთვის მაჩვენებლები ქვეყნების მიხედვით განსხვავებულია. მაგალითად, ერთი რეკრეანტისათვის პლაჟის ნორმატივი 5-15მ²-ია. თუმცა სეზონის პიკის დროს ირღვევა და ზოგიერთ შემთხვევაში 1მ²-ზე ნაკლებია.

ნებისმიერი ბუნებრივი კომპლექსისთვის უნდა დადგინდეს მისი დასაშვები დატვირთვა.

რეკრეაციულ რესურსებს გარკვეული მარაგი აქვთ. რეკრეაციული რაიონების დეგრადირების ერთ-ერთი მიზეზია შემთხვევა, როდესაც რეკრეაციული შეთავაზება რეკრეაციულ მოთხოვნილებაზე ნაკლებია. ძალზე მნიშვნელოვანია ტურისტებისა და რეკრეანტების ეკოლოგიური კულტურა – გარემოში ქცევის ნორმების ცოდნა და დაცვა. ამერიკელები განგაშა აცხადებენ ეროვნული პარკების ეკოლოგიური მდგომარეობის გამო.

რივ ქვეყნებში რეკრეაციის განვითარების პარალელურად ვითარდება ლანდშაფტური არქიტექტურა, რომელიც შეისწავლის ლანდშაფტის მიერ ადამიანზე დადებით ემოციურ-ესთეტიურ გავლენას.

ზოგიერთ შემთხვევაში მრეწველობის დარგები წინააღმდეგობაში შედიან რეკრეაციასთან.

ტურისტულ ზონებში ეკოლოგიურ მდგომარეობასთან დაკავშირებული მაგალითები:

- ❖ მშენებლობის მიზნით მდინარეთა ხეობებიდან საპლაჟე მასალის ამოღება, პლაჟების გარეცხვის წინაპირობას ქმნის. 1მლნ მ³ მასალის ამოღება დაახლოებით 30 კმ რიყნარი ან 60 კმ ქვიშიანი პლაჟის განადგურებას ნიშნავს.
- ❖ საქართველოში 35 წლის მანძილზე (1940-75წწ) 35 მლნ მ³ მასალა ამოიღეს სახლების, გზების, *ნაპირდამცავი ნაგებობების* (!) ასაგებად. საფრთხე დაემუქრა ბიჭვინთის, გაგრის, ბათუმის, ქობულეთის პლაჟებს.

1961წ პლაჟები ირეცხებოდა 155 კმ-ზე (სანაპიროს მთელი სიგრძის 48%), 1972 – 183 კმ (57%), 1981 – 220 კმ (69%). გარეცხვის სიჩქარე სხვადასხვა უბნებზე 2-დან 7 მ-მდე მერყეობდა წელიწადში.

1972 წელს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ვახუშტის სახელობის გეოგრაფიის ინსტიტუტში შეიქმნა ზღვის სანაპირო ზონის მორფოლოგიისა და დინამიკის ლაბორატორია. 1981 წელს ლაბორატორიის ბაზაზე შეიქმნა სამეცნიერო-საწარმოო გაერთიანება „საქზღვანაპირდაცვა“. ლაბორატორიაში შემუშავებული ნაპირდაცვის მეთოდით გათვალისწინებული სამუშაოების ჩატარების შედეგად გაგრის მონაკვეთზე 1,5 წლის მანძილზე პლაჟის სიგანე 3-5 მ-დან 20-25 მ-მდე გაიზარდა.

- ❖ ბელგიაში, ლა-მანშის სანაპიროზე (62კმ) მსხვილი სასტუმროების მშენებლობისთვის ზღვაში ააგეს დამცავი დამბები – დაირღვა ბუნებაში არსებული წონასწორობა – პლაჟებს დააკლდა ქვიშა;
- ❖ დიდი რაოდენობის ავტოტურისტების თავმოყრა აბინძურებს ჰაერს, ტურისტული გემების მოძრაობა – წყალს. ამის გამო დასავლეთ ევროპაში ხშირად იხურება პლაჟები დამსვენებლებისთვის;
- ❖ ხმელთაშუა ზღვის სანაპიროზე გიბრალტარიდან სიცილიამდე კურორტების აგებისა და ეროზიის გამო, გაქრა ქვიშის დიუნების თითქმის ¾;
- ❖ კენიაში ტურისტული ობიექტების განვითარებამ გამოიწვია მარჯნის რიფების დაზიანება;
- ❖ ახალი ათონის მღვიმე წელიწადში 600-800 ათას ტურისტს ემსახურებოდა და ფუნქციონირების მანძილზე (1961-1988) მან 10 მილიონი ადამიანი მიიღო. მაგრამ ექსპლოატაციის დაწყებიდან რამდენიმე წელიწადში, ტურისტების მნიშვნელოვანი რაოდენობის გამო, ტემპერატურამ მღვიმეში 1,5-2°C-ით მოიმატა, გაჩნდა ხავსები და სხვა მცენარეები, იშლებოდა უნიკალური ნალვენთი ფორმები, გახშირდა ქვათაცვენა, შეიცვალა ჰაერის იონური შემადგენლობა (მოიმატა ნახშირორჟანგის რაოდენობამ). 1988 წელს საჭირო კვლევების ჩასატარებლად მღვიმე ვიზიტორებისთვის დაიხურა.
- ❖ ტურისტების უარყოფითი ზემოქმედება **კულტურულ ობიექტებზეც** აისახება. მაგალითად, საფრანგეთის სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილში ბორდოს სიახლოვეს მდებარე პოპულარული მღვიმე ლასკო ცნობილია ისტორიამდელი (25 ათასი წლის წინანდელი) კედლის მხატვრობით. ხანდახან მას „პირველყოფილი ფერწერის სიქსტის კაპელას“ უწოდებენ. თუმცა დიდი რაოდენობის დამთვალიერებლების გამო, კედლებზე გაჩნდა ობი, სოკო. ძეგლის გადასარჩენად ფრანგებმა ის დახურეს, დაიწყეს რეპროდუქციების გაკეთება და მღვიმიდან 200 მეტრის დაცილებით შექმნეს „ლასკო-ბის“, სადაც გამოქვაბულის კედლებზე ორიგინალთან მაქსიმალურად მიახლოებული ასლები განათავსეს.
- ❖ რეკრეაციისთვის სერიოზული შედეგები აქვს მრეწველობის ზოგიერთი დარგის (მეტალურგია, ნავთობგადამუშავება, ნავთობქიმის, ცემენტის მრეწველობა და ა.შ.) საზღვაო ორიენტაციას;

- ❖ უმჯობესია პატარა ზომის დიდი რაოდენობით დასვენების ცენტრის შექმნა, მცირე რაოდენობის დიდ ცენტრებთან შედარებით. ასევე არამუდმივი განთავსების საშუალებები – კემპინგები, სახლი-ფურგონები და სხვ.;
- ❖ ბუნებრივი და ნაკლებად სახეცვლილი ლანდშაფტების შენარჩუნება;
- ❖ ეკოლოგიური აღზრდა ბავშვობიდანვე.

ტურიზმისა და რეკრეაციის განვითარებას ბუნებისთვის დადებითი შედეგიც შეიძლება მოჰყვეს. პირველ რიგში, ტურისტებიც და რეკრეანტებიც დასასვენებლად ეკოლოგიურად სუფთა გარემოს ირჩევენ, ამიტომ აუცილებელია გარემოს დაცვა და გაფრთხილება. ბუნებრივი ტურისტულ-რეკრეაციული რესურსების არარსებობის შემთხვევაში შესაძლებელია მათი ანალოგის შექმნა, მაგალითად, საგარეუბნო ზონაში ტყის გაშენება, წყალსაცავის შექმნა, ქალაქის ფარგლებში გამწვანების ზოლისა თუ პარკის დაგეგმვა.

ტექნიკური ქვესისტემები

ტექნიკურ ქვესისტემებში შედის განთავსების საშუალებები, საინჟინრო ინფრასტრუქტურის ელემენტები (ელექტროგადამცემი ხაზები, წყალგაყვანილობა, კანალიზაცია, სითბოგაყვანილობა, კავშირგაბმულობა, გამწმენდი ნაგებობები, გზები და ა.შ.), ე.წ. კეთილმოწყობის ელემენტები (პლაჟის დამცავი ნაგებობები, გადმოსახედი მოედნები, საყრდენი კედლები), სასპორტო ნაგებობები (კორტები, სათამაშო მოედნები, საცურაო აუზები, სასპორტო დარბაზები), სასპორტო მოწყობილობები (ტრენაჟორები, სათამაშო ავტომატები, ველოსიპედები, ბაიძარები, იახტები, თხილამურები, ციგები), მინერალური წყლების მოპოვების ჭაბურღილები, სასმელი ბიუვეტები (ფრანგ. buvette, სპეციალური ნაგებობა, რომელიც მოწყობილია მინერალური წყლის მისაღებად. ბიუვეტი ეწყობა წყლის დაბინძურებისგან დასაცავად და მისი მოხმარებისთვის საჭირო პირობების შესაქმნელად. ხშირად მას სპეციალურ გალერეებში აწყობენ), ტერენკურები (ზოგიერთი დაავადების მკურნალობა სპეციალურად შემუშავებულ მარშრუტზე, მანძილის, დროისა და აღმართის კუთხის მიხედვით დოზირებული ქვეითი გასეირნებით), აბაზანები, თავისუფალი დროის ორგანიზების დაწესებულებები (საზაფხულო ესტრადები, კინოთეატრები, საცეკვაო მოედნები, დისკოთეკები), საწყობები, ნაგებობის სადგურები და სხვა.

სასტუმრო მეურნეობა

სასტუმრო, ფართო გაგებით, არის სახლი ავეჯით გაწყობილი ოთახებით, რომელიც განკუთვნილია ხანმოკლე დასვენებისთვის.

2007წ მსოფლიოში 360 ათასზე მეტი დარეგისტრირებულ სასტუმროში იყო 12 მლნ ნომერი 40 მლნ საწოლით. ბოლო 20 წელიწადში სანომრე ფონდი ყოველწლიურად საშუალოდ 3-4%-ით იზრდება.

სასაწოლო ფონდის 45% (12 მლნ) ევროპაშია, 35% (9 მლნ) – ამერიკაში, 14% – აზიაში და 3-3% – აფრიკასა და ავსტრალია/ოკეანეთში.

სასტუმროს სიმძლავრე განისაზღვრება ნომერთა რაოდენობით (აშშ, დასავლეთ ევროპის ქვეყნები) ან საწოლ-ადგილებით, მომსახურების მოცულობა კი – კაც-დღეებით.

სასტუმროს დატვირთვის საშუალო კოეფიციენტი

$$K = \frac{T \times 100}{N \times 365} \%,$$

სადაც K არის სასტუმროს დატვირთვის კოეფიციენტი, T – წლის მანძილზე დაკავებული ადგილების რაოდენობა, N კი – საწოლების საერთო რაოდენობა სასტუმროში.

სხვადასხვა დროს საკმაოდ მაღალი დატვირთვა აქვთ ნაჩვენები შემდეგ სასტუმროებს – ესპანურ „აგრიპეიშნ დოლიგა“ 99% (1980-იანების ბოლო) და „სოლ ჰოთელზ“ 85%, სანკტ-პეტერბურგის „გრანდ ჰოტელ ეუროპ“ 70-80% (1990-იანები).

მსოფლიოში დატვირთვის საშუალო კოეფიციენტი 65-70%-ის ფარგლებშია.

დღეს მსოფლიოში ნომრის საშუალო ღირებულება დღე-ღამეში 90 დოლარია.

საშუალო კომფორტულობის სასტუმროში მისი ღირებულების 55% ნომრის გაყიდვაზე მოდის, 25-30% – კვებაზე, 10% – ბუფეტებში, ბარებსა და ღამის კლუბებში სასმელების გაყიდვაზე.

სასტუმროები სიდიდის მიხედვით ასე ჯგუფდება: მცირე 100-150 ნომრამდე, საშუალო – 100-დან 300-400-მდე, დიდი 300-დან 600-1000-მდე, გიგანტი – >1000 ნომერზე.

დიდი და მდიდრული სასტუმროების თავმოყრით გამოირჩევა აშშ, განსაკუთრებით – ქალაქი ლას ვეგასი, სადაც მსოფლიოს უდიდესი 20 სასტუმროდან 11-ია განთავსებული (იხ. ცხრ. 10).

მსოფლიოს უდიდესი სასტუმროები (2015)

ცხრილი 10

№	სასტუმროს დასახელება	მდებარეობა	ოთახების რაოდენობა
1.	The Venetian and The Palazzo	ლას ვეგასი, აშშ	7117
2.	MGM Grand	ლას ვეგასი, აშშ	6852
3.	First World Hotel	გენტინგ ჰაილენდზ, მალაიზია	6118
4.	Izmailovo Hotel	მოსკოვი, რუსეთი	5000
5.	Luxor	ლას ვეგასი, აშშ	4408
6.	Ambassador City Jomtien	პატაია, ტაილანდი	4219
7.	Excalibur Hotel & Casino	ლას ვეგასი, აშშ	4008
8.	Aria Resort & Casino	ლას ვეგასი, აშშ	4004
9.	Caesar's Palace	ლას ვეგასი, აშშ	3960
10.	Bellagio	ლას ვეგასი, აშშ	3950

წყარო: <http://theluxurytravelexpert.com/2015/06/15/top-10-largest-hotels-in-the-world>

სასტუმროების სისტემაში არსებობს ნომრებით სარგებლობის შემდეგი მნიშვნელოვანი ფორმები: კონდომინიუმი და თაიმ-შერი. **კონდომინიუმი** (ლათ. com – ერთად და dominium – ფლობა) – ერთი ობიექტის (ყველაზე ხშირად სახლის) ერთობლივი ფლობა. სანომრე ფონდი იყიდება ინდივიდუალურ მფლობელობაში – ან თვითონ ცხოვრობენ ან ტურისტებზე აქირავებენ. აღნიშნულ სისტემაში წარმატებით მუშაობს საერთაშორისო ორგანიზაცია **RCI** – Resorts Condominium International; **თაიმ-შერი** (ინგლ. timeshare – დროის დანაწილება) – მრავალმფლობელიანი საკუთრების ერთ-ერთი მფლობელის უფლება საკუთრების გამოყენებაზე მისთვის გამოყოფილ დროის მონაკვეთში, მარტივად რომ ვთქვათ იყიდება დასვენების უფლება სასტუმროში ან სასტუმროთა ჯაჭვში. ბაზარზე ყველაზე ხშირად გამოიყენება, როგორც საკლუბო ტიპის საკურორტო სასტუმროების მფლობელთა შორის დასვენების გაცვლის საერთაშორისო სისტემა. სარგებლობის დრო იზომება კვირებით. ამ კუთხით პოპულარული საერთაშორისო ორგანიზაციაა **II** – Interval International.

სასტუმროების კლასიფიკაცია

სასტუმროს **დონე (კლასი)** სხვადასხვა ნიშნებით გამოისახება, ესენია ვარსკვლავები, გვირგვინები, გასაღებები, ალმასები, მზეები, მთვარეები, ზოგიერთ ქვეყანაში – ასოები, მაგალითად, საბერძნეთში – Luxe, A, B, C. სსრკ-ში, მ.შ. საქართველოში, იყო 7-

საფეხურიანი დაყოფა: ლუქსი, უმაღლესი A, უმაღლესი B და I, II, III, IV კატეგორია. იმხანად თბილისში ყველაზე მაღალი დონის სასტუმროებად „ივერია“ და „აჭარა“ ითვლებოდნენ, რომლებიც უმაღლესი B კატეგორიის იყვნენ და 3-ვარსკვლავიანი სასტუმროს მომსახურების დონეს გაჭირვებით უახლოვდებოდნენ.

კლასიფიკაციის დროს ითვალისწინებენ უამრავ მახასიათებელს, მაგალითად: ნომერთა აუცილებელი მინიმალური რაოდენობა (7 ნომერზე მეტი); ჰოლის ფართობი ნომერთა საერთო რაოდენობის მიმართ; რესტორანი ცალკე შესასვლელით; სამგზავრო, სამსახურებრივი და სატვირთო ლიფტების არსებობა და მათი რაოდენობა; გათბობისა და ჰაერის კონდიციონერების პირობები (+5⁰-დან +25⁰-მდე რეგულირების შესაძლებლობა); იატაკის საფარის ხარისხი; კეთილმოწყობილ ნომერთა რაოდენობა და წილი ნომერთა საერთო ფონდში; ნომერთა უზრუნველყოფა სანიტარული კვანძებით; ნომრების ელექტროაღჭურვილობა (მეტი 15 ვტ/მ²); ნომერში მომსახურების საშუალებანი; სასტუმროს ავტოსადგომებით უზრუნველყოფა; მდებარეობა ქალაქის ცენტრალური ნაწილისადმი; ოთახების ტიპი: ერთადგილიანი (single), ორადგილიანი (double), სამადგილიანი (triple), აპარტამენტები, ნომერი ლუქსი (suite), მრავალოთახიანი სუპერაპარტამენტი (penthouse), საპრეზიდენტო (presidential); ლოგინის თეთრეულისა და პირსახოცების გამოცვლის პერიოდულობა; სპორტდარბაზების, ჩოგბურთის კორტის, აუზის, ფიტნესცენტრის არსებობა; ანგარიშსწორების ფორმა; ფასდაკლებები ან, პირიქით, დანამატი ფასებზე.

არსებობს 30-ზე მეტი კლასიფიკაცია. ისინი არ არიან ერთმანეთის ეკვივალენტური, მაგალითად, გერმანიის 3 ვარსკვლავი არ ნიშნავს საფრანგეთის ან იტალიის 3 ვარსკვლავის იდენტურობას.

ტურისტების 34% მაღალი კლასის სასტუმროებით სარგებლობს, 45% – საშუალო კლასით და 21% – ეკონომკლასით.

უმაღლესი კატეგორიის სასტუმროებში 60-65% საქმიანი ტურისტია, დაბალი კლასისაში კი – შემეცნებითი ტურისტი.

სასტუმროებში არსებობს კვების რამდენიმე სტილი ე.წ. **კვების გეგმები**:

ევროპული გეგმა EP (European plan) გულისხმობს მხოლოდ განთავსებას, **კონტინენტური გეგმა BB (bed and breakfast)** – განთავსებასა და საუზმეს, **ამერიკული გეგმა FB (full board)** – განთავსებასა და სამჯერად კვებას, **სახეცვლილი ამერიკული გეგმა HB (half board)** – განთავსებასა და ორჯერად კვებას (აუცილებლად საუზმე და მეორე კვება, ტურისტის შეხედულებისამებრ, სადილი ან ვახშამი).

სასტუმროების გარდა არსებობს განთავსების საშუალებების სხვა ტიპები:

აკვატელი – სტაციონარული გემი (ამოღებული სატრანსპორტო ექსპლოატაციიდან), რომელიც სასტუმროდ გამოიყენება;

ბოტელი – მცირე ზომის სასტუმრო მდინარეზე;

მოტელი – სასტუმრო ავტოგზის სიახლოვეს. კომფორტული ნომრების გარდა, კლიენტებს სთავაზობენ ავტოსადგომსა და ავტო-ტექმომსახურებას;

ფლაიტელი – სასტუმრო აეროპორტის სიახლოვეს თვითმფრინავით მოგზაურთათვის;

კემპინგი – ავტო-, მოტო-, ველოტურისტების ბანაკი, ჩვეულებრივ, ქალაქგარეთ, სადაც ტურისტებს ათავსებენ კარვებში ან მსუბუქი კონსტრუქციის შენობებში;

როდტელი – მოძრავი სასტუმრო, რომელიც წარმოადგენს ვაგონს ერთ ან ორადგილიანი ნომრებით.

წარმატებული სასტუმროები ქმნიან **სასტუმრო ჯაჭვებს**, რომლებიც მსოფლიო სხვადასხვა რეგიონებში ფუნქციონირებენ. სასტუმრო ჯაჭვი წარმოადგენს სასტუმროების გარკვეულ რაოდენობას, რომლებიც ერთი და იგივე სახელწოდებითა და საფირმო ნიშნით სარგებლობენ. ამჟამად მსოფლიოში 100-მდე სასტუმრო ჯაჭვია ცნობილი 2,2მლნ ნომრით.

მსოფლიო მძლავრი სასტუმრო ჯაჭვებია: „ბესთ ვესტერნ“, „შერატონ“, „რამადა“, „რედისონ“, „მერიოტ“, „ჰაიათ“ (აშშ), „ჰოლიდეი ინ“, „ინტერკონტინენტალ“ (დიდი ბრიტანეთი), „კლაბ მედიტერანე“, „აკორ“ (საფრანგეთი), „გოლდენ ტულიპ“ (ნიდერლანდი), „სოლ ჰოთელზ“, „გრუპო ჰოტელზ უნიდოს“ (ესპანეთი), „ჯოლი“ (იტალია), „სვისოტელ“ (შვეიცარია), „კემპინსკი“ (გერმანია), „ფორ სიზონზ“ (კანადა).

კვების ორგანიზება ტურიზმში

კვება არის ადამიანის ბუნებრივი მოთხოვნილება, ამიტომ ნებისმიერი ტურისტის მომსახურებაში ის ძალზე მნიშვნელოვან როლს თამაშობს. გარდა ამისა, ტურიზმში კვება შეიძლება განხილულ იქნეს ასევე როგორც გართობის ან ადგილობრივი კულტურის (კერძოდ, გასტრონომიის) შემეცნების ობიექტი. ეროვნული სამზარეულო ხალხის კულტურის მნიშვნელოვანი ნაწილია, იგი ატარებს მკვეთრ განმასხვავებელ ნიშნებს, წარმოადგენს შემეცნების ელემენტს და სიამოვნების მიღების საშუალებას.

საზოგადოებრივი კვების სისტემას ქმნიან განსხვავებული კლასის რესტორნები, კაფეები, ბარები (ლუდის, გრილ-, სუში-, კოქტეილ-, ფიტო- და ა.შ. ბარები), სასადილოები, ფაბრიკა-სამზარეულოები, ბუფეტები, სასურსათო მაღაზიები, კულინარიის კიოსკები

და კვების ეროვნული სამზარეულოს ობიექტები (მაგალითად, სამწვადე, სალობიე, სახაჭაპურე, სახინკლე, პიცერია, საშაურმე და სხვ.). მათი უმეტესობა „ჩაშენებულია“ სასტუმრო ბლოკში და მის ნაწილს წარმოადგენს, სხვები კი ავტონომიურ რეჟიმში მუშაობენ.

კატეგორია არის კვების დაწესებულების განმასხვავებელი ნიშანი, რომელიც ახასიათებს მომსახურების ხარისხის დონეს. კატეგორია აღინიშნება სიმბოლოთი * (ვარსკვლავი) – ერთიდან ხუთის ჩათვლით.

მტო-ს მიერ რეკომენდებული სასტუმროებისა და კვების ობიექტების კლასიფიკაცია ქვეყნდება სასტუმროების, კაფეების ეროვნული ასოციაციების საერთაშორისო კავშირის HOTREC (**H**otels, **R**estaurants, **C**afes) „თეთრ წიგნში“.

საუზმის, სადილისა და ვახშმის ორგანიზებისას მომსახურების სხვადასხვა მეთოდები გამოიყენება:

„ა ლა კარტ“ (**a la carte**) – კერძებისა და სასმელების მენიუდან სტუმრები ირჩევენ მათთვის სასურველ დასახელებას. შეკვეთა გადაეცემა სამზარეულოს და მაშინვე იწყება მათი მომზადება და გაწეობა. ასეთი მომსახურებისას სტუმარს შესაძლებლობა აქვს, მიიღოს მიმტანის რჩევა.

„ტაბლდოტ“ (**table d’hote**) – ყველა სტუმრის მომსახურება მსგავსი მენიუთი ერთსა და იმავე დროს ხდება ფიქსირებულ ფასად. ყოველი თავი შეთავაზებული კერძის 3-4 ნაირსახეობიდან (3 ან 4 სახეობის წვნიანი, სალათა, ძირითადი ცხელი კერძი და დესერტი) სტუმარი ირჩევს მისთვის სასურველ ნაკრებს (ყოველი თავი კერძიდან თითო ერთეულის შერჩევით).

შვედური მაგიდა (Smörgåsbord) – სტუმრებს სთავაზობენ კერძების ფართო არჩევანს (80 ან მეტი დასახელება). შეიძლება განუსაზღვრელი რაოდენობის საკვების აღება ზომიერ ფარგლებში. შესაძლოა იყოს კერძების როგორც საკმაოდ უხვი, ისე მწირი ნაკრები (პური, ყველი, კარაქი, ჩაი, ყავა, წვენი, ჯემი). საერთაშორისო ასპარეზზე მომსახურების ეს ფორმა დამთვალეიერებლებს პირველად “Three Crowns Restaurant”-მა შესთავაზა შვედურ პავილიონში ნიუ-იორკის მსოფლიო ბაზრობაზე 1939 წელს.

„ა პარტ“ (**a part**) – სტუმრებს, წინასწარი შეკვეთის შემდეგ, დროის დადგენილ შუალედში ემსახურებიან. ეს მეთოდი დამახასიათებელია დასასვენებელი სახლებისა და საკურორტო სასტუმროებისათვის.

არის გურმანების სპეცტურებიც – ეროვნული სამზარეულოს რესტორნების მონახულება, განსაკუთრებული კერძების მომზადებისა და გასტრონომიის პრონციპების შესწავლა, პროდუქტების დეგუსტაცია, ღვინის, ლუდის, ძეხვის და ა.შ. ქარხნების მონახულება.

ძალზე დატვირთული საექსკურსიო პროგრამის შემთხვევაში ტურისტებს დღის რაციონს აძლევენ მშრალი საკვების სახით.

გასათვალისწინებელია ტურისტების გარკვეული ჯგუფის შეზღუდვები რელიგიური ნიშნით (მარხვა, ღორის ხორცზე უარის თქმა), ვეგეტარიანელების განსაკუთრებული მოთხოვნილებები, ზავშვთა კვება. ეს განსაკუთრებული მოთხოვნები ტურისტებმა ტუროპერატორს უნდა აცნობონ ტურის შეძენის დროს.

რესტორნების ორი ძირითადი სახეობა არსებობს: **კლასიკური** და **სწრაფი მომსახურების**.

კლასიკური რესტორნების შემთხვევაში მნიშვნელოვანია კერძების რაოდენობა და სირთულე, საფირმო კერძების არსებობა, მომსახურების ხარისხი, შენობის დიზაინი და სხვა.

ცხოვრების თანამედროვე რიტმიდან გამომდინარე, მთელ მსოფლიოში ფართოდ გავრცელდა სწრაფი კვების (Fast Food) ობიექტები. მათ შორის ყველაზე პოპულარულია მაკდონალდს, საბვეი, ბურგერ კინგი, ვენდიზ, სტარბაკს და ა.შ. (იხ.ცხრ. 11).

სწრაფი კვების მოწინავე რესტორნების ჯაჭვები (2012)

ცხრილი 11

№№	რესტორნის ჯაჭვი	სეგმენტი	შემოსავალი (მლნ დოლარი)	ერთეულების რაოდენობა
1.	მაკდონალდს (McDonald's)	ბურგერი	35,837	14,259
2.	სტარბაკს (Starbucks)	საუზმეული	13,936	13,066
3.	საბვეი (Subway)	სენდვიჩი	11,500	27,103
4.	ტაკო ბელ (Taco Bell)	მექსიკური სამზარეულო	9,100	6,121
5.	ბურგერ კინგ (Burger King)	ბურგერი	9,000	7,086
6.	ვენდიზ (Wendy's)	ბურგერი	8,777	5,722
7.	დანკინ დონატს (Dunkin' Donuts)	საუზმეული	7,624	8,431
8.	ჩიქ-ფილ-ეი (Chick-fil-A)	ქათამი	6,291	1,950
9.	პიცა ჰათ (Pizza Hut)	პიცა	5,510	7,799

10.	დომინოზ პიცა (Domino's Pizza)	პიცა	4,708	5,200
-----	-------------------------------	------	-------	-------

წყარო: <http://www.restaurantbusinessonline.com/2016-top-500-quick-service-chains>

სწრაფი კვების რესტორნები, ჩვეულებრივ, რომელიმე კერძზე სპეციალდებიან: მაგალითად, ჰამბურგერებზე – McDonald's, Burger King, Wendy's; პიცაზე – Pizza Hut, Domino, Ponderosa, Little Caeser; ქათამზე – KFC, Church's, Boston Chicken, Popeye, El Polo Loco; მექსიკურ კერძებზე – Taco Bell, El Torino, Chi Chi's; ზღვის პროდუქტებზე – Red Lobster, Long Jon Silver's; ბლითებზე – International House of Pancakes, Country Kitchen და ა.შ.

საქართველოში ადგილობრივი კლასიკური რესტორნების რამდენიმე ქსელია, მაგალითად, „შემოიხედე, გენაცვალე“, „თაღლაურა“.

მომსახურე პერსონალი

მომსახურე პერსონალი უზრუნველყოფს კავშირს დამსვენებლებსა და ტერიტორიულ-რეკრეაციული სისტემის დანარჩენ ქვესისტემებს (ტრ, ტექნიკური სისტემები და მართვის ორგანო) შორის.

მომსახურე პერსონალი რამდენიმე ჯგუფისგან შედგება:

- I ეშელონის მომსახურე პერსონალი იგივე კონტაქტური ჯგუფია, რომელიც უშუალოდ ემსახურება დამსვენებლებს, ესენია მედდა, ექიმი, ოფიციანტი, ექსკურსიამდლოლი, ტურისტული ჯგუფის ხელმძღვანელი, ტურისტების ინსტრუქტორი და სხვ.;
- II ეშელონის მომსახურე პერსონალი დასვენების დაწესებულების ფარგლებში უზრუნველყოფს ბუნებრივ-კულტურული კომლექსების, ტექნიკური ქვესისტემების საქმიანობას (ელექტრიკოსები, სანტექნიკოსები, მზარეულები, სპეცავტოტრანსპორტის მძღოლები, მებაღეები, ბუღალტერიის თანამშრომლები და ა.შ.);
- III ეშელონის მომსახურე პერსონალს შეადგენენ საერთოსაკურორტო სამსახურების მუშაკები – საწყობების, სამრეცხაოების, კანალიზაციის, წყალგაყვანილობის ქსელების, სასურსათო მაღაზიების, საბავშვო ბაღების, სკოლების, საავტომობილო ქსელის, საპარიკმახეროების მომსახურე პერსონალი.

მართვის ორგანო

ტერიტორიულ-რეკრეაციული სისტემის ამ ელემენტმა, ყველა მართვის ორგანოს მსგავსად, უნდა უზრუნველყოს: სისტემის სტრუქტურის შენარჩუნება, მისი საქმიანობის რეჟიმის ხელშეწყობა, სისტემის საერთო ფუნქციებისა და მიზნების რეალიზაცია.

ამ სისტემის თავისებურებები იმაში მდგომარეობს, რომ მოიცავს როგორც ეკონომიკის, ბუნებრივი კომპლექსებისა და ტექნიკური სისტემების მართვის ელემენტებს, იმავედროულად გაჯერებულია სოციალური მართვის ელემენტებით.

რეკრეაციულ საქმიანობაში მართვის მინიმუმ 2 დონეა:

I დონე – მართვა, განლაგებული თითქოსდა **კონკრეტული სისტემის გარეთ**. იგი აყალიბებს რეგიონის რეკრეაციულ პოლიტიკას, შეისწავლის მოთხოვნებს, გეგმავს და აპროექტებს კონკრეტული ტრს შექმნისა თუ განვითარების გადაწყვეტილებებს, მართავს დამსვენებელთა ნაკადებს და სხვ.

ამ სისტემას განეკუთვნებიან *საკანონმდებლო ორგანოები*, რომლებიც შეიმუშავენ მოსახლეობის რეკრეაციული უზრუნველყოფის საერთო სტრატეგიას, რეკრეაციულ პოლიტიკას. ისინი უნდა ეყრდნობოდნენ სამეცნიერო ბაზას. სახელმწიფო რეგულირების პრიორიტეტულ მიმდინარეობად ითვლება საშინაო და შემოსვლითი, სოციალური და თვითმოქმედი ტურიზმის ხელშეწყობა.

II დონე – მართვის ორგანო განუყოფელია ნებისმიერი რეკრეაციული სისტემისგან და უზრუნველყოფს ყველა ქვესისტემას შორის კავშირის ორგანიზებას და, აქედან გამომდინარე, სისტემის საერთო მდგრადობას და მის მიერ თავისი ფუნქციის შესრულების ეფექტურობას.

დღესდღეობით მართვის ორგანოს წინაშე მდგარი სირთულეების განხილვისას აუცილებლად უნდა აღინიშნოს: *ბუნებრივი და კულტურული კომპლექსების მდგომარეობაზე გაზრდილი ზრუნვის აუცილებლობა; მათი ფუნქციონირების სანდოობის შენარჩუნება; ტექნიკური ქვესისტემების საქმიანობის ეკოლოგიური მხარე.*

ტურიზმის გეოგრაფიული კომპონენტები

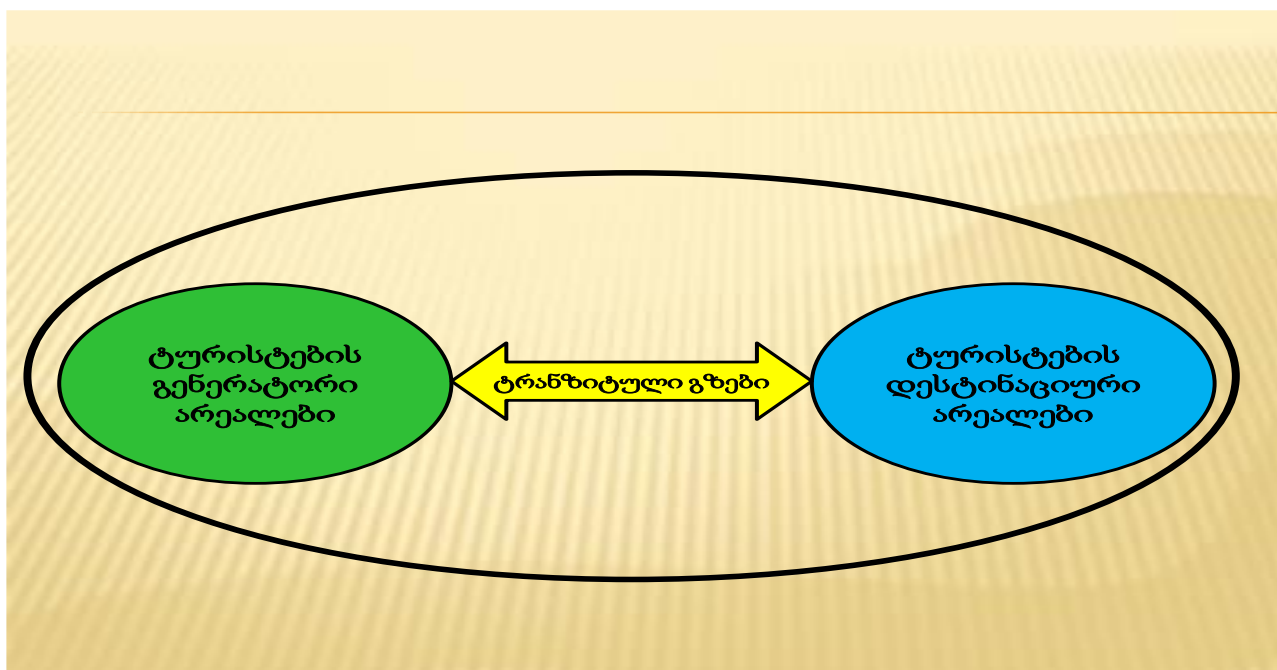
გენერატორ და დესტინაციურ არეალებს შორის კავშირებს **სხვადასხვა მასშტაბით სწავლობენ**. მაგალითად, *საერთაშორისო მასშტაბით* – ჩრდილო ნახევარსფეროში

დომინირებს ნაკადები ჩრდილოეთიდან სამხრეთისაკენ, რეგიონული მასშტაბით – ქალაქებს შორის მგზავრობა, ან ქალაქებიდან სოფლისკენ, სანაპიროსკენ ან მთებისკენ, ლოკალური მასშტაბით – ქალაქის ცენტრისაკენ (შემეცნებითი, ბიზნესტურიზმი) ან პერიფერიებისკენ (დასვენება, პიკნიკი, გაჯანსაღება).

გეოგრაფიული თვალსაზრისით ტურიზმი სამი მთავარი კომპონენტისაგან შედგება:
ტურისტების გენერატორი ქვეყნები, დესტინაციები და მათ შორის სამოგზაურო გზები.

ტურისტების გენერატორი ქვეყნები – ტურისტების სახლია, სადაც იწყება და მთავრდება მოგზაურობა. აქ ხდება ტურისტების მოთხოვნილებათა სტიმულირება (სოციალურ-ეკონომიკური, დემოგრაფიული, პოლიტიკური მახასიათებლები). ტურიზმის ინდუსტრია აქ წარმოდგენილია ტუროპერატორებით, ტურაგენტებით.

სქემა 4

დესტინაციები – იზიდავს ტურისტებს დროებით დასარჩენად, ახასიათებს ისეთი ნიშნები, რაც არ არის გენერატორ რეგიონებში. ტურისტული ინდუსტრია აქ წარმოდგენილია განთავსების საშუალებებით, კვების, გართობის, რეკრეაციის ობიექტებით.

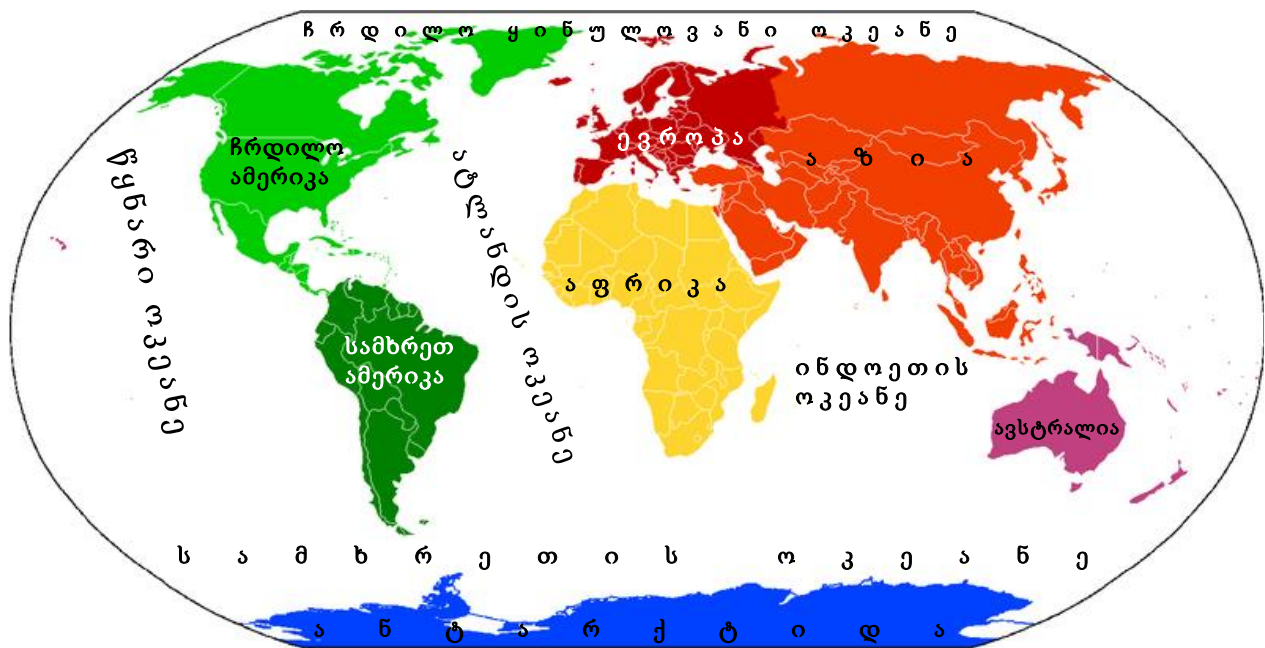
სამოგზაურო გზები – ტრანზიტული გზები, რომლებიც ერთმანეთს აკავშირებენ ამ ორი ტიპის არეალებს და სისტემის მნიშვნელოვან ელემენტს წარმოადგენენ, ვინაიდან მათი

მახასიათებლები ახდენენ ტურისტული ნაკადების ზომისა და მიმართულების ფორმირებას.

მსოფლიო მასშტაბით. ფიზიკური ნიშნები: მიწისა და წყლის განაწილება დედამიწის ზედაპირზე 510მლნ კვ.კმ-დან 361მლნ კვ.კმ (71%) წყალია, ხოლო 149მლნ კვ.კმ (29%) – ხმელეთი. წყლის მასა (მსოფლიო ოკეანე) შედგება 5 ერთეულისგან: წყნარი, ატლანტის, ინდოეთის, სამხრეთის და ჩრდილო ცინულოვანი. ხმელეთი კი 6 კონტინენტითაა წარმოდგენილი: ევრაზია, აფრიკა, ჩრდილო ამერიკა, სამხრეთ ამერიკა, ანტარქტიდა და ავსტრალია. ჩრდილო ნახევარსფეროში ხმელეთი შეადგენს 39%, სამხრეთში კი – 19%.

კონტინენტები და ოკეანეები

რუკა 3

ზედაპირის ფორმები. 4 ფორმა – **დაბლობები** (სიმაღლე ზღვის დონიდან 200მ-მდე), **მაღლობები** (200–500მ), **ზეგნები** (500–1000მ) და **მთები** (1000მ-ზე მეტი).

დედამიწის ზედაპირის 75% *მთები და მთიანეთებია*, სადაც არის სუფთა გაიშვიათებული ჰაერი, ლამაზი ხედები, რაც იდეალურია სასეირნოდ, ფოტოგადაღებისთვის, სპორტის ზამთრის სახეობების განვითარებისა და ზაფხულში დაბლობების სიცხისგან თავდაცვისთვის. ამ ზონაში მრავალი სამთო კურორტია გაშენებული, რაც, მთების

მეჩხერად დასახლების პირობებში, აქაური მოსახლეობის დასაქმებისა და ადგილზე დამაგრების საუკეთესო საშუალებას წარმოადგენს.

მსოფლიო ფიზიკური რუკა

რუკა 4

ამ კუთხით ზეგნები და ვაკეები ნაკლებად მიმზიდველია, მაგრამ მოსახლეობის უმეტესობა იქ სახლობს;

სანაპირო დაბლობები, სადაც მშენებლობისთვის ხელსაყრელი ბევრი სწორი ზედაპირია, იდეალურია კურორტების განვითარებისთვის, ამავე დროს აქ არის სანაპიროები, რომელიც, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ასე მიმზიდველია ტურისტებისთვის და იმავდროულად ადვილად მისადგომია ზღვით.

სანაპირო მთელ მსოფლიოში გამოიყენება ტურიზმისთვის. ქვიშიანი ნაპირები, ყურეები, უსაფრთხო ბანაობა, ლამაზი დიუნები და კლიფები რეკრეაციის მრავალი სახეობის განხორციელების შესაძლებლობას იძლევიან. ასევე ხელსაყრელია კუნძულები, კუნძულთა ჯგუფები, მარჯნის რიფები. თუმცა არსებობს ტურიზმის განვითარების შემაფერხებელი ფაქტორებიც: ზოგიერთ უბანზე ადგილი აქვს მაღალ მოქცევებს, ძლიერ წყალქვეშა დინებებს, გვხვდება სახიფათო იხტიოფაუნა,

ნავთობგადამამუშავებელი ან ქიმიური მრეწველობის ქარხნის სიახლოვის გამო არასახარბიელო ეკოლოგიური მდგომარეობაა.

შიდა წყლები. წყლის რესურსები ქმნიან როგორც კვანძებს (ტბები, წყალსაცავები), ისე ხაზოვან დერეფნებს (მდინარეები, არხები) ან უბრალოდ – ლანდშაფტურ ნიშნებს (მაგ., ჩანჩქერი ნიაგარა). ტბები უფრო მაღალ განედებშია გავრცელებული (სადაც გამყინვარება აღინიშნა); ტბებში დაბინძურება შეიძლება პრობლემად იქცეს (არ არსებობს მოქცევის ბუნებრივი გამწმენდი მექანიზმი). ჩრდილო ევროპის ტბების უმეტესობა მოსახლეობის ძირითადი ნაწილისთვის მისადგომია. კანადის, აფრიკისა და აზიის ტბების უმეტესობა კი მოშორებულია მოსახლეობას. მდინარეები უფრო ფართოდაა გავრცელებული. მდინარეებსა და ტბებზე – კრუიზები.

ეროვნული მასშტაბით. ტურიზმის განვითარება მოითხოვს მისი განვითარებისთვის ხელსაყრელი რეგიონების აღმოჩენას ან უკვე განვითარებულ არეებში დამაბულობის, ან გადაჭარბებული სარგებლობით წარმოქმნილი პრობლემების მოხსნას.

ტურისტული რესურსების კლასიფიკაცია. Clawson-ის კლასიფიკაცია მოიცავს რესურსებისა და მომხმარებლების ურთიერთმიმართებას. 3 ძირითადი კატეგორია:

რეკრეაციული რესურსების კლასიფიკაცია

ცხრილი 12

მომხმარებელზე ორიენტირებული	შუალედური	რესურსზე დამყარებული
<p>ემყარება მომხმარებლის სიახლოვეს განთავსებულ რესურსებს. ხშირია ხელოვნური რესურსი (მაგ., პარკები, სტადიონები და სხვ.). საქმიანობები სეზონზე მნიშვნელოვანადაა დამოკიდებული, იხურება არასეზონზე.</p>	<p>საუკეთესი რესურსები მომხმარებლების მისადგომი მანძილის ფარგლებშია. მისადგომობა ძალიან მნიშვნელოვანია. ბუნებრივი რესურსები უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე მომხმარებელზე ორიენტირებული საშუალებები, მაგრამ განიცდის ვიზიტორების ძლიერ ზეწოლას.</p>	<p>გამორჩეული რესურსები. დამყარებული მათ მდებარეობაზე და არა ბაზარზე. პირველადია რესურსის ხარისხი. ხშირად მომხმარებლებიდან შორსაა, რესურსი განსაზღვრავს საქმიანობას.</p>
<p>აღდგენადი ←</p>		<p>→ არააღდგენადი</p>
<p>პირველხარისხოვანია საქმიანობა ←</p>		<p>→ პირველხარისხოვანია რესურსი</p>
<p>ხელოვნურობა ←</p>		<p>→ ბუნებრიობა</p>
	<p>← განვითარების ინტენსივობა →</p>	
<p>← სიახლოვე</p>	<p>← მანძილი მომხმარებლამდე →</p>	<p>→ დაშორება</p>
<p>საქმიანობათა მაგალითები: გოლფი ჩოგბურთი სპორტის საგულშემატკივრო სახეობები ვიზიტები თემატურ პარკებში, ზოოპარკებში, კურორტებზე და ა.შ.</p>	<p>საქმიანობათა მაგალითები: იახტინგი ვინდსერფინგი წავით გასეირნება ჰაიკინგი თევზაობა სპორტის მინდვრის სახეობები თხილამურებით დაშვება სნოუბორდინგი</p>	<p>საქმიანობათა მაგალითები: ღირსშესანიშნაობების მონახულება მთაში ცოცვა თრექინგი საფარი ლაშქრობები სერფინგი რაფტინგი კანიონგი დაივინგი სპელეოლოგია</p>
<p>ტიპიური რესურსი: თემატური პარკი</p>	<p>ტიპიური რესურსი: აუთვისებელი ადგილი</p>	<p>ტიპიური რესურსი: უნიკალური ისტორიული ძეგლი ეროვნული პარკი</p>

1) მომხმარებლებზე ორიენტირებული არეალები – საკმაოდ განვითარებული, დასახლების ცენტრის სიახლოვეს არსებული; 2) რესურსზე დამყარებული არეალები – რესურსის ტიპი და მახასიათებლები განსაზღვრავენ არეალის გამოყენებას და 3) შუალედური კატეგორია.

ადგილობრივი მასშტაბით. მისადგომობა არის სასიცოცხლო პირობა – ხმელთაშუაზღვისპირეთი დიდ წარმატებას ტურისტულ ბაზართან სიახლოვეს უნდა უმადლოდეს.

ჰავა და ტურიზმი

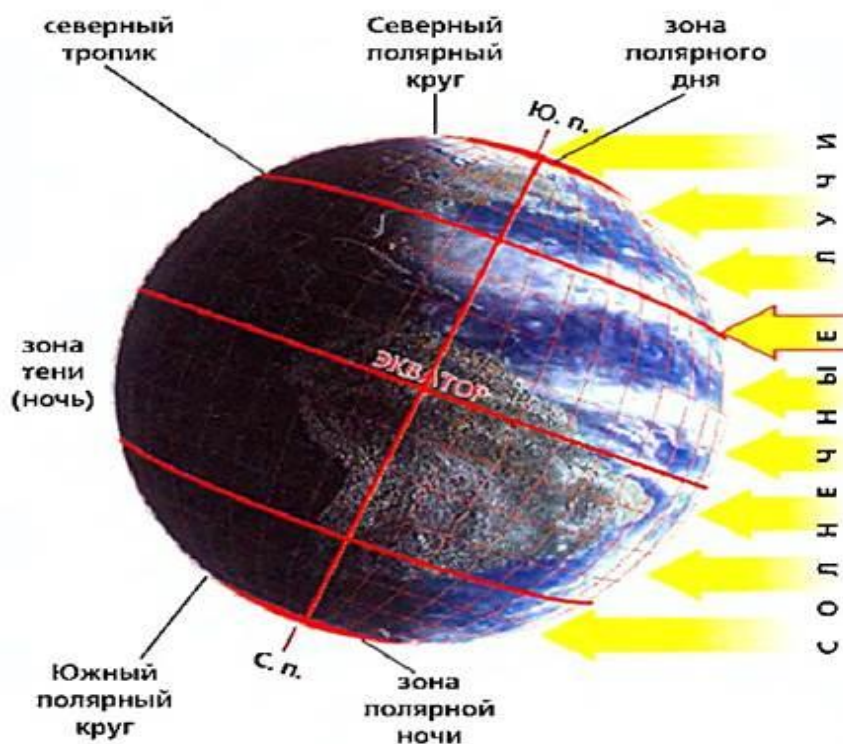
რეკრეაციული ქმედების მრავალი ტიპი ჰავაზეა დამოკიდებული (ცურვა, მზეზე გარუჯვა, თხილამურებით სრიალი, სოკოსა თუ კენკრის კრეფა და ა.შ.). ჰავა განაპირობებს ტურისტული სეზონის ხანგრძლივობას. მასზეა დამოკიდებული ტანსაცმლის ტიპი, სასმელებისა და დასასვენებელი აღჭურვილობის გაყიდვა, გაქირავება, სასკოლო არდადეგებისა და შვებულებების ხანგრძლივობა და გრაფიკი.

მსოფლიო კლიმატი. ჰავის ფორმირებას ძირითადად 3 ფაქტორი განაპირობებს: 1. **განედი**, 2. **წყლისა და ხმელეთის განაწილება** და 3. **რელიეფი**.

ჰავის ფორმირებაში მნიშვნელოვანია ადგილის **განედი** ანუ მანძილი ეკვატორიდან. ეკვატორიდან დაშორებასთან ერთად მცირდება მზის სხივების დაცემის კუთხე, რის გამოც დედამიწის ზედაპირი ნაკლებ სითბოს ღებულობს, ჩნდება წელიწადის დროები, იცვლება დღის ხანგრძლივობა სეზონების მიხედვით. აღნიშნული გარკვეულ როლს თამაშობს ტურისტების მიერ დესტინაციების არჩევისას.

სითბოს განაწილება დედამიწის ზედაპირზე

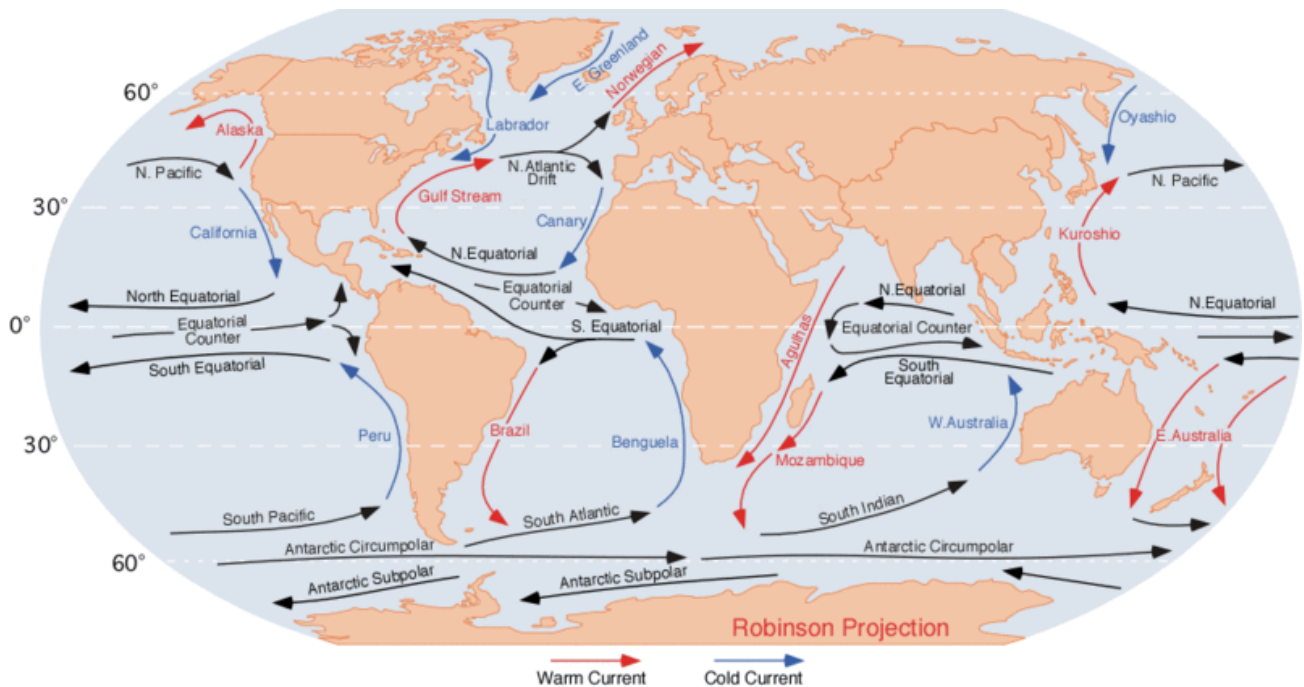
სქემა 5

წყლისა და ხმელეთის ურთიერთგანლაგებას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ჰავის ფორმირებისათვის, ვინაიდან ხმელეთსა და წყალს განსხვავებული თბოტევადობა ახასიათებთ. ხმელეთი რამდენჯერმე უფრო სწრაფად თბება და ცივდება, ვიდრე წყალი. წყლის სიახლოვეს განლაგებული ტერიტორიებისთვის დამახასიათებელია შედარებით რბილი კლიმატური პირობები, მეტი ნალექები, ვიდრე კონტინენტის სიღმეში მდებარე ადგილებისთვის. ამ საკითხთან ასევე კავშირშია ზღვის დინებები: თუ ხმელეთთან თბილი დინება გაედინება, სანაპირო ზოლი დიდი რაოდენობით ნალექებს ღებულობს, ცივი დინების არსებობის პირობებში კი – პირიქით, მკვეთრად გამოხატულია მცირენალექიანობა.

ოკეანური დინებები

სქემა 6

ასევე აღსანიშნავია რელიეფი – სიმაღლე ზღვის დონიდან, ფერდობების ექსპოზიცია და დანაწევრების ხარისხი. სიმაღლის მატებასთან ერთად კლებულობს ჰაერის ტემპერატურა (ყოველ 100 მ-ზე 0,5-0,6°C-ით) და წნევა (10 მ-ზე 1 მმ-ით). ამიტომ ზღვის დონიდან სიმაღლე განაპირობებს ადგილის კლიმატურ თავისებურებებს. გარკვეულ სიმაღლეზე ჰაერი გაიშვიათებულია, რაც ზოგიერთ ადამიანს ჯანმრთელობის პრობლემებს უქმნის. ძალზე მნიშვნელოვანია ასევე მთების ფერდობების ექსპოზიცია. ქედების მიმართულება ზოგიერთ შემთხვევაში მოცემულ ადგილზე გაბატონებული ჰაერის მასების გადაადგილებისთვის დაბრკოლებას

წარმოადგენს. აქედან გამომდინარე, ქარპირა და ქარზურგა ფერდობებზე ჰავის ელემენტები (ტემპერატურა, ნალექების რაოდენობა) განსხვავებულია.

ჰავის ელემენტები და ტურიზმი. ტემპერატურა განაპირობებს ტურისტულ ქმედებათა სახეობებს, ტანსაცმლის ტიპს, კვების ხასიათს.

წყალი სხეულს 30-ჯერ უფრო სწრაფად აგრილებს, ვიდრე იმავე ტემპერატურის მშვიდი და მშრალი ჰაერი. მაღალი ტემპერატურა ნაკლებად შესაფერისია სხვადასხვა ქმედებებისათვის, მით უმეტეს, თუ ტენიანობაც ემატება. ტურისტები ერთმანეთისგან განსხვავდებიან აკლიმატიზაციის უნარით.

მზის ნათება ძალზე მნიშვნელოვანია ზღვისპირეთში (პირდაპირი რადიაცია, წყლის ზედაპირიდან და ქვიშიდან არეკლილიც ემატება). მზეზე უსაფრთხოდ ყოფნის პერიოდები. კანის დამცველი საშუალებები იცავენ კანის გარე ფენას მოკლე ულტრაიისფერი სხივებისგან (რომლებიც დამწვრობას იწვევენ) და ატარებენ გრძელტალღოვან ულტრაიისფერ სხივებს (რომლებიც ასტიმულირებენ მელანინის წარმოქმნას).

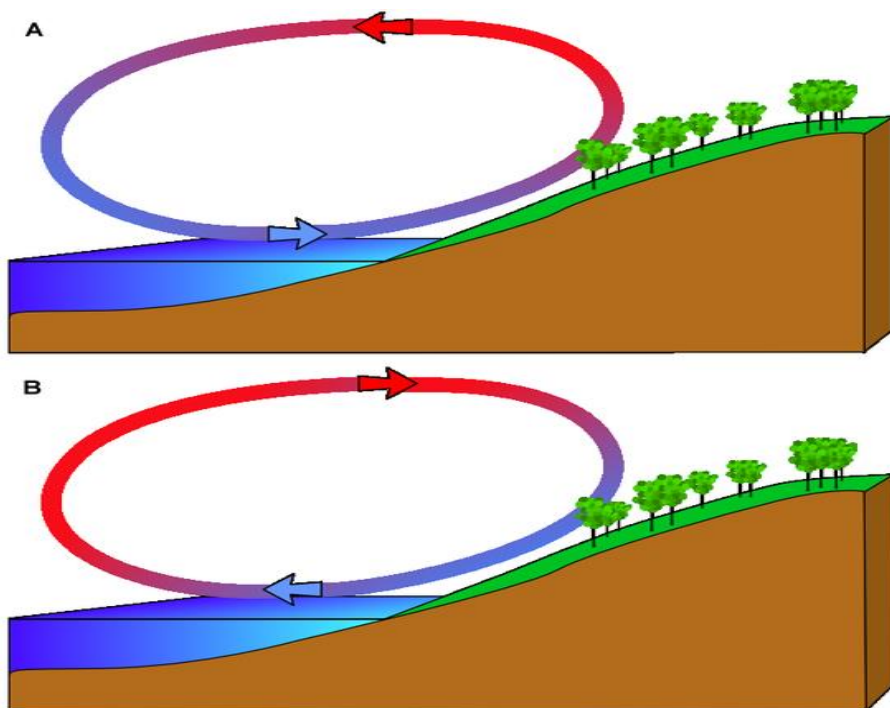
ალპინისტებისა და მოთხილამურეების დაწვის რისკიცაა (ჰაერი ძალიან სუფთა და გაიშვიათებულია და სხივები ძლიერ ირეკლება თოვლისა და კლდეების ზედაპირიდან). ოზონის ხვრელი. „35“ ტიპის დასვენება მოდური გახდა 1920-იანი წლებიდან, თანდათან კარგავს პოპულარობას კანის კანცეროგენული დაავადებებისმატების გამო.

ქარი წარმოიქმნება წნევებს შორის სხვაობის, დედამიწის ბრუნვის, რელიეფის გამო. დღე-ღამური, სეზონური და მუდმივი ქარები.

დღე-ღამური ქარები ანუ **ბრიზები** წარმოიქმნებიან ზღვის სანაპიროზე და ორჯერ იცვლიან მიმართულებას: დღისით ქრიან ზღვიდან ხმელეთისკენ, ღამით კი – ხმელეთიდან ზღვისკენ, რაც განპირობებულია სხვაობით წყლისა და ხმელეთის გათბობის დროში (იხ. სქემა 7). **მუსონების** წარმოქმნის მექანიზმი იგივეა, ოღონდ სხვაობაა მასშტაბებში – ამ შემთხვევაში ქარები წარმოიქმნება კონტინენტსა და ოკეანეს შორის, ზაფხულში ქრიან ოკეანიდან ხმელეთისკენ, ზამთარში კი – ხმელეთიდან ოკეანისკენ. **პასატები** კი დაბალი განედების მუდმივი ქარებია, მათი წარმოშობის მთავარი მიზეზია დედამიწის ზედაპირზე მზიდან მოსული სითბოს განსხვავებული განაწილება და დედამიწის ბრუნვა თავისი ღერძის გარშემო. ჩრდილო ნახევარსფეროში პასატები ქრიან ჩრდილო-აღმოსავლეთიდან სამხრეთ-დასავლეთისკენ (იხ. სქემა 8). ზღვის ქარები აზომიერებენ ჰავას. ძლიერი ქარები აინტერესებთ სერფინგის მოყვარულებს.

ბრიზების წარმოქმნის მექანიზმი

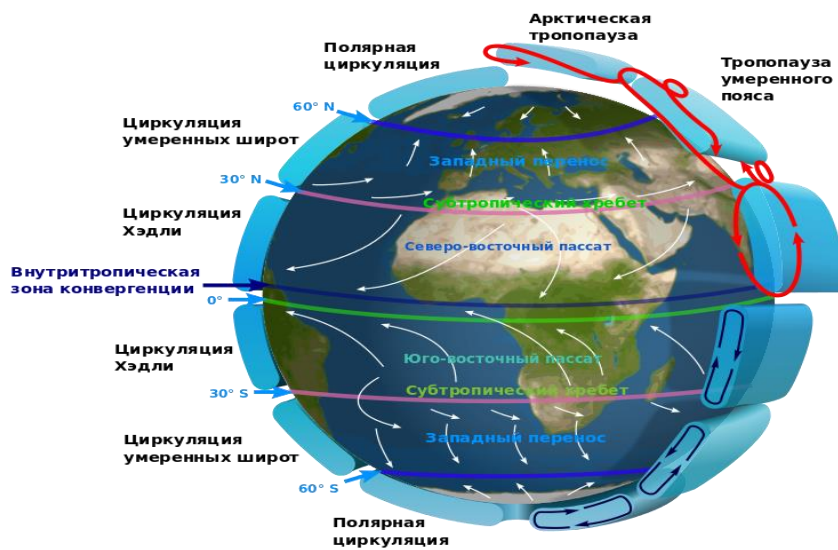
სქემა 7

A – ზღვის ბრიზი (წარმოიქმნება დღისით), B – კონტინენტური ბრიზი (წარმოიქმნება ღამით).

ქარების წარმოშობის გამომწვევი დედამიწის ცირკულაციური პროცესები

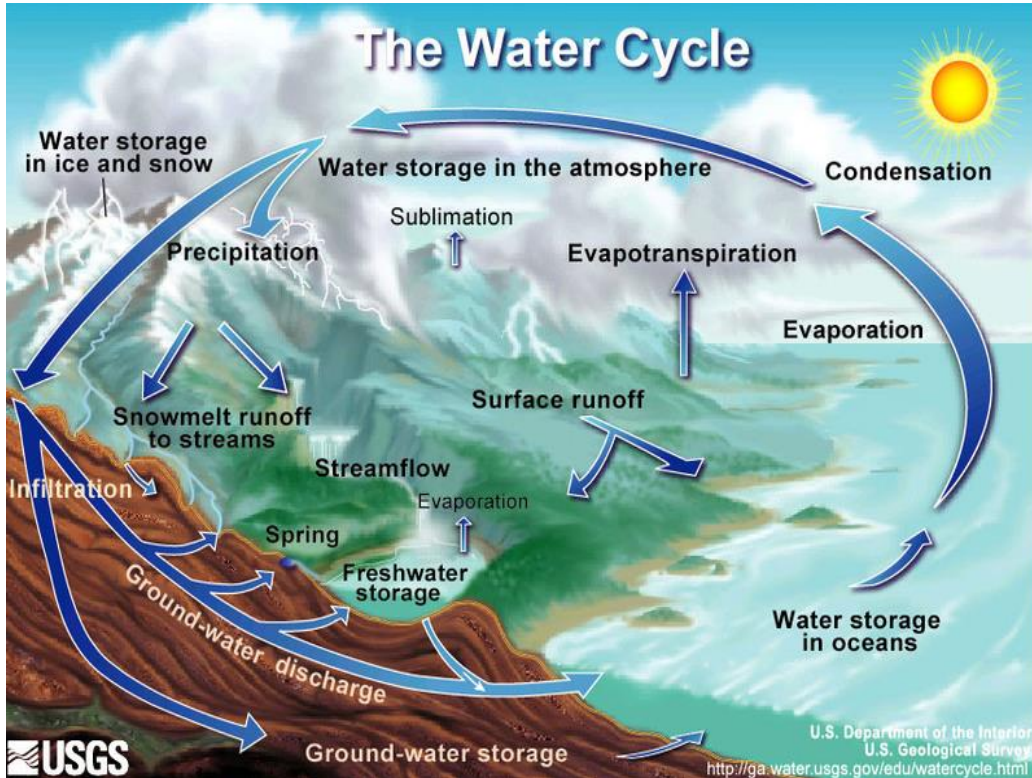
სქემა 8

ნალექები (წვიმა, სეტყვა, თოვლ-წვიმა) შემზღუდავ ფაქტორად ითვლება. თუმცა ეს დამოკიდებულია მის ინტენსივობაზე, ხანგრძლივობასა და სეზონურ განაწილებაზე. ტროპიკებში ორი მკვეთრად გამოხატული სეზონია – „მშრალი“ და „ტენიანი“.

წყლის წრებრუნვა დედამიწაზე

სქემა 9

თოვლი ძვირადღირებული საფრთხეა ტრანსპორტისთვის ან ძვირფასი რესურსი რეკრეაციისთვის. ევროპასა და ჩრდილო ამერიკაში სპორტის ზამთრის სახეობების მონაწილეთა რაოდენობა გაცილებით სწრაფი ტემპით იზრდება, ვიდრე სხვა რეკრეაციული ქმედებებისა. ფქვილივით თოვლი არ ვარგა, დაბალსიმკვრივიანი კი კარგია მოთხილამურეებისთვის. უარყოფითია, რომ სარბენი ბილიკებისთვის ტყის გაჩეხვა იწვევს შვავების რისკის ზრდას.

ჰაერის ხარისხი – ანტიციკლონური პირობები აფერხებენ ჰაერის მოძრაობას. ხმელთაშუა ზღვა და კალიფორნია ზაფხულში, კონტინენტების შიდა რაიონები (ჩრდილო ამერიკა, ევრაზია) – ზამთარში. ჭუჭყიანი ჰაერი ამცირებს ხილვადობას, აზიანებს ისტორიულ ძეგლებს, ქმნის რესპირატორულ პრობლემებს, იწვევს „მჟავე“ წვიმებს.

ტურიზმი და ტრანსპორტი

ტურიზმი და ტრანსპორტი განუყოფელია. ტურიზმი სხვაგან ყოფნას ნიშნავს და ტრანსპორტი მუდმივ საცხოვრებელ ადგილსა და დასვენების ადგილს შორის დაცილებას ავსებს.

ტრანსპორტის განვითარება ხელს უწყობდა ტურიზმის აღმავლობას და – პირიქით: ტურიზმის გავლენით გაჩნდა ჩარტერული ავიარეისები, კრუიზები, ტურისტული მატარებლები, განსხვავებული საავტომობილო საშუალებები – კარავანი და კემპინგ-კარი.

ტრანსპორტზე საუბრისას გასათვალისწინებელია დესტინაციის მისადგომობა, რომელსაც შეუძლია აღაზევოს არც ისე მნიშვნელოვანი ტრრ, მიუდგომლობამ კი შესაძლოა დააქვეითოს ძალზე საინტერესო ადგილის მონახულების დონე.

ტურიზმისა და რეკრეაციისთვის ტრანსპორტის ძირითადი ელემენტებია:

გზა – ხელოვნური (ავტოგზა, რკინიგზა), ბუნებრივი (წყალი, ჰაერი), მათი კომბინაცია (შიდა საწყლოსნო გზები, რაბები);

ტერმინალი – მომხმარებელს აძლევს გზამდე მიღწევის საშუალებას. ის გზის უშორესი წერტილია, გადაჯდომის ადგილიცაა. ერთმანეთისგან განსხვავდებიან დიზაინით, გაწეული მომსახურებით;

სატრანსპორტო საშუალება – ყოველი გზა განსხვავებულ სატრანსპორტო საშუალებას მოითხოვს;

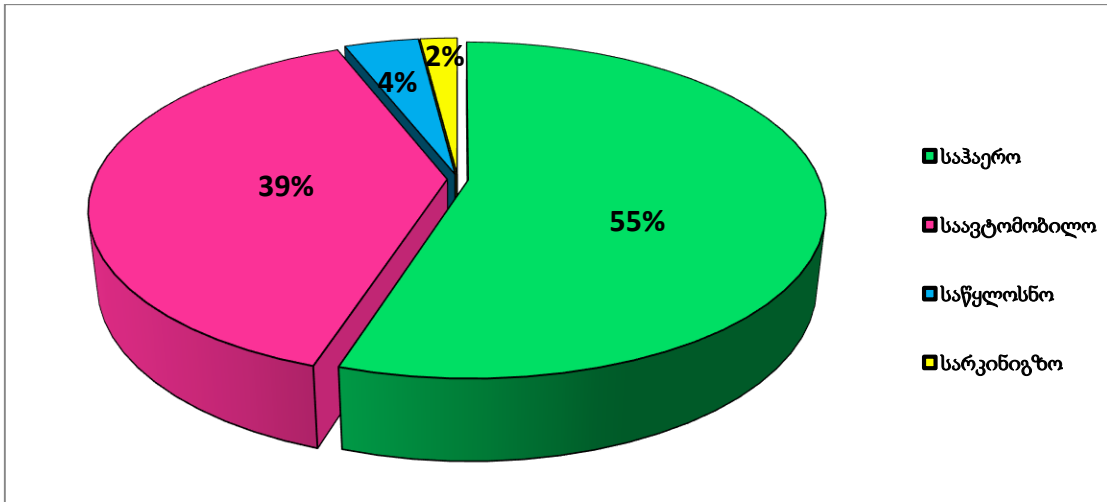
მამოძრავებელი ენერგია – ბუნებრივი ძალა (ცხენი, ეკიპაჟი, ნავი) და ხელოვნური ენერგია (ორთქლი, შიდა წვის ძრავა, რეაქტიური ძრავა). ტურისტი დესტინაციაში ხშირ შემთხვევაში ბუნებრივ ძალას იყენებს ველოსიპედით, ნავითა თუ ცხენით გასეირნების დროს, რაც მისასაღმებელია როგორც ტურისტის ფიზიკური მდგომარეობისთვის, ისე ეკოლოგიური თვალსაზრისით.

მტო-ს მონაცემებით, 2012 წელს საერთაშორისო ტურისტების უდიდესი რაოდენობა (92%) საჰაერო და საავტომობილო ტრანსპორტით სარგებლობს, საკრუიზო ტურისტებზე მოდის 6%, რკინიგზით კი მათი მხოლოდ 2% მგზავრობს. ეს მაჩვენებლები რიგი მიზეზებითაა განპირობებული. ტრანსპორტის ყოველი ტრადიციული სახეობა ტურისტების მომსახურების კუთხით ხასიათდება როგორც დადებითი, ისე ურყოფითი მხარეებით. ამისათვის თითოეული სახეობას განვიხილავთ ისეთი ძირითადი მახასიათებლების მიხედვით, როგორიცაა: მოძრაობის

სიჩქარე, გადაადგილების სიშორე, ამინდზე დამოკიდებულების ხარისხი, გზების გაყვანის აუცილებლობა და სირთულე, ტევადობა, მობილურობა, კომფორტი.

ტრანსპორტის სახეობების წილი ტურისტულ მოგზაურობებში (2016)

სქემა 11

წყარო: Tourism Highlights, 2017

2016 წელს საავტომობილო ტრანსპორტით ისარგებლა საერთაშორისო ტურისტების საერთო რაოდენობის 39%.

დადებითი – მოქნილობა, door-to-door მომსახურება – მისით იწყება და მთავრდება ნებისმიერი მოგზაურობა. კარგია მოკლე და საშუალო მანძილებზე. ნაკლებ დამოკიდებულია ამინდზე.

უარყოფითი – შედარებით ნაკლები სიჩქარე, მცირე ტევადობა (ერთდროულად მგზავრთა მცირე რაოდენობის გადაყვანის საშუალება), ჰაერის მნიშვნელოვანი დაბინძურება (ჰაერის საერთო დაბინძურების 60% და ტრანსპორტისმიერი დაბინძურების 95% ავტოტრანსპორტზე მოდის), კერძო მანქანების რაოდენობის ზრდის გამო მთელ მსოფლიოში მწვავედ დგას პარკინგის პრობლემა.

პირველი ავტოსტრადები აშენდა აშშ-ში (1914), გერმანიაში (1921), იტალიაში (1924). სანაპირო და მთიან რეგიონებში, სადაც ჭარბობს ესთეტიური რესურსები, იგება გზები სამზერი მოედნებით.

ტურისტებისთვის ძალზე ხელსაყრელია მომსახურების სახეობა, რომელიც მანქანების დაქირავებას უზრუნველყოფს. მსოფლიოში ავტოგაქირავების ცნობილი კომპანიების წლიური შემოსავალი წელიწადში მილიარდ დოლარს აღემატება, ასეთებია: Hertz, Avis, Budget, Enterprise, Alamo, National.

ტურისტული ავტობუსების საშუალო ტევადობა 54-მდეა და ისინი ძირითადად ემსახურებიან ტრანსფერსა და ექსკურსიებს.

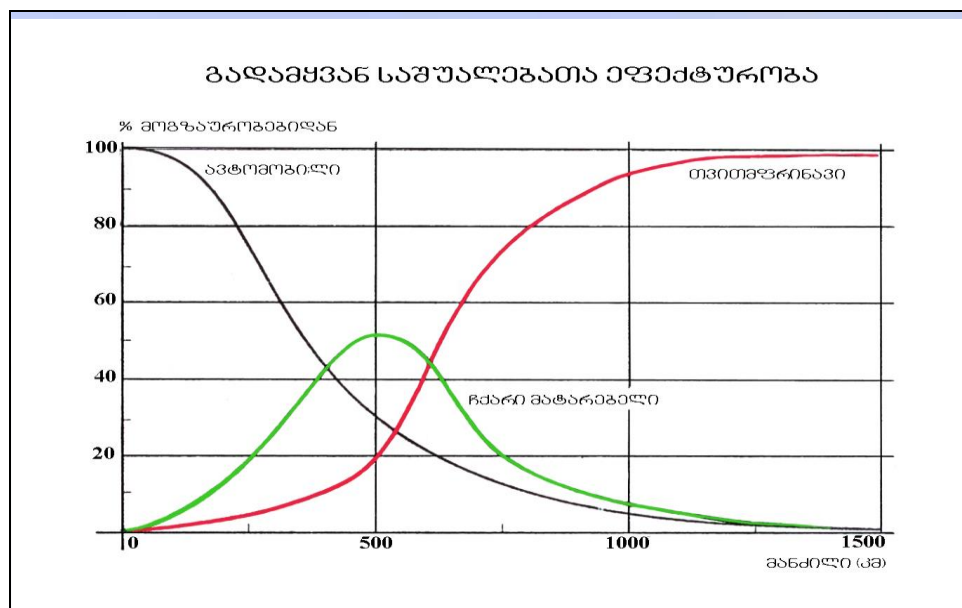
არსებობს სპეციალური რეკრეაციული ტრანსპორტის სახეობები – კარავანი, კემპინგ-კარი (სატრანსპორტო საშუალებები საცხოვრებლად მოწყობილი მისაბმელით).

მეოცე საუკუნის მიწურულს მსოფლიოში ავტომობილების რაოდენობა 600 მილიონი იყო, ყოველწლიური წარმოება – 40მლნ.

რკინიგზის ტრანსპორტი წამყვანი იყო მთელი მე-19 და მე-20 საუკუნის დასაწყისში. 2016-ში მისით ისარგებლა საერთაშორისო ტურისტების საერთო რაოდენობის 2%.

დადებითი – დიდი ტევადობა, შეიძლება სპეციალური ერთეულის შექმნა (ვაგონ-რესტორანი, საძინებელი ვაგონი, კინოდარბაზი, ვაგონი დასათვალიერებელი მოედნით), ამინდზე არ არის დამოკიდებული, მაღალი სიჩქარე, ეკოლოგიურად ავტოტრანსპორტსთან შედარებით გაცილებით ნაკლებად აჭუჭყიანებს გარემოს, საუკეთესოა მოკლე და საშუალო მანძილებზე (200–500კმ) სამოგზაუროდ.

სქემა 11

უარყოფითი – ძვირია, რთულია გზის მშენებლობა (ქანების მოჭრა, გვირაბების გაყვანა, შესაძლებელია მხოლოდ გარკვეული დახრილობის პირობებში), სხვადასხვა ქვეყნებში რელსებს შორის განსხვავებული მანძილი (ნორმალური, დასავლეთევროპული 1453 მმ, საშუალო სიგანის – 1000-1067 მმ, ვიწროს სიგანე – 600-900 მმ), დამატებითი მომსახურება (კვება, სასმელი, თეთრეული) ფასიანია.

I მატარებლის (1830) სიჩქარე 20კმ/სთ იყო. ჩქაროსნულ მატარებლებს (დაახლოებით 250-300კმ/სთ) საფრანგეთში (TGV), იაპონიაში („სინკანსენი“ – Bullet Train) – შეუძლიათ საავიაციო ტრანსპორტთან კონკურენცია. „ევროსტარი“ 200 ქალაქს – დედაქალაქებსა და დიდ დასახლებებს ემსახურება.

ეკოლოგიური მახასიათებლების გამო, ურბანიზებულ არეალებში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია „სწრაფი ტრამვაი“. მთიან რაიონებში განვითარებულია სპეცერკინიგზა, მაგალითად, „კუკუშკა“.

2001წ 11 სექტემბრის ტერაქტმა აშშ-ში შეარყია საავიაციო ტრანსპორტის უსაფრთხოება, თუმცა 2004 წლის 11 მარტში მადრიდის რკინიგზის აფეთქებამ ცხადყო, რომ სახმელეთო ტრანსპორტზე უფრო რთულია უსაფრთხოების გარანტირება, ვიდრე საავიაციოზე.

საჰაერო ტრანსპორტით 2016 წელს საერთაშორისო ტურისტების საერთო რაოდენობის 55% ისარგებლა.

დადებითი – სწრაფია, გზა არ სჭირდება, მისთვის რელიეფი (მთა, ჭაობი, ტყე, ზღვა) დაბრკოლებას არ წარმოადგენს, ყველგან მიდის, დიდი ტევადობა აქვს. იდეალურია შორ მანძილებზე – 500კმ-ზე შორს.

უარყოფითი – სჭირდება დიდი ტერიტორია და ტერმინალები (ბევრი და დიდი), საშუალოდ 20-30 კილომეტრითაა დაცილებული მოთხოვნილების ცენტრიდან, ბევრი საწვავის საჭიროების გამო ძალიან ძვირია, კონტროლის რთული და შემაწუხებელი პროცედურები, გარემოს ხმაურით დაბინძურება, გარკვეულწილად დამოკიდებულება ამინდზე, ბოლო წლებში ბუნებრივ კატაკლიზმებზეც, მაგალიტად, ვულკანის ამოფრქვევა. 2010 წლის აპრილში ისლანდიის ვულკანის გააქტიურებამ გამოიწვია ევროპის საჰაერო სივრცის დახურვა, გადაიდო ასეულობით ავიარების. ავიაკომპანიები ყოველდღიურად 150 მლნ ევროს კარგავდნენ, უხერხულობები მილიონობით მგზავრს შეეხო.

სიჩქარე 800-900კმ/სთ (რეაქტიულისა – 2200კმ/სთ), ფრენის სიშორე 12 ათასი კმ, ფრენის სიმაღლე 10-17 ათასი მეტრი, Boeing-777 ტევადობა 500 კაცია, აერობუსისა – 600-800.

განრიგით გაწერილი ფრენების გარდა, არსებობს ჩარტერული რეისები, რომლებიც შეთანხმების შესაბამისად ხორციელდება დადგენილი სიხშირით გარკვეული პერიოდის განმავლობაში.

აეროპორტს სჭირდება მინიმუმ 3 ათასი მეტრი სიგრძის ასაფრენი ბილიკები (ტროპიკულ და მაღალ ადგილებში – მეტია საჭირო), სუფთა ჰაერი უნდა იყოს, შესაფერისი მეტეოპირობები, აეროპორტი ადვილადმისადგომი უნდა იყოს. საერთაშორისო

აეროპორტს სჭირდება ტერმინალი მგზავრებისთვის, ტვირთისთვის, მომუშავე პერსონალისთვის, საწყობი, მომსახურების სხვადასხვა საშუალებები, პარკინგი და ა.შ.

შვეულმფრენები მანევრირებადია, მაგრამ ძვირია, ხმაურიანი და მცირე ტევადობის. ჩრდილო ამერიკის გარდა, ფართოდ არ გამოიყენება.

დიდ ქალაქებს რამდენიმე აეროპორტი ემსახურება, მაგალითად, ლონდონს Heathrow, Gatwick, Luton, Stansted და London City Airport, პარიზს – Orly, Charles de Gaulle, Le Bourget, ნიუ-იორკს – JFK, La Guardia, Newark, ვაშინგტონს – Washington National, Washington Dulles, ჩიკაგოს – O’Hara, Midway, ტოკიოს – Haneda, Narita, რომს – Leonardo da Vinci International Airport, Ciampino Airport, მოსკოვს – Внуково, Домодедово, Шереметьево-1, Шереметьево-2, სტამბოლს – Atatürk, Sabiha Gökçen და ა.შ.

მსოფლიოს უდიდესი აეროპორტების ოცეულში 12 მადალგანვითარებული ქვეყნების ქალაქებშია განთავსებული, ამ მხრივ უპირობო ლიდერია აშშ – წარმოდგენილი 5 აეროპორტით, დანარჩენი რვა აეროპორტიდან 3 – ჩინეთს ემსახურება (იხ. ცხრ. 13).

მსოფლიოს უდიდესი სამგზავრო აეროპორტები (2016)

ცხრილი 13

№	აეროპორტი	მდებარეობა	მგზავრთა საერთო რაოდენობა	პოზიციის ცვლილება 2012/2011
1.	Hartsfield-Jackson Atlanta International Airport	ატლანტა, აშშ	104171935	-
2.	Beijing Capital International Airport	ბეიჯინგი, ჩინეთი	94393454	-
3.	Dubai International Airport	დუბაი, გაერთიანებული არაბული საამიროები	83654250	-
4.	Los Angeles International Airport	ლოს ანჯელესი, აშშ	80921527	+3
5.	Tokyo International Airport	ტოკიო, იაპონია	79699762	-
6.	O’Hare International Airport	ჩიკაგო, აშშ	78327479	-2
7.	London Heathrow Airport	ლონდონი, დიდი ბრიტანეთი	75715474	-1
8.	Hong Kong International Airport	ჰონ კონგი, ჩინეთი	70314462	-
9.	Shanghai Pudong International Airport	შანჰაი, ჩინეთი	66002414	+4
10.	Paris Charles de Gaulle airport	პარიზი, საფრანგეთი	65933145	-1

წყარო: Airports Council International (ACI)

10 დიდი აეროპორტიდან 6 მაღალგანვითარებულ (მ.შ. 3 – აშშ-ში), 4 კი აზიის განვითარებად ქვეყნებშია.

საწყლოსნო ტრანსპორტი. 2016-ში მისით ისარგებლა საერთაშორისო ტურისტების საერთო რაოდენობის 4%.

გემი ცივილიზაციის დასაწყისიდან განვითარდა. მე-19 საუკუნემდე ძირითადი მამოძრავებელი ენერჯია იყო ცხოველის ან ადამიანის კუნთი. ყველგან ავითარებდნენ, სადაც იყო ამის შესაძლებლობა.

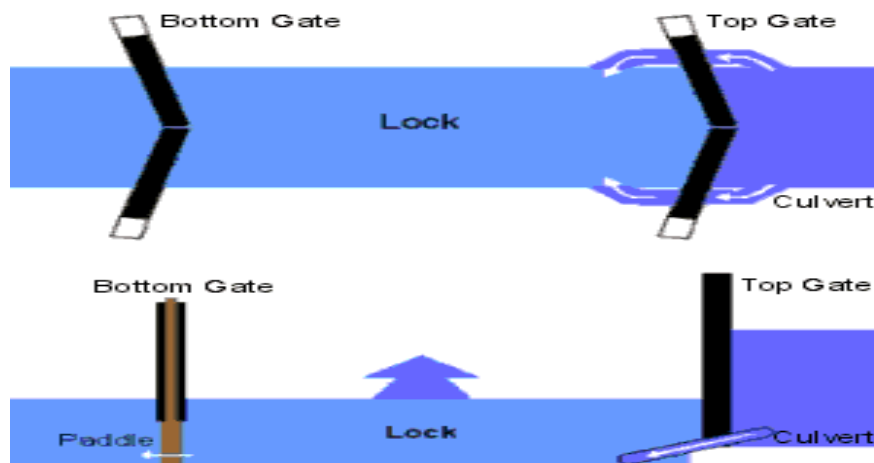
დადებითი – დიდი ტევადობა, მაქსიმალური კომფორტი, გზა თითქმის არ სჭირდება, მგზავრებისათვის მთავარი არის გემზე სიამოვნების მიღება და არა სისწრაფე.

უარყოფითი – დაბალი სიჩქარე – ატლანტიკას თვითმფრინავი 20-ჯერ გადაიფრენს, გემი კი იგივე დროში მხოლოდ ერთ წრიულ მოგზაურობას მოასწრებს (თუმცა საკრუიზო მგზავრებისთვის ეს არაა მნიშვნელოვანი), დამოკიდებულია ამინდზე, დაბრკოლებას უქმნიან ქვიშის ზვინულები, რიფები, მეჩეჩები, მცურავი ყინულები – აისბერგები.

საწყლოსნო ტრანსპორტისთვის ძალიან მნიშვნელოვანია სტრატეგიული სრუტეებისა და **არხების** როლი. არხებს შორის წამყვანებია სუეცის არხი (გაიხსნა 1869), რომელმაც გზა ევროპიდან ინდოეთისაკენ 6 ათასი კმ-ით შემცირდა და პანამის არხი (1914), რომელმაც ლივერპულიდან სან-ფრანცისკომდე მანძილი 8 ათასი კმ-ით შეამცირა. არხების სიმძლავრეს რაბები ზღუდავენ მათი დაბალი გამტარობის გამო. რაბი არის წყლით შევსებული კამერა, რომელიც უზრუნველყოფს გემის ზემო ან ქვემო მიმართულებით გადაადგილებას.

რ ა ბ ე ბ ი

სქემა 12

კრუიზები ძალზე პოპულარულია კარიბის აუზში (კარგი ჰავა, ლამაზი კუნძულები, სანაპიროებზე ექსკურსიების ფართო არჩევანი), შემდეგაა ხმელთაშუა ზღვა. საინტერესოა საზაფხულო კრუიზები ბალტიისა და ნორვეგიის ზღვებში, ბრიტანეთის კოლუმბიასა და ალასკაზე, სამხრეთ ამერიკისკენ. ბოლო წლების მარშრუტებია ტურები ანტარქტიდისაკენ (წელიწადში რამდენიმე ათასი ტურისტი) არგენტინის, ჩილესა და ფოლკლენდის პორტებიდან.

ბოლო 20-25 წელია გაიზარდა კრუიზების მოყვარულთა რაოდენობა და ტურიზმის ეს სახეობა ელიტარულიდან მასობრივი ხდება. საკრუიზო ლაინერებს სპეციალურად აგებენ. ზოგიერთი სუპერლაინერი მრავალსართულიანია დატევადობა რამდენიმე ათას მგზავრს აღწევს. მაგალითად, სუპერტანკერი Oasis of the Seas 6 ათას მგზავრს და ეკიპაჟის 2 ათას წევრს იტევს.

საჰაერო და საწყლოსნო მოგზაურობების დროს გასათვალისწინებელია სასაათო სარტყლების არსებობა, რათა ადვილად აღსაქმელი იყოს ადამიანის საცხოვრებელი ადგილისა და დესტინაციის დროში არსებული განსხვავება.

სასაათო სარტყლები აშშ-ში 1883-დან შემოიღეს, სსრკ-ში კი – 1919-დან. ამ სარტყლების ათვლა ხდება მსოფლიოს ერთ-ერთი უძველესი გრინვიჩის ობსერვატორიიდან (1675). სასაათო სარტყლებთან კავშირშია თარიღთა ცვლის საერთაშორისო ხაზი – 180°-იანი მერედიანი. მის დასავლეთით (აზიაში) კალენდარი ყოველთვის 1 დღით წინ არის, ვიდრე აღმოსავლეთით (ამერიკაში). მოგზაურისთვის თარიღის შეცვლა დამოკიდებულია იმაზე, თუ რომელი მიმართულებით ხდება ამ ხაზის გადაკვეთა: დასავლეთიდან აღმოსავლეთისაკენ გადაკვეთის შემთხვევაში, 2-ჯერ ერთი და იგივე დღე იქნება, დასავლეთისკენ მოძრაობის დროს კი – ერთი დღის გამოტოვება ხდება (მაგალითად, თუ თარიღთა ცვლის საერთაშორისო ხაზი სამშაბათს გადაიკვეთა, მეორე დღე იქნება ხუთშაბათი და არა ოთხშაბათი), ვინაიდან როდესაც მოგზაური განუწყვეტლივ გადაინაცვლებს აღმოსავლეთისკენ, იგი ყოველ სასაათო ზოლში გადასვლისას საათის ისარს წინ სწევს ერთი საათით ისე, რომ დედამიწის სრული გარშემოვლისას ღერძის გარშემო ერთი დღე-ღამით „გაუსწრებს“ რეალურ დროს, დასავლეთისკენ მიმავალი მოგზაური, პირიქით, ერთ დღე-ღამეს „კარგავს“.

მსოფლიო სასაათო სარტყლები

სქემა 13

მსოფლიოს უდიდესი საზღვაო პორტები (2016)

ცხრ. 14

№	პორტი	ქვეყანა
1.	Singapore	სინგაპური
2.	Shanghai	ჩინეთი
3.	Hong kong	ჩინეთი
4.	Shenzhen	ჩინეთი
5.	Busan	სამხრეთ კორეა
6.	Ningbo	ჩინეთი
7.	Guangzhou	ჩინეთი
8.	Dubai	გას
9.	Qingdao	ჩინეთი
10.	Rotterdam	ნიდერლანდი

წყარო: <http://www.marineinsight.com/ports/top-10-busiest-ports-in-the-world/>

მნიშვნელოვანი პორტების განლაგება აეროპორტებისგან განსხვავებულად გამოიყურება, კერძოდ: მსოფლიოს 10 დიდი პორტიდან მხოლოდ 1 არის მაღალგანვითარებულ ქვეყანაში (ნიდერლანდი), ხოლო 9 – განვითარებადში (მ.შ. 6 – ჩინეთში).

ტენდენციები ტურისტული ნაკადების განაწილებაში

1. ძირითადი ნაკადების ჩასახვა ხდება მაღალგანვითარებულ ქვეყნებში, რაც განპირობებულია ცხოვრების მაღალი დონით, მოსახლეობის დიდი რაოდენობითა და სიმჭიდროვით;
2. ევროპასა და ჩრდილოეთ ამერიკაში ტურისტულ ნაკადებს ძირითადად მერიდიანული მიმართულება აქვთ, რაც გამოწვეულია ტურისტების გენერატორი და ტურისტული მომსახურების შემთავაზებელი ქვეყნების განლაგებით;
3. ჭარბობს „საზღვაო ორიენტაციის“ ნაკადები – ტურისტების 2/3 მიილტვის ზღვისკენ (ხმელთაშუა ზღვა, კარიბის ზღვის აუზი);
4. ტურისტების ერთი ტურის მანძილზე რამდენიმე ქვეყნის მონახულებას ცდილობენ;
5. შემცირდა ტურისტების სხვა ქვეყნებში დარჩენის საშუალო ხანგრძლივობა (შვებულება ორ ან მეტ ნაწილად დაიყო);
6. ტურისტები ძირითადად თავისი რეგიონის შიგნით გადაადგილდებიან (ეს მაჩვენებელი ევროპისთვის 87%-ია, ჩრდილოეთ ამერიკისთვის – 70%); „შენგენლენდი“;
7. მონათესავე ენის მქონე ქვეყნებს შორის ტურისტების აქტიური გაცვლა ხდება;
8. ნებისმიერი ქვეყნისთვის გენერატორი ბაზრების სიაში ყოველთვის არიან მეზობელი ქვეყნები და აუცილებლად ერთ-ერთი მაინც შემდეგი ჩამონათვალიდან: გერმანია, დიდი ბრიტანეთი, იაპონია, აშშ;
9. იზრდება შორეულ მოგზაურობათა ხვედრითი წილი.